

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Bazsi – Csabrendek – Dabronc – Gógánfa – Hetyefő – Hosztót –
Megyer – Rigács – Sümegprága – Ukk – Zalaerdőd – Zalagyömörő –
Zalameggyes – Sümeg települések területeire

Készítették:

SZIE Tájépítészeti és Településtervezési karának MSc II. évfolyamos hallgatói

2016. január-május

Budapest, Zalaerdőd

Konzulens tanárok:

Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék

Dancsokné Fóris Edina
tájépítész, PhD hallgató
Filepné Kovács Krisztina
PhD, egyetemi adjunktus

Mikházi Zsuzsanna
egyetemi tanársegéd

Szilvácsku Zsolt,

PhD, egyetemi adjunktus

Kollányi László,

PhD, tanszékvezető egyetemi docens

Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Illyés Zsuzsanna
PhD, tanszékvezető egyetemi docens

Hubayné dr. Horváth Nóra
PhD, egyetemi adjunktus

Boromisza Zsombor
PhD, egyetemi adjunktus

Hallgatók:

Barcsik Szabira
Beregi Eszter
Fentősi Eszter
Heincz Bettina
Hódos Katinka
Ivánics Vera

Kovács Dóra
Major Ivett
Nagy Fanni
Németh Annamária
Tóth Bettina
Vida Sára

Kérjük, amennyiben felhasználja tanulmányunkat, az alábbi módon hivatkozzon rá:

(szerk.) Dancsokné Fóris E. - Hubayné Horváth N. - Szilvácsku Zs. - Mikházi Zs. - Kollányi L. - Illyés Zs. - Filepné Kovács K. - Boromisza Zs. - Máté K.. (2016): Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részén. Szent István Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék - Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, Budapest. A Tanulmány a II. éves MSc hallgatók Vidékfejlesztés – Turisztika - Örökségvédelem tantárgyak gyakorlata keretében készült.”

TARTALOM

TARTALOM.....	3
BEVEZETŐ.....	9
1. TÁJTÖRTÉNET.....	12
1.1. Történeti összefoglalás.....	12
1.2. Tájhasználat változások.....	12
1.2.1. Csabrendek.....	14
1.2.2. Dabronc.....	15
1.2.3. Gógánfa.....	16
1.2.4. Hetyefő, Zalaerdőd.....	17
1.2.5. Hosztót.....	18
1.2.6. Megyer, Rigács.....	19
1.2.7. Sümeg.....	20
1.2.8. Sümegprága.....	21
1.2.9. Ukk.....	22
1.2.10. Zalagyömörő.....	23
1.2.11. Zalameggyes.....	24
1.3. Térségi összefoglaló.....	25
1.3.1. Szántóterületek.....	25
1.3.2. Állandó gyepterületek.....	25
1.3.3. Erdőterületek és energiaültetvények.....	25
1.3.4. Kert-szőlő-gyümölcsös.....	26
1.3.5. Vizek, vízfolyások.....	26
1.3.6. Domborzat és látványkapcsolatok összefüggései.....	27
1.3.7. Veszteségek, eltűnt tájelemek.....	27
1.3.8. Történetiség, egyedi tájértékek, identitás.....	27
2. TÁJHASZNÁLATI MEGALAPOZÓ VIZSGÁLAT.....	28
2.1. A Sümegi járás a különböző stratégiai dokumentumok tükrében.....	28
2.1.1. Kiértékelési módszertan.....	28
2.2. Stratégiai dokumentumok tanulságainak összefoglalása.....	28
2.3. Tájfunkció elemzés.....	31
2.3.1. Módszertan.....	31
2.3.2. Eredmények.....	33
2.3.3. Következtetések.....	41
2.4. Termőhelyi adottságok elemzése.....	43
2.4.1. Talajadottságok.....	43
2.4.2. Talajadottságok összefoglalása.....	45
2.5. Vízgazdálkodási helyzet elemzése.....	46
2.5.1. Vízrajzi adottságok.....	46
2.5.2. Felszíni és felszín alatti vizek érzékenysége.....	47
2.5.3. A felszíni és felszín alatti vizeket érő szennyezések, terhelések.....	48
2.5.4. Vízkivételek.....	50
2.5.5. Morfológiai beavatkozások.....	51
2.5.6. A sümegi kistérség vízgazdálkodási helyzetének összefoglalása.....	51
2.6. A zöld infrastruktúra elemek jelenlegi állapota.....	54
2.6.1. Erdőterületek.....	54
2.6.2. Gyep, nádas.....	55
2.6.3. Szántó.....	55

2.6.4.	Szőlő, gyümölcsös.....	56
2.6.5.	Vízfelületek	56
2.6.6.	Ökológiai értékesség vizsgálata	56
2.6.7.	Módszertan	57
2.6.8.	Értékek	58
2.6.9.	Konfliktushelyzetek.....	59
3.	A TURIZMUS JELENLEGI HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI	61
3.1.	Turisztikai szolgáltatói rendszerek jelenlegi állapota.....	61
3.2.	Turisztikai vonzerők	64
3.2.1.	Kulturális és történelmi vonzerők	64
3.2.2.	Természeti vonzerők	66
3.3.	Turizmus típusok, adottságok.....	68
3.3.1.	Kulturális turizmus.....	68
3.3.2.	Vallási turizmus.....	74
3.3.3.	Borturizmus.....	75
3.3.4.	Aktív turizmus	76
3.3.5.	Falusi turizmus.....	77
3.3.6.	Lovas turizmus	78
3.3.7.	Vadászturizmus.....	78
3.3.8.	Kerékpáros turizmus	80
3.3.9.	Vízi turizmus	81
3.4.	Javaslatok a turizmus fejlesztésére	82
3.4.1.	Zöldút kialakítása a Marcal mentén	82
3.4.2.	Meglévő túraútvonalak fejlesztése	86
3.4.3.	Kerékpárutak fejlesztése	88
3.4.4.	Marcal forrásának helyreállítása.....	90
3.4.5.	Fekete Gólya Erdei iskola, illetve természetismereti bemutatóhelyek kialakítása Zalaerdődön	92
3.4.6.	Kastély Körút.....	95
3.4.7.	Helyi piac kialakítása	97
3.4.8.	Javaslat a Marcal Völgye Piac kialakítására:	99
3.4.9.	Hosztóti fürdő	99
3.4.10.	Rendezvények továbbgondolása	100
4.	ZÖLD INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE ÉS MEZŐGAZDASÁG	101
4.1.	A zöldítés fogalma, jelentősége.....	102
4.2.	Általános javaslatok a zöld infrastruktúra fejlesztéssel kapcsolatban.....	102
4.2.1.	Szántókkal kapcsolatos javaslatok (Já1)	103
4.2.2.	Vizenyős területek területhasználata	103
4.2.3.	Országos Ökológiai Hálózat területe (OTrT kategória)	103
4.2.4.	Táblásítás, nagytáblás szántóterületek felosztása.....	104
4.2.5.	Terménydiverzifikáció	104
4.2.6.	Erdőgazdálkodással kapcsolatos javaslatok (Já2)	105
4.2.7.	Gyümölcsösök megőrzése (Já3).....	106
4.2.8.	Illegális hulladék depóniák felszámolása (Já4).....	106
4.2.9.	Értékek védelme (Já5)	107
4.3.	Területhasználat- és művelési mód váltással kapcsolatos javaslatok.....	107
4.3.1.	Őshonos fajokból álló erdőre való átalakítás (J1).....	107
4.3.2.	Területhasználat átalakítása gyepképpé (J2).....	108
4.3.3.	Felhagyott, cserjésedő gyepfoltok helyreállítása (J3)	109
4.3.4.	Erdőtelepítés (J4)	110

4.3.5.	Hagyományos gyümölcsösök visszaállítása (J5)	110
4.3.6.	Szőlőterületek kihasználása (J6)	111
4.4.	Konnektivitás erősítésére vonatkozó javaslatok	111
4.4.1.	Mezővédő erdősáv, mezsgye telepítése (J7)	111
4.4.2.	Útfásítás, fasor telepítés (J8)	112
4.4.3.	Degradált patakkörnyezet helyreállítása (J9)	113
4.4.4.	Bányaterületek rekultiválása (J10)	114
4.4.5.	Külterületi iparterületek, majorok pufferterületének kialakítása (J11)	114
4.4.6.	Ültetvényerdők pufferterületének kialakítása (J12)	114
4.5.	Védelmi-, fenntartó jellegű javaslatok	114
4.5.1.	Tópartok rendezése és fenntartása (J13)	114
4.5.2.	Nádasok védelme (J14)	115
4.5.3.	Vízvédelmi árkok védelme, fenntartása (J15)	115
4.5.4.	Inváziós növényfajok mechanikai irtása (J16)	115
4.5.5.	Gyepes, vizenyős területek és vizes élőhelyek megőrzése, fenntartása (J17)	115
4.5.6.	Facsoportok, fasorok, magányosan álló fák, mezővédő erdősávok védelme (J18)	116
4.5.7.	Értékes lombos erdőállomány védelme (J19)	117
4.5.8.	Értékes belterületi zöldfelületek intenzív fenntartása (J20)	118
4.5.9.	A táj karakteréhez illeszkedő növényalkalmazás a közterületeken (J21)	118
4.5.10.	Belterületi fasorok pótlása, egységesítése (J22)	118
4.5.11.	Település szélek határán erdősáv telepítése (J23)	118
4.5.12.	Kastély parkjának helyreállítása (J24)	118
4.6.	Dabronci-Hetyefő mintaterület	119
4.6.1.	A mintaterület lehatárolása (4.1. ábra)	119
4.6.2.	A mintaterület jelenlegi állapota, értékelése	121
4.6.3.	Javaslatok	121
4.7.	Összegzés	125
5.	HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS	126
5.1.	Sümegi kistérség gazdaságáról általában	126
5.1.1.	Demográfia	127
5.1.2.	Vállalkozások	128
5.2.	Sümegi kistérség vizsgált településeinek gazdaságáról	130
5.2.1.	Demográfia és jövedelem	130
5.2.2.	Foglalkoztatottság	132
5.3.	Gazdasági potenciálok	134
5.3.1.	Gazdasági potenciálok - állattartás	134
5.3.2.	Gazdasági potenciálok - védjegyes termékek	135
5.3.3.	Gazdasági potenciálok - biogáz üzem	136
5.3.4.	Gazdasági potenciálok - vállalkozások	136
5.3.5.	Gazdasági potenciálok - önkormányzati törekvések	137
5.4.	Összefoglalás	137
6.	KÖZÖSSÉGI FEJLESZTÉSEK	139
6.1.	Vizsgálatok	139
6.1.1.	A sümegi kistérség általános bemutatása	139
6.1.2.	Demográfia	139
6.1.3.	Együttműködések	141

6.1.4. Intézményi ellátottság.....	145
6.2. Településcsoportok alakulása az együttműködési vizsgálat alapján.....	147
6.3. A fejlesztések társadalmi alapja, lehetőségek.....	147
6.4. Hiányosságok és javaslatok.....	149
6.5. Összefoglalás	150
Irodalomjegyzék.....	152
Mellékletek	154
TERVLAPOK	173

ÁBRAJEGYZÉK

1.1. ábra: Bazsi területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	13
1.2. ábra: Csabrendek területhasználati tendenciái és népességváltozása	14
1.3. ábra: Dabronc területhasználati tendenciái és népességváltozása	15
1.4. ábra: Gógánfa területhasználati tendenciái és népességváltozása	16
1.5. ábra: Hetyefő területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	17
1.6. ábra: Zalaerdőd területhasználati tendenciái és népességváltozása	17
1.7. ábra: Hosztót területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	18
1.8. ábra: Megyer területhasználati tendenciái és népességváltozása	19
1.9. ábra: Rigács területhasználati tendenciái és népességváltozása	19
1.10. ábra: Sümeg területhasználati tendenciái és népességváltozása	20
1.11. ábra: Sümegprága területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	21
1.12. ábra: Ukk területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	22
1.13. ábra: Zalagyömörő területhasználati tendenciái és népességváltozása	23
1.14. ábra: Zalameggyes területhasználati tendenciái és népességváltozása.....	24
2.1. ábra: Mezőgazdasági tájfunkció értékelése (legsötétebb: legjobb érték).....	34
2.2. ábra: Gazdasági tájfunkció értékelése(legsötétebb- legaktívabb)	35
2.3. ábra: Elérhetőség tájfunkció értékelése (legsötétebb- legjobb elérhetőség)	37
2.4. ábra: Turisztikai tájfunkció értékelése (Legsötétebb- legintenzívebb).....	38
2.5. ábra: Természetvédelem tájfunkció értékelése (Legsötétebb -legértékesebb)	39
2.6. ábra: Tájépszétika tájfunkció értékelése (legsötétebb legkedvezőbb).....	40
2.7. ábra : A tájfunkciók összesített értékelése (Legsötétebb-legkedvezőbb).....	42
2.8. ábra :A vizsgált tájfunkciók megjelenítése pókhálódiagramon	42
2.9. ábra: Víztestek kategóriái	47
2.10. ábra: Országos vízminőség-védelmi terület övezete.....	48
2.11. ábra: Nitrátterhelés és állattartó telepek a vizsgált településeken.....	49
2.12. ábra: A sümegi kistérség vízfolyásainak hidrológiai állapota.....	51
2.13. ábra: Nemesnyár ültetvény Ukkon.....	54
3.3.1. ábra: Kék Túra által érintett települések.....	79
3.2. ábra: Térségben tallható túraútvonalak.....	79
6.1. ábra: Népességi adatok (2011).....	140
6.2. ábra: Előregedési mutató 1990-2014 között	140
6.3. ábra: Természetes fogyás és szaporodás kimutatása 1990-2014. között	141
6.5. ábra: Munkahelyi ingázás sematikus szemléltetése.....	143
6.6. ábra: Oktatási kapcsolatok sematikus szemléltetése.....	143
6.7. ábra: Gazdasági kapcsolatok sematikus szemléltetése	144
6.8. ábra: Rekreációs/kulturális/sport kapcsolatok sematikus szemléltetése	144
6.9. ábra: Közfoglalkoztatottak aránya az egyes településeken 2011-ben	148

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

2.1. táblázat- A Sümegi járás a különböző stratégiai dokumentumok tükrében	30
2.2. táblázat- A kutatás során használt indikátorok.....	32
2.3. táblázat - A Marcal és mellékfolyóinak földrajzi adatai, esésviszonyai.....	46
2.4. táblázat - A szennyvíztisztító telepek jellemző adatai a sümegi kistérségben.....	49
2.5. táblázat- Ökológiai értékesség rangsor (saját szerkesztés)	59
4.1. táblázat: A vizsgált településeken megfogalmazott zöldítési javaslatok összefoglaló táblája.....	101
5.1. táblázat Sümegi járási statisztika.....	126
5.2. táblázat Gazdasági potenciálok a Sümegi térségben, településekre bontva	134
5.3. táblázat Állattartó teleppel rendelkező települések és a tenyésztett állatok	135

BEVEZETŐ

A Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Kara az oktatásban kiemelt figyelmet fordít arra, hogy az ott végzett mérnökök a gyakorlatban szerzett tervezői tapasztalatokkal felvértezve kerüljenek ki az egyetemről. Ezért az oktatók minden évben több szakmai gyakorlatot is szerveznek a hallgatók számára. A II. éves MSc (végzős) hallgatók olyan komplex mikrotérségi tervezési feladatot oldanak meg, amelynek során egy adott térséget több oldalról megvizsgálva kell egy rendezési szempontokat is tartalmazó táji léptékű fejlesztési koncepciót kidolgozniuk. A konkrét feladat mindig igazodik a fogadó térség adottságaihoz és a felmerülő problémákhoz.

A Balaton-felvidéki Helyi Akciócsoport és karunk oktatói közötti jó szakmai kapcsolat, valamint a Sümegi járás önkormányzatainak fogadókészsége – különösen a zalaerdődi és a bazsi polgármester urak aktív közreműködése – eredményeképpen 2016 tavaszi félévében a hallgatók a Marcal-mentén, a Sümegi járás nyugati részének településeivel foglalkoztak. A szorgalmi időszakban öt tantárgy keretében oldottak meg különböző feladatokat a hallgatók, amelyek mindegyike a vizsgált térségre irányult. Az érintett tantárgyak a következők voltak:

- Területrendezés és Területfejlesztés,
- Vidékfejlesztés,
- Tájtervezés,
- Turisztika és
- Örökségvédelem.

A félév tanórái és feladatai keretében, valamint kétszer egynapos terepbejárás alkalmával a hallgatók előzetes ismeretre tettek szert a térségről, amelyet egyhetes terepi vizsgálat egészített ki. A vizsgálati eredményekre alapozva az egyetemi műhelyhét során alakították ki a hallgatók a fejlesztési koncepciót és javaslatukat.

A munka középpontjában, a helyi önkormányzatokkal történt egyeztetések alapján, a tervezett tájgazdálkodási projekt megalapozása állt, amelyet kiegészített a turizmus fejlesztési lehetőségeinek feltárása is. A helyi gazdaságfejlesztés témakörében segítségül hívtuk a Pannon Egyetem Georgikon Karának vidékfejlesztési agrármérnök hallgatóit is, akiknek munkája beépítésre került jelen tanulmányunkba. A sok-sok ötlet között bizonyára találnak olyanokat, amelyek a távoli jövőbe mutatnak, olyanokat, amelyek arra alkalmasak, hogy továbbgondolják őket, és végül olyanokat, amelyeket közvetlenül felhasználhatnak ennek a csodás tájnak a továbbfejlesztéséhez.

A hallgatók munkájának értéke azonban nem csak a javaslatokban rejlik, hanem a vizsgálati részek dokumentálása révén olyan információforráshoz jutnak a völgy lakói, vállalkozói és

önkormányzatai, amelyek a későbbi fejlesztési terveikhez is jó alapot nyújthatnak és hozzájárulhatnak a tájhoz való kötődéseik, identitásuk megerősítéséhez.

Végül pedig meg kell említeni az elvégzett munka emberi oldalát is – habár lehet, hogy ezzel kellett volna kezdeni, mert ez a legfontosabb. A hallgatók óriási tapasztalatra tettek szert a szakmagyakorlás nehezen tanítható elemeivel kapcsolatban. Megismerték az adatgyűjtés olykor nehézkes megoldásait, a terepbejárás viszontagságait, de legfőképpen, a személyes interjúk fontosságát. Utóbbiban a térség polgármesterei nagyon nagy segítségükre voltak, hiszen hallgatóink mindenütt nyitott fülekre és nyitott szívekre találtak.

A tanulmány több munkarészt tartalmaz. A táj története és a területhasználatok évszázados változásai egyfajta viszonyulási alapot adnak: megmutatják a táj állandósult adottságait, és hogy melyek azok a történeti elemek, amelyek mélyen beleivódtak a közösség tudatába, vagy éppen elvesztek, hiányoznak a táj jelenlegi arculatából. Mindezek ismerete feltétele a különféle (táj)fejlesztések sikerességének.

Ugyanis azok a bizonyítottan működőképes és fenntartható fejlesztési irányok, amelyeket a táj történetének és adottságainak a figyelembevételével fogalmaznak meg. A turizmus, mint a helyi gazdaság egyik fontos ága, máris működik a települések egy részében. Az adottságok révén minden településnek van lehetősége részesedni a térséget érintő turizmus fejlesztésének hasznáiban. A térség számára ugyan nem a turizmus a húzó ágazat, mégis jelentős szerepe lehet a helyi életminőség emelésében kiegészítő jövedelmek biztosításával, valamint a helyi identitás és attraktivitás megerősödésével. Értékes munka a túraútvonalakat feltáró és továbbfejlesztési javaslatokat is tartalmazó fejezet. Az agrárgazdasággal foglalkozó rész jelenti a tanulmány súlypontját.

A javasolt programok a hallgatók által kidolgozott SWOT analízisre épített célrendszer szerint kerültek kidolgozásra. A megfogalmazott programok és tevékenységek megvalósításához több esetben további tervezésre van szükség. Vannak olyan feladatok, amelyeket bárki elvégezhet, vannak olyanok, amelyekhez azonban tervezési jogosultság szükséges. Erre vonatkozóan igyekeztünk iránymutatást adni az egyes javaslatoknál. A továbbtervezésben, vagy hallgatók által is elvégezhető további feladatok végrehajtásában a gyakorlatot szervező tanszékek szívesen állnak a térség rendelkezésére a jövőben is.

Ezúton szeretnénk megköszönni fogadó- és segítőkészségüket, és kérjük, fogadják hallgatóink munkáját olyan nyitottsággal, amilyen odaadással és sok munkával ők elkészítették!

Budapest, 2016. május 19.

A Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, valamint a Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék munkatársai:

Dancsokné Fóris Edina

Filepné dr. Kovács Krisztina

Hubayné dr. Horváth Nóra

dr. Illyés Zsuzsanna, tanszékvezető

dr. Kollányi László, tanszékvezető

Mikházi Zsuzsanna

dr. Szilvácsku Zsolt

dr. Boromisza Zsombor

A hallgatói munkát tartalmazó CD/DVD a „Tájgazdálkodást megalapozó tanulmány” mellett tartalmazza azon hallgatói munkákat is, amelyek a térség településeiről az egyes tantárgyak keretében a félév során elkészültek. Ezen feladatok az „Alatamaszto munkareszek” c. mappában találhatóak. A hallgatók nagy száma és a dolgozatok terjedelme miatt ezek a feladatok csak osztályozásra kerültek, de nem lettek az oktatói vélemények alapján korrigálva. A megalapozó munkarészek további felhasználásra ezért csak kritikai elemzést követően javasoltak.

1. TÁJTÖRTÉNET

A tájtörténeti vizsgálatok, és következtetések a vizsgálati munkarészben kerültek bemutatásra, megalapozva a javaslatban megfogalmazott állításokat. Meghatároztuk az állandó tájhasználatokat, melyek az évszázados fenntarthatóságot bizonyítják, a jövőbeni hatékony működtethetőség feltételei lehetnek. A hagyományok őrzésében és ésszerű tájhasználatok kialakításában is segítenek az elmúlt korok tapasztalatai.

1.1. Történeti összefoglalás

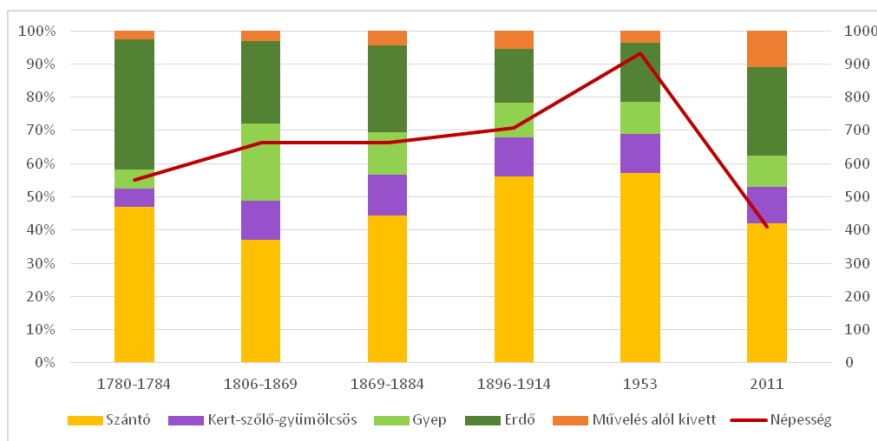
A járás egyes területei már az őskortól kezdve lakott helyek voltak. Számos lelet bizonyítja a római kori emberi jelenlétet is. Több településről elmondható, hogy írásban már a XIII. század végén említésre került. A törökök a járás területén jelentős pusztítást végeztek, több falu elnéptelenedett. A falvak újratelepítése után a magyar lakosság túlsúlya érzékelhető és jellemző német-ajkúak nagyobb száma. Sümeg és várának jelentősége minden korban meghatározó. 1244-1262 között épült várát Zalaudus, veszprémi püspök építette. Sümeg egyházi birtok, mely fejlődését és jelentőségét meghatározta. A járásban található települések több nagybirtokos fennhatósága alá tartoztak. Témánk szempontjából érdemes megemlíteni Ötvösön a Szegedy család által vezetett mintagazdaságot. A II. világháború után 1951-ben alakult a térségben meghatározó gógánfai TSZ-t, amely később több település szövetkezeteivel egyesült. A szövetkezetek feloszlásával a rendszerváltás utáni időkben a járás településeire hanyatlás jellemző, a csökkenő lakosság, és a magas munkanélküliség átfogó problémákat jelent.

1.2. Tájhasználat változások

A fejezet kidolgozása során településenként dolgoztuk fel a történeti térképeket és fellelhető statisztikai adatokat (KSH könyvtári adatok). A térképek öt időállapotot tükröznek (I. katonai felmérés (1763-1787), II. katonai felmérés (1806-1869), III. katonai felmérés (1872-1884), felújított III. katonai felmérés (1896-1914)/1940-es évek beli térkép, jelenkori állapot – Google úrfelvétel), a különböző művelési ág szerint színezve. A területhasználatokat és népességváltozást diagramon jelenítettük meg, magyarázó szöveggel egészítettük ki a levonható következtetések megállapításával.

Bazsi

Bazsit délről összefüggő erdő határolja, meghatározó területhasználati kategóriája a településnek. Az első és második katonai térképek tanúsága szerint az erdő valaha teljesen körbezárta a települést, majd a második felmérés idejére visszahúzódott a sík területekről, és csupán a Sümegcsehi és Sümegprága határokon benyúló nyelvek formájában maradt meg. Ezek maradványai a mai napig megtalálhatók. Az erdőterületek kiterjedése a századforduló idején volt a legkisebb. A településtől nyugatra fekszik a szőlőhegy, amely az 1853-as térképen már mai alakjában látható. A szőlőhegy tekintetében jelenleg funkcióváltás figyelhető meg, mivel a kiskerti zöldség és gyümölcsstermesztés jelentősége visszaszorult. A Bazsi szőlőhegy jellegzetessége a nagyszámú idős szelídgesztenyefa, amelyek a gesztenyevész következtében sajnálatosan pusztulóban vannak. A présházak és pincék a szőlőhegyen épültek, közülük több lakóépületként is funkcionál. Bazsi szántóterületei a XIX. századtól a XX. század közepéig növekvő tendenciát mutattak, azonban napjainkban ez a területhasználat egyre inkább háttérbe szorul. Bazsin a gyepterület nem meghatározó területhasználati kategória. A gyepek a XIX. század első felében jelentős mértékben csökkentek a szántóterületek növekedése miatt. Napjainkban a legeltető állattartás eltűnt, a kiterjedt gyepfelületek száma kevés. A községre a baromfitartás a legjellemzőbb, amely a történelem folyamán is kiemelkedő jelentőségű. A népszámlálási adatokból alapján elmondható, hogy Bazsi lakossága a 18. század végétől kezdődően folyamatosan növekedett, majd a XX. század közepén, 1930 és 1950 között stagnált, ezután csökkenésnek indult. Ez a csökkenő tendencia ma is jellemző a településre. A lakosság 1930-ban volt a legmagasabb, ekkor 956 főt számláltak. Az utolsó, 2011-es népszámláláskor 410 fő lakott a településen.

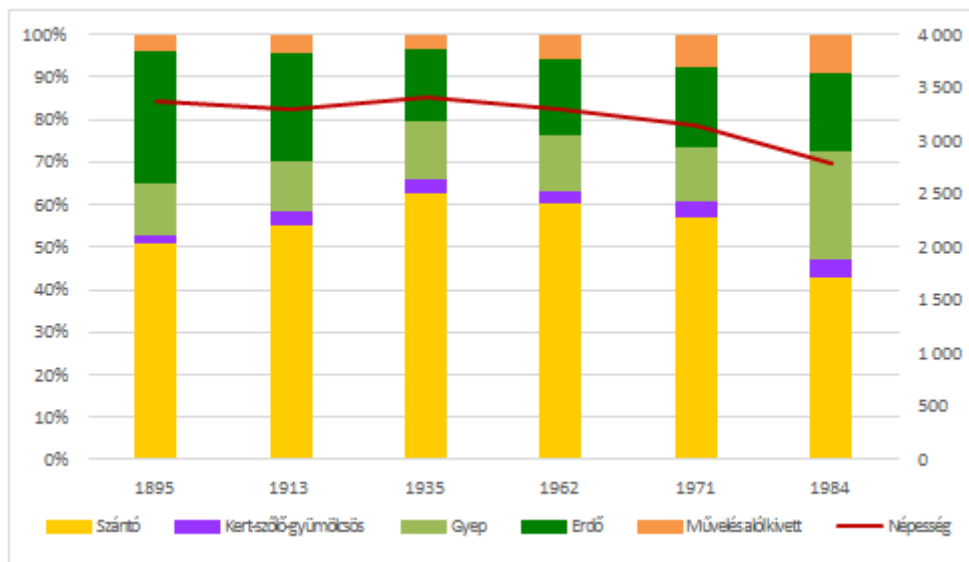

1.1. ábra: Bazsi területhasználati tendenciái és népességváltozása

(forrás: KSH)

1.2.1. Csabrendek

Csabrendek kedvező fekvésének köszönheti, hogy már 1344-ben vásáros hely. 1720-ban a földet két nyomásban művelik, a rétek szarvasmarha tenyésztésre igen alkalmasak. A 18. században a földesurak nagyszámú gulyái, birkái, sertései, ménesei legelik a jobbágyok állatai elől a füvet, pedig a legeltethető erdő elég nagy. Ennek ellenére sok ígás és tejelő állatot, továbbá kis állatot tartanak. Szőlőhegy telepítésre 1625-ben kértek és kaptak engedélyt az földesuraktól. Mivel a helység az ország útjába esett, ezért a fuvarozás kereseti forrást jelentett. Korai hagyományai vannak a mézészetésnek is. Gabonaőrllő vízimalmait a 16. századtól folyamatosan feljegyzik. A földművesek mellett csak a 18. században jelennek meg a mesteremberek, akik terményeiket részben helyben, részben Sümegen értékesítik. A falu iparosodása és kereskedelmének fellendülése társadalmának összetételében világosan megmutatkozik. Míg a nép a 16-17. században földművelő, telkes jobbágyokból, zsellérekéből és szegényekből áll, a 18. századi fejlődés új szereplőkkel gyarapította a társadalmat, az iparosokkal és a kereskedőkkel. A társadalom helyzetén az 1725-ben feltűnő nemesség nem változtatott. A 20. század első feléig a szántóterületek folyamatosan növekedtek, ezután folyamatos csökkenés figyelhető meg. A kert, szőlő és gyümölcsösök területei a 21. század elejére radikálisan lecsökkentek, hasonlóan az erdőterületekhez. A művelés alól kivett területek folyamatosan nőttek, a 19. századi adatokhoz képest a négyszeresére növekedtek. A népesség száma 3200 fő.

1.2. ábra: Csabrendek területhasználati tendenciái és népességváltozása

(forrás: KSH)

1.2.2. Dabronc

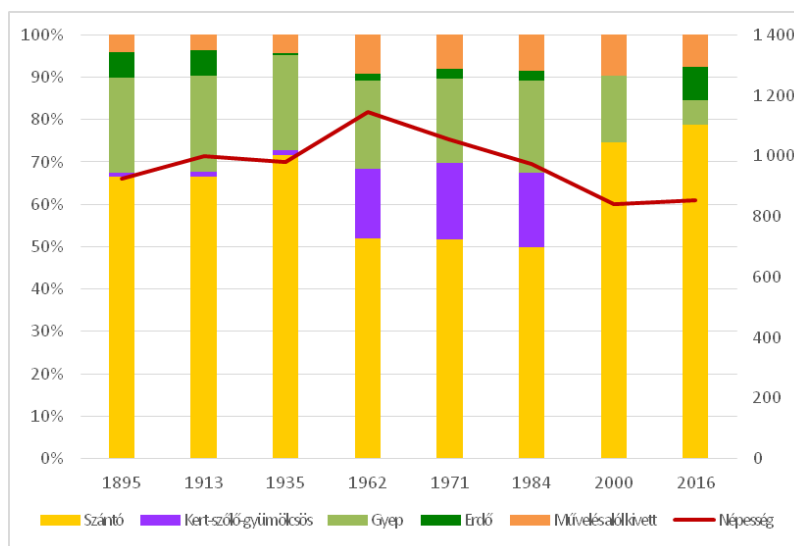
Az első katonai felmérésen jól látható, hogy a település területének közel felét erdő borította. Másik uralkodó borítottság már akkoriban is a szántóterület. A második térképen óriási változást mutat, hogy az erdő jelentős csökkenésnek indult a déli és északi részekén és területét felváltotta a gyepek. A szántó térnyerése a második katonai felméréstől kezdve jellemző napjainkig. Az első felmérésen látható, hogy a Vörös-víznek még több ága és más nyomvonala volt, viszont a második felmérés óta szinte máig nem változott. Az 1800-as évekre kialakultak az utak, melyek a mai nyomvonalak elődjai. A '40-es évek térképén felfedezhető gyümölcsösök több foltban is megjelennek, melyek a '80-as évek felmérésén megváltozott arányban és helyen vannak jelen. A mai térképen látható, hogy csak egyetlen területen maradt meg a szőlő, a két települést összekötő út mentén. A területhasználati tendencián látható, hogy igen erőteljes változást mutat a szántóföld térnyerése az erdős területek rovására. Ez a folyamat a mai napig jellemző. 1895-től 2010-ig közel kétszeresére nőttek a szántóval borított területek, míg az erdő a harmadára csökkent. A gyepek területének változásában kicsi a mozgás, de összefüggésben van az állattartás mértékével. A gyümölcsösök láthatóan 1984-ben érték el legnagyobb kiterjedésüket, ám ez összességében is csekély terület volt. A népességi adatokat tekintve látható, hogy Dabronc népessége csökkenő tendenciát mutat, sok más településhez hasonlóan előregedési problémával küzd. Legnagyobb a népesség 1935-ben volt, mára pedig közel egyharmadára csökkent a lakosok száma.

1.3. ábra: Dabronc területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.3. Gógánfa

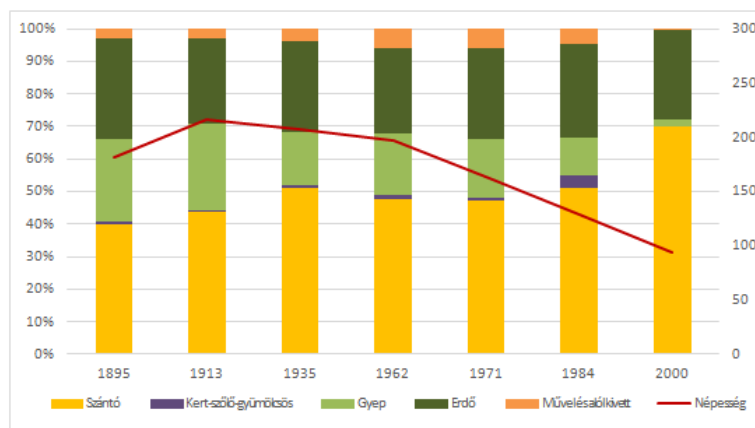
A területhasználati elemzés során megállapítható, hogy Gógánfa település területén az eredeti területhasználat a település belső magja és központja nem változott. Szintén állandó a településtől északra fekvő szántóterületek egy része, valamint az északnyugati részén a Marcal patak mentén található gyepes, nedves legelő területe. Az első és második katonai felmérés között a különbség kismértékű, a településtől északra nagy kiterjedésű erdőfolt maradt fent, míg a Marcal mentén végigkövethető a nedves gyepes, legelő terület. A második felmérésen már jelölték az észak-dél irányú Dózsa György utat. A harmadik felmérésen eltűnnek ezek az erdők, helyüket fás legelők veszik át, melyek benyúlnak és elválasztják a szántóterületeket. Megjelenik a vasút vonala, a Dózsa György utat külterületi szakaszán fasor kíséri. A negyedik katonai felmérésen a gyepes legelők szántóknak adják át a helyüket. A település északi irányban terjeszkedik. Megjelenik egy szélesebb nedves gyepes terület a település nyugati határán a Marcal mentén. A topográfiai térképen a hangsúlyos út már a kelet-nyugat irányú Vasút utca, a Dózsa György út veszít hangsúlyosságából, ám mellé települ az Összefogás TSZ területe. A mai állapoton az északi területeken a telepített erdők helye változott, valamint a tervezett gyümölcsös helyén szántóterület található. A történeti területhasználatok a szántóföldek túlsúlyát mutatják. Látszik, hogy gyümölcsösök a '60-'80-as években voltak jellemzőek, a gyepterület azonban stabil arányú. A népességszám 1962-től csökkent.

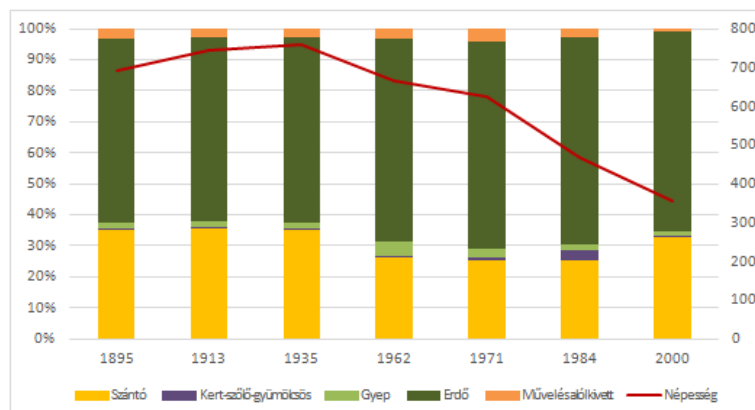
1.4. ábra: Gógánfa területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.4. Hetyefő, Zalaerdőd

Hetyefő egyutcás falu, az I. katonai felmérés térképén látható állapothoz képest az alapvető szerkezete nem változott, csak a kiterjedése nőtt az évtizedek során. A község társadalmára a folyamatos fogyás, előregedő lakossága jellemző. A területhasználatok elemzésekor a szántók térfoglalása szembetűnő. A település egyetlen természetes kisvízfolyása, a Vörös-patak mentén és a belterülettől északkeletre maradtak fenn gyepterületek. Erdő a település északi részén található. Zalaerdőd belterülete az I. katonai felmérésen bemutatottkhoz képest megőrizte az eredeti szerkezetét. Zalaerdőd területhasználatának elemzésekor az erdő és a szántó térfoglalása kiemelkedő. Az erdő területén faültetvények és természetes erdő is található. Belső területén fekvő idős kocsányos tölgyes állomány jelentős természeti értéket képvisel. Kert és gyümölcsösök Hetyefőhöz hasonlóan a belterületen, a telkek hátsó részében találhatóak, de az aktív művelés aránya itt is alacsony. Néességük 2015-ös adatok alapján 70, illetve 232 fő volt. Az erősen előregedő népesség és folyamatos fogyás jellemző.

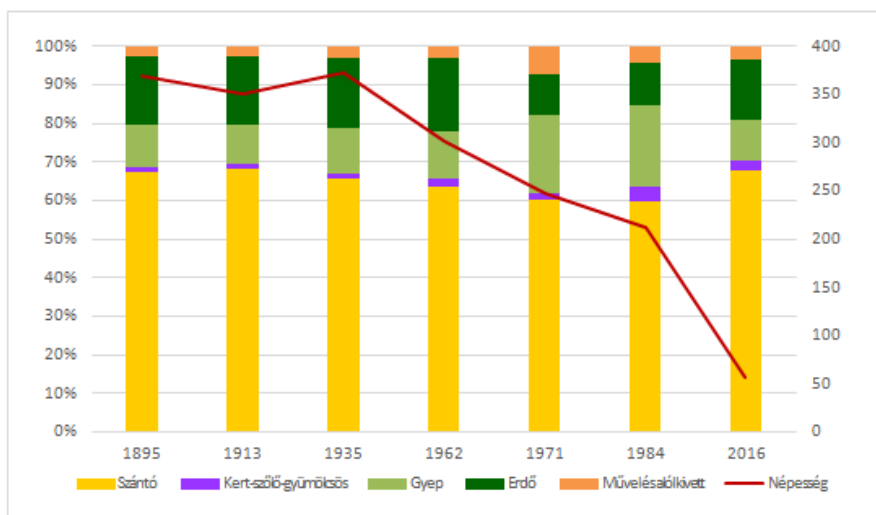
1.5. ábra: Hetyefő területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.6. ábra: Zalaerdőd területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.5. Hosztót

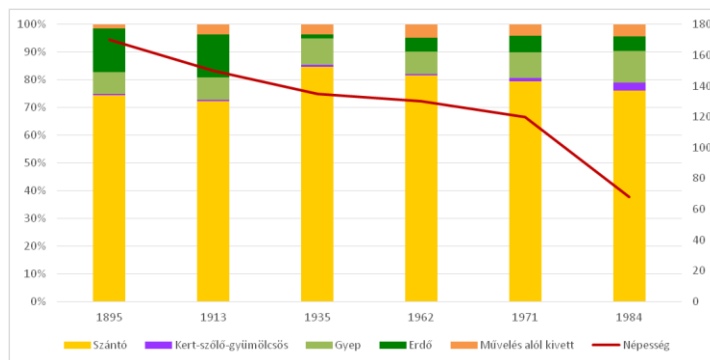
Hosztót település területén mindig is a szántó művelési ág volt a domináns területhasználati mód. Hosztót a török hódoltság alatt elpusztult, majd 1737-ben újraterelítették, főként német polgárokkal. A falu temploma 1742-ben épült. Az I. katonai felmérésen egyutcás településmagot láthatunk. A lakott területet főleg szántóföldek határolják, valamint Zalamegyes felől egy nagyobb összefüggő gyepterület található. Erdőterület a település déli határában található. 1785-ben a falu lakossága 216 főből és 29 házból állt. A II. katonai felmérésen területhasználatok szempontjából a legmeghatározóbb a szántó, azonban a Zalamegyes felőli gyepterületek aránya növekedett, valamint a település déli határán lévő erdőterületek szinte megduplázódtak. A harmadik katonai felmérés a legnagyobb változást az erdőterület csökkenésében mutatja, hiszen a második katonai felmérésen megjelenő Alsó-erdő területe szinte a felére csökkent. A negyedik katonai felmérés alapján a lakott terület tovább növekedett. Területhasználati szempontból a legfőbb változás, hogy az Alsó-erdő területe még tovább csökkent. A gyepek aránya a harmadik felméréshez képest növekedett. Legmeghatározóbb a szántóföldi művelés, mely a táj változása során itt jelenik meg legnagyobb mértékben. A jelenlegi állapot területhasználatát tekintve elmondható, hogy a szőlőterületek ma már nem találhatók meg a településen, az erdőterületek aránya azonban jelentősen nőtt. A gyepterületek aránya a 80-as évekhez képest jelentősen csökkent. A 80-as évek óta a lakosság szám rohamosan csökken, 1990-ben már csak 130 fő lakta, 2001-ben 99, legfrissebb adatok szerint pedig már csak 56 fő.

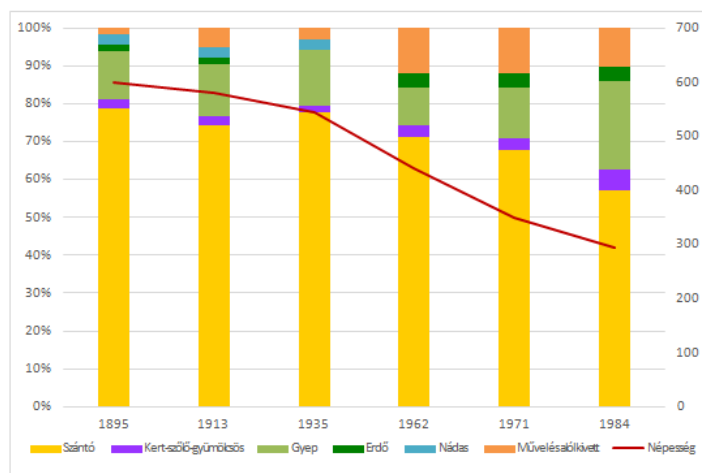
1.7. ábra: Hosztót területhasználati tendenciái és népességváltozása
(forrás: KSH)

1.2.6. Megyer, Rigács

Megyer és Rigács karakterét egykor a nagy erdőterületek jelenléte adta, ez azonban a XIX. századtól kezdve megváltozott. Az erdők egy részéből gyepterület és szántóterület lett, majd XIX. század második felétől a gyepterületek is fokozatosan eltűntek, csak a Marcal mentén figyelhető meg vizenyős gyepterület. Ez a tendencia azonban a XX. századtól pozitív irányba változott, az 1940-es években főleg Rigácson megszorodtak a gyepterületek. 1980-ra már Rigács belterületétől északra csak gyepterületet találunk, valamint inentől kezdve válik hangsúlyossá a TSZ is. A szántóterületek ezután uralták a tájat, az egykori erdőkből már csak két természetszerű folt maradt meg, valamint kisebb ültetvények és út menti fasorok. Mára az egykori kiterjedt rigácsi gyepterületeket is beszántották. A kivett területekről elmondható, hogy lakóházakhoz már a XIX. század elejétől kisebb földek, zártkertek tartoztak. A népesség tekintetében mindkét településen jelentős fogyás figyelhető meg, mely Rigács területén az 1935-ös évektől még intenzívebbé vált.

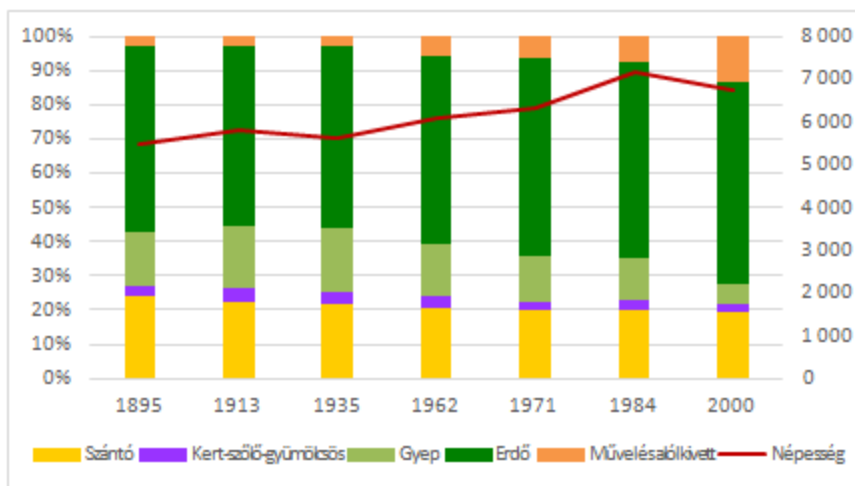
1.8. ábra: Megyer területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.9. ábra: Rigács területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.7. Sümeg

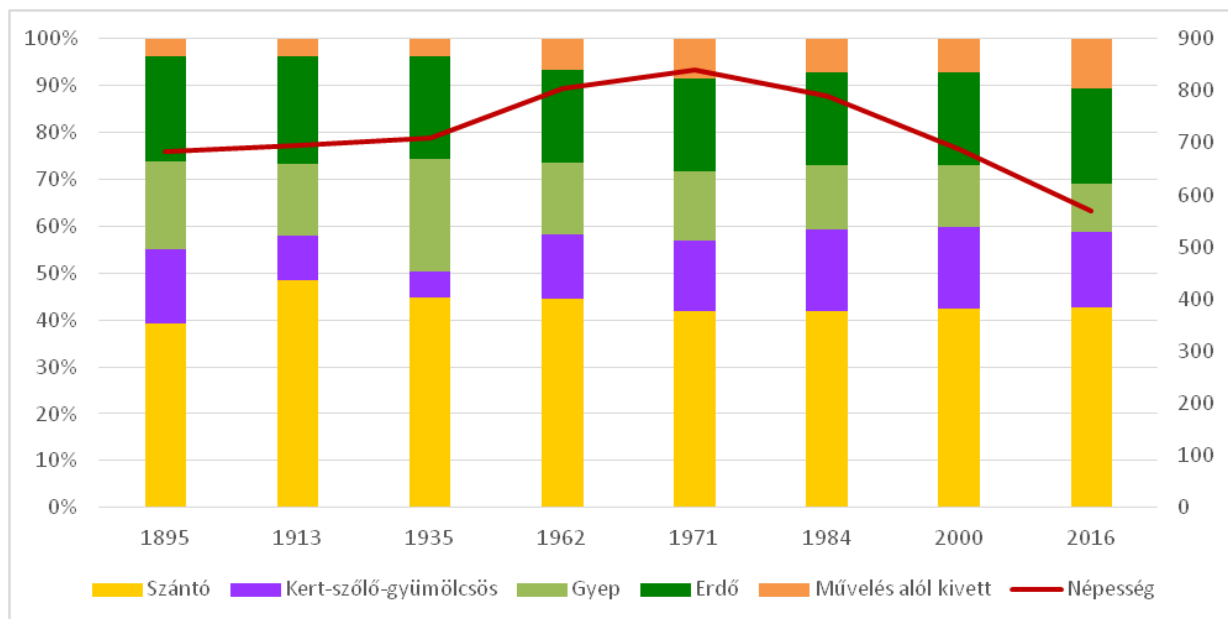
Sümeg a Marcal-patak forrásvidékén található. Az I. katonai felmérésen látható természetes, meanderező meder fokozatosan kiegyenesedik. A II. katonai felmérésen „V” alakú rendezés és a nyugati ág nagyobb kiterjedése, a III. felmérésen ennek rendezése figyelhető meg. Az 1940-es évekre a patak mellékágait is rendezték, az északi medret pedig a határhoz igazították, a 60-as évek térképein pedig sok mellékág, illetve kiágazó csatorna látható. A település déli- és délkeleti területén nagy kiterjedésű, összefüggő erdőfolt található. Ennek aránya az 1895-ös állapothoz képest valamelyest növekedett napjainkra. Az erdőterületek mindenhol üzemi utakkal tagoltak. Napjainkban is jelentős méretű erdőterület figyelhető meg a légifelvételen. A művelés alól kivett területek aránya a sokszorosára nőtt 1895 és 2010 között. A történeti település magja már az I. katonai felmérés idejére kialakult, emellett a település északnyugati részén található major számított jelentős lakott területnek. A település az 1960-as és 80-as években indul növekedésnek, történeti szerkezete azonban megmaradt. Az utolsó ugrásszerű változást a 2000-es évek adatai mutatják. A kivett területek legnagyobb mérete a 2015-ös légifelvételen igazolja a növekedést. A területhasználatok változásában megfigyelhető, hogy azok fokozatosan mentek végbe, az átalakulás során nem látni kiugró értékeket, drasztikus mértékű területhasználat váltás a lecsökkent gyepgazdálkodásban és a művelésből kivett terület arányában tapasztalható. Sümegre az enyhén hullámzó, de összességében emelkedő népességváltozás jellemző, legmagasabb az 1980-as években volt, napjainkban pedig csökkenő tendenciát mutat.

1.10. ábra: Sümeg területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.8. Sümegprága

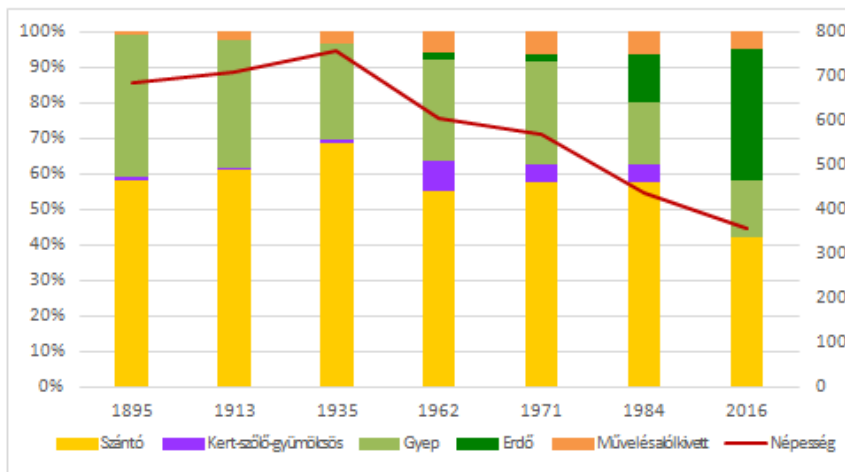
Sümegprága karakterét nagy erdőterületek, a szőlőhegyi szőlő-és gyümölcstermő zártkertek és a mezőgazdasági területek magas aránya adja. A területhasználati tendenciák tekintetében az erdőterületek aránya az II. katonai felmérésen csökkenő tendenciát mutat az I. katonai felméréshez képest. Azután az erdőterületek száma nem változott sokat. A mai állapot alapján elmondható, hogy egy idős, védendő és értékes gyertyános-tölgyes erdő található a területen. A szőlőterületek arányának változásáról összefoglalóan elmondható, hogy folyamatosan nőtt az 1960-as évekig. Erre az időszakra már elnyerte mai formáját, csupán a nyugati részen csökkent az arány. A gyepek aránya az I. katonai felmérés óta folyamatosan változik, leginkább csökkenő tendenciát mutat. Ez nem kedvez a legeltető állattartásnak sem. A szántóterületek aránya már az I. katonai felmérésen is magas volt. Ez az arány folyamatosan változott napjainkig. A szántóterületek növekedéséről általában elmondható, hogy a gyepek csökkenésével járt, míg a művelés alól kivett területek növekedése a szántóterületeket csökkentette. A népességszámról elmondható, hogy 1895 és 1971 között növekedést, majd 1971 után folyamatos csökkenést mutat. 1895 és 1935 között a népesség lassú növekedése jellemző.

1.11. ábra: Sümegprága területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.9. Ukk

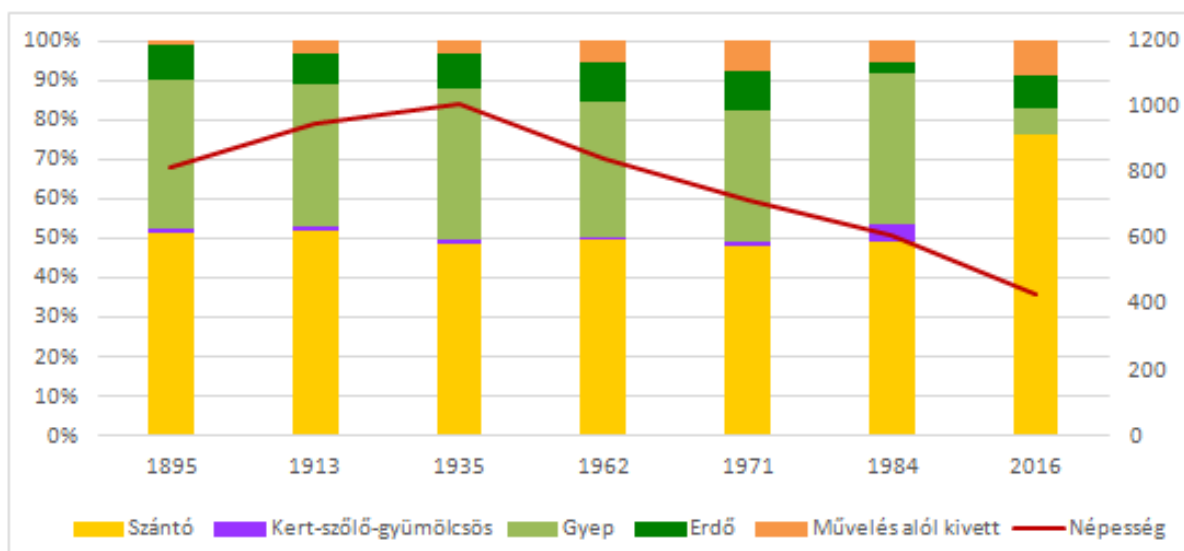
Az első katonai felmérésen látható, hogy már a 18. században is szántóterületek domináltak Ukk településen. A szántóterületek mellett jellemző volt még ekkor a település délkeleti részén megfigyelhető nagy kiterjedésű gyepterület. A második katonai felmérésen már megjelenik a máig meglévő csatornahálózat a település déli részén. Ekkorra már jelentősen lecsökkent az erdőterületek kiterjedése, elsősorban a szántóföldek, másodsorban a gyepterületek javára. A település délkeleti felén hatalmas összefüggő gyepterület látható. A harmadik katonai felmérésen már megfigyelhető a szántóterületek terjedése, de a gyepterületek még itt is igen meghatározó arányban jelennek meg. A térképen már megjelenik a vasút, illetve az odavezető út is, illetve e mentén a beépítés terjedése is jól látható. A 19. század végi állapotokat bemutató térképen már egyértelműen a szántóföldi területek kerülnek túlsúlyba. Az addigi nagy összefüggő gyepterület feldarabolódik. A területhasználatok változásaira vonatkozó statisztikai adatokból jól látható, hogy az elmúlt évszázadban a településen a szántóföldi művelés volt a legmeghatározóbb. Ugyanakkor az is látszik, hogy az elmúlt 2-3 évtized során jelentősen megnövekedett az erdők területe, köszönhetően az újonnan telepített faültvényeknek. Az erdőterületek növekedése elsősorban a gyepterületek rovására történt, melyek kiterjedése az 1970-es évek óta a felére csökkent. A népesség folyamatos és különböző mértékű csökkenését mutat, az 1935-ös évi lakosságszám mára csaknem felére csökkent.

1.12. ábra: Ukk területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.10. Zalagyömörő

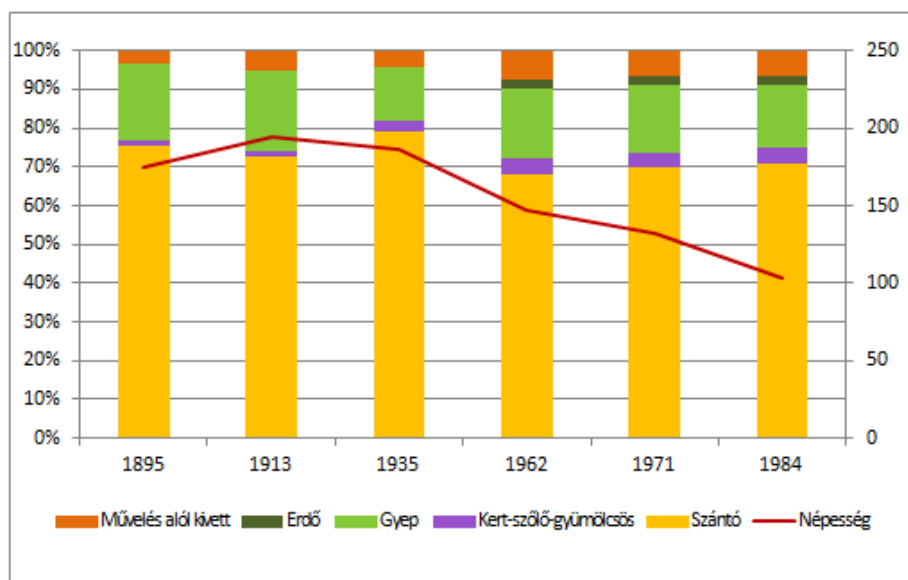
Zalagyömörő településének területhasználati tendenciája az 1895-ös évektől követhető. Csaknem száz évig a településen a szántóterületek és az azzal nagyjából azonos kiterjedésű területen a gyepek és erdőterületek osztoztak. A szántóterületek dominanciája az összes vizsgált időállapotban megfigyelhető. A 2000-es években a szántóterületek még nagyobb arányú terjeszkedése vált általánossá, az erdőterületek szinte megszűntek, a gyepterületek mérete is kb. harmadára csökkent. A kert-szőlő-gyümölcsös területek rendkívül kicsi arányban voltak jelen a településen a '80-as évek elejéig, ám napjainkra ezek a kis kiterjedésű területek is eltűntek. A művelés alól kivett terület az 1970-es évek környékén volt a legnagyobb, ezidáig folyamatosan nőtt, majd kis mértékben csökkent és mára az összterület kb. 5%-át uralja. Zalagyömörő területén több tájérték helyezkedik el, a gémeskút és a templom már a III. katonai felmérés térképén is szerepel, ikonnal jelölve. A népesség tekintetében a települést 1935-től drasztikus népességszám csökkenés jellemzi, mely feltehetően a II. világháború pusztítása miatt következett be. 1935-ben a népesség 1000 fő felett volt, mára megközelíti, ám nem éri el az 500 főt (450 fő (2015. jan. 1. KSH)). A lakosság nagy része a történelmi idők során mezőgazdasággal foglalkozott a terület adottságainak köszönhetően, mára azonban jelentősen lecsökkent az ágazatban foglalkoztatottak aránya.

1.13. ábra: Zalagyömörő területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.2.11. Zalameggyes

Zalameggyes lakossága évszázadokon át mezőgazdaságból és állattartásból élt. A KSH adatok mutatják, hogy a szántóterületek kiterjedése az évek során nem megy 63% alá, legnagyobb értéke pedig eléri a 79%-os településen belüli arányt. A település Marcal folyó- menti részén stabil gyepek állomány látható, mivel a Marcal gyakori áradása megakadályozta a művelésbe vonást. A gyepek a település 16%-át teszik ki napjainkban, a korábbi 20% helyett, de így is stabilnak mondható a jelenlétük. A gyümölcsös és az erdő területek változása gyorsan zajlik, nincsenek stabil állományok. A gyümölcsös területek 2-4 % között mozognak a településsoros adatok alapján, valamint az erdőterületek sem érnek el 2%-nál nagyobb értéket. A változásokat, illetve a területhasználatokat összesítő diagramon látható, hogy a KSH adatok állandó szántóterületeket és települési területet mutatnak. Csak a gyümölcsösök, gyepek, illetve az erdőterületek mutatnak változékonyságot. A népesség 100 év alatt erőteljes csökkenést mutat, valamint az elöregedő társadalom további csökkenést jelez előre. A település falusias jellege a háztáji állattartásban is megjelenik, a baromfitartás mindig is meghatározó volt a település életében. A gyepterületek miatt meghatározó volt a szarvasmarha tartása is. A gyepek és a legelő állatállomány arányát tekintve megfigyelhető, hogy a gyepterületek nem, vagy csak alig változtak, míg az állatállomány jelentősen lecsökkent. A népesség tekintetében elmondható, hogy a településen 1913 óta folyamatos csökkenés jellemző, a társadalom elöregedő.

1.14. ábra: Zalameggyes területhasználati tendenciái és népességváltozása
 (forrás: KSH)

1.3. Térségi összefoglaló

A vizsgált térségben - Zalaerdőd, Hetyefő, Megyer, Rigács, Zalameggyes, Hosztót, Dabronc, Ötvös, Gógánfa, Ukk, Zalagyömörő, Csabrendek, Sümeg, Sümegprága és Bazsi - települések szinte mindegyikére jellemző a nagyarányú és méretű állandó szántóterületek jelenléte, a visszaszorult, fragmentált gyepterületek, valamint a visszaszoruló természetes erdőterületek csökkenése, illetve az erdőültetvények területi növekedése.

1.3.1. Szántóterületek

A szántóterület a jellemző, domináns területhasználat, s ezek jellemzően nagyméretű, összefüggő, nagytáblás, s nagy területi kiterjedésű területek. A nagytáblás művelés következtében az erózió és defláció talajpusztuláshoz vezet. Számos településen a 70-80%-os területhasználati arányt is meghaladja ezen területhasználat, s számos ökológiai konfliktushelyzet okozója is egyben. Ilyen például a vízfolyásokra teljes mértékben való ráhúzóadás, amelynek következtében nem tartanak parti sávot, puffer zónát. Emellett fontos megemlíteni azt is, hogy a meliorációs tevékenység következtében kiépített árkok karbantartásának hiánya, és közvetlen kapcsolata a termőföldre kijuttatott műtrágyával komoly problémákat szülhet: szennyezik a vizeket, eutrofizációhoz, élőhely- és fajpusztuláshoz vezethetnek. Mindez a szennyezés mindenféle szűrés nélküli talajba kerülésének kihatása, amely a körforgásba bekerülés következményeként súlyosan károsíthatja a környezetet. A rendkívül nagyszámú vadállomány károsításával is számolni kell.

1.3.2. Állandó gyepterületek

Jellemzően a vízfolyások mentén, valamint a vizenyős területeken maradtak fenn. Ezek jellemzően visszaszorult, kis kiterjedésű, fragmentált területek, összeköttetés nélkül. A térségben több település esetében is elmondható, hogy egyáltalán nem maradtak fenn napjainkig állandósult gyepterületek. Az állatállománnyal vizsgált összefüggésekből következően megállapítható, hogy a gyepterületek drasztikus területi csökkenésével a legelő állatállomány - szarvasmarha, ló, juh - is lecsökkent, napjainkban jellemzően a legeltetés helyett a kaszálás a preferált gyepfenntartási mód. Néhány település esetében megfigyelhető a gyepterületek beerdősülése is.

1.3.3. Erdőterületek és energiaültetvények

Az őshonos fajokból álló erdőterületek visszaszorulási tendenciát követnek, ám az ültetvények (nyarasok) kiterjedése folyamatosan nő. Kivételt képez ez alól Zalaerdőd hatalmas kiterjedésű (közel 70%-os területi aránnyal rendelkező) erdőterülete, amely a 18. század vége óta állandóságot mutat, ebben az esetben stabil erdőterületről beszélhetünk. Az erdőültetvények - energiaültetvények - telepítése az utóbbi évtized(ek)ben indult meg. Egyéb számottevő

nehézségnek tekinthető az a tény, hogy ezen területek jelentős része külföldi tulajdonban van. Az energiaültetvények jelenléte komoly gondokat jelent, hiszen jellemzően nyarasok, amelyek a környező területekről "elszívják" a vizet, valamint - mint a nevük is sugallja - monokultúrás természetesi terület, amelynek ökológiai értékessége igen alacsonyra tehető. Vadgazdálkodási szempontból is problémákat okoznak ezen területek. A nyarasok mellett jellemzőek még az akácok és fenyvesek is. A természetközeli erdőterületek visszaszorulásához járultak hozzá a különböző mértékben károsító hatással járó emberi tevékenységek is, mint az erdőlegeltetés, irtás és vágásos erdőgazdálkodás. Az erdőkre jellemző, hogy a szántóterületekkel közvetlen kapcsolatban állnak, ebből fakadóan az erdőszegélyek degradáltak, a szegélyek mentén sűrűn találhatóak vadlesek, amelyek mindegyike gépjárművel is megközelíthető. A vadászat szempontjából mindez előnyös, ám az erdő- és szántóterületek szempontjából konfliktushelyzeteket teremt.

1.3.4. Kert-szőlő-gyümölcsös

Ezen területek állandósága esetenként figyelhető meg csupán, jellemzően a domboldalakban - Sümegprága, Bazsi esetében -, ám jelenleg egyre jobban terjed e területhasználat a síkvidéki területeken is kertek, gyümölcsösök létesítésével. A 18. század végétől ezen területek csökkenése figyelhető meg, amely folyamat jelenleg visszafordulni látszik.

1.3.5. Vizek, vízfolyások

A domborzathoz kapcsolódóan mutatkoznak meg elsősorban a területek közötti különbségek. A dombvidéki területeken találhatóak jellemzően a források, kis vízfolyások, mint a Nagy Erdő-patak, a Marcal patak és a Sarvaly-forrásvidéke. A síkvidéki területeken a Marcal által befolyásolt vizenyős-lápos területek jellemzőek. Ezek a tájat tagolják, változatosabbá teszik. Utóbbiakra jellemző a belvíz is, amely elsősorban a szántóterületeken okoz problémát.

Mint már korábban említettük, az emberi tevékenység következtében a vízfolyások puffer zónáinak megszüntetése komoly gondokat, ökológiai konfliktushelyzeteket okoznak. A Marcal-mentére jellemzőek a nádas területek, amelyek élőhelyként szolgálnak számos állatfaj számára, így védelmük kiemelt jelentőségű feladat. Nem negligálható tény az sem ez esetben, hogy a nádas területek hozzájárulnak a táj mozaikosságához, amely a fenntartható tájhasználat egyik jellemzője. A vizekhez köthető legfőbb konfliktus, hogy az egykori gyepterületek feltörésével és szántóterületté alakításával, majd a meliorációs tevékenység következtében történő lecsapolásával a természetes állapotában vizes, vizenyős, nedves területekről elvezették a vizet. Egyes területeken látható, hogy ez a rendszer már nem működik megfelelően. Az emberi közbeavatkozás akkor még indokoltnak tűnt, hiszen nagy kiterjedésű területeket öntött el a víz. Napjainkra azonban a csapadék mennyisége csökken, eloszlása egyenlőtlen, így nyári időszakra sok terület kiszárad. Az árkok jellemzően nem fenntartottak, inváziós növényekkel benőtt,

gondozatlan területek, tavasszal pangó, esetenként szennyezett vízzel. Mindezek következtében megállapítható, hogy a terület vízháztartása felborult, így beavatkozást igényel.

1.3.6. Domborzat és látványkapcsolatok összefüggései

A síkvidéki területeken igen alacsony a szintkülönbség az egyes területek között, amely alacsony reliefenergiát¹ von maga után. A dombvidéki területek már változatos domborzati képet mutatnak. A legmagasabb pont a sümegi vár, amely egy kúp alakú alsó. krétai korú mészkőhegy tetején áll, tengerszint fölött 270 méter magasságban, 180-200 méteres tengerszint feletti magasságából kiemelkedve. Így a térségből kiemelkedő látványkapcsolatok fontos része, valamint meg kell említeni még a Somlót is.

1.3.7. Veszteségek, eltűnt tájelemek

A településeken azonosított legfontosabb veszteségek a fasorok eltűnése. Ezek hiánya és állapotuk leromlása az alapvető karakterelem elvesztését jelenti a területeken. Az egykori katonai felméréseken látható fasorok jelentős része mára eltűnt, elpusztult. Ez nem csupán tájésztétikai szempontból jelent veszteséget, hanem település klimatikus, gazdasági és védelmi szempontból egyaránt. A fasorok kondicionáló célú zöldfelületei is a településeknek, hiszen szerepet vállalnak a ki- és besugárzás, a szél erősség csökkentésében, a relatív páratartalom növelésében, a légcseré növelésében lokális áramlatokkal, s a szennyező anyagok megkötésében egyaránt. A településökológiai, védelmi és gazdasági rendeltetés akár szoros összefüggésben is értelmezhető, miszerint a szél erősség csökkentése során a szántóföldek szélérózióknak való kitettsége számottevően csökken, ezáltal jobb minőségű és termőhelyi adottságokkal rendelkező termőterület áll rendelkezésre, valamint a természet növényei is védelmet élveznek. A fasorokon túl a szántóterületeken a többszintű mezsgyék hiánya okozza a legfőbb problémákat.

1.3.8. Történetiség, egyedi tájértékek, identitás

A legjellemzőbb pontszerű egyedi tájértékek az útszéli keresztetek, gémeskutak, amelyek elsősorban kultúrtörténeti értékek, a hely identitását fokozó elemek, az önkép kialakításának fontos részesei, amelyek megőrzése, védelme hangsúlyos feladat a továbbiakban is. A szőlőtermesztő területek közelében jellemző tájelemek továbbá a pincesorok, amelyek szintén kultúrtörténeti értékek, a hagyományos tájhasználat emlékei. Ezen értékek nemcsak az identitás kialakulásához járulnak hozzá, de kapcsolatot teremtenek a múltban élő és a mai kor embere között, mintegy tükröt állítva nekünk, honnan indultunk, s merre tartunk.

¹ "A reliefenergia az egységnyi területre vonatkozó relatív felszíni magasságkülönbséget, tehát az adott térrész legalacsonyabb és legmagasabb fekvő pontja közötti magasságkülönbséget jelenti. Leggyakrabban egy négyzetkilométerre vonatkoztatják, (...) alaplértékegysége a méter per négyzetkilométer." (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Reliefenergia> 2016.05.17.)

2. TÁJHASZNÁLATI MEGALAPOZÓ VIZSGÁLAT

A megalapozó vizsgálat keretében a stratégiai dokumentumok elemzésén és a termőhelyi, vízrajzi adottságok áttekintésén túl a különböző zöld infrastruktúra elemek áttekintését is elvégeztük, melynek eredményeit a 1. Javaslati térképi tervlap tartalmazza.

2.1.A Sümegi járás a különböző stratégiai dokumentumok tükrében

A dokumentumok áttekintésének célja térségi szintű megállapítások összegyűjtése és elemzése. A fejlesztési javaslatok alapvető feltétele, hogy illeszkedjenek a hatályos stratégiákhoz.

2.1.1. Kiértékelési módszertan

A stratégiai dokumentumok áttekintése során a sümegi kistérség településeivel kapcsolatos térségi szintű megállapításokat vizsgáltuk: Bazsi, Csabrendek, Dabronc és Ötvös, Gógánfa, Hetyefő, Hosztót, Megyer, Rigács, Sümeg, Sümegprága, Ukk, Zalaerdőd, Zalagyömörő, Zalameggyes.

A dokumentumok áttekintésének célja, hogy a térségi fejlesztésekhez már rendelkezésre álló információkról áttekintést adjunk. Ennek mentén a kigyűjtéshez a következő irányító szempontokat, témákat határoztunk meg:

- Járási, települési szintű adottságok, előnyök, hátrányok
- Az adottságok kezelésének, kiaknázásának, enyhítésének lehetőségei: akciók
- Az akciók megvalósítására rendelkezésre álló források, intézményi lehetőségek, együttműködő szervezetek
- Egyéb, a stratégiai gondolkodás szempontjából fontos megállapítások

A dokumentumok átolvasása során kigyűjtöttük, majd a tematika szerint rendeztük és összefoglaltuk az információkat. A kigyűjtés szövege szó szerinti átvételt tartalmaz az adott stratégiai dokumentumokból.

A kigyűjtött információk alapján összefoglalót készítettünk, mely a vizsgált dokumentumok megállapításait összesíti a különböző fejlesztési irányokat.

2.2.Stratégiai dokumentumok tanulságainak összefoglalása

A vizsgált dokumentumok összességében egybehangzó képet festettek a Sümegi járásról. Legfontosabb problémát a lakosság elvándorlása, az alacsony képzettségű munkaerő, alacsony foglalkoztatottság jelentik. A természeti adottságai előnyösek a területnek, de nem kiemelkedőek a környékhez képest. A fejlesztési javaslatok (2.1. táblázat) szinte mindegyike említi a különböző területeken való együttműködések szükségességét, fenntartható, térségi potenciálokra támaszkodó gazdaságfejlesztést, ezzel párhuzamosan munkahelyek teremtését. A

lakosság képzésének fontossága szintén kitűnik, a gazdaság igényeinek megfelelő szakképzési programok elengedhetetlenek a térség fejlesztéséhez. A megújuló energiaforrások tekintetében a biomassa és szélenergia hasznosítási lehetőségei emelkednek ki.

A járás közvetlen szomszédságában olyan országosan ismert turisztikai attrakciót jelentő területek húzódnak, melyek a turisztikai fejlesztések lehetőségét korlátozzák (Hévíz, Balaton-felvidék, Bakony). Mindazonáltal a turisztikai koncepció a népszerű célpontok vendégei számára nyújtandó kiegészítő lehetőségekben keresik a lehetőséget, három fő fejlesztési irányt megjelölve: rurális turizmus, örökség turizmus és aktív turizmus. Az örökségek bemutatása tekintetében Sümeg városa rendelkezik széleskörű lehetőségekkel, a másik két lehetőség a járás többi települése számára jelent potenciált.

A turizmus mellett az élelmiszeripar és mezőgazdaság területén mutatkozik potenciál a vizsgált területen, amit Éltető Balaton-felvidék Helyi Fejlesztési Stratégia, 2014-2020 mutat be a legrészletesebben. Ennek értelmében a területnek olyan termelői adottságot kiaknázó szolgáltatások nyújtásában van lehetősége, amit a szomszédos turisztikai térségek felvevő piacát célozzák meg. A környezetgazdálkodási rendszerek bevezetésével a fenntartható termelés alapjai teremthetőek meg.

A közösségi összefogást, fiatalok megtartását célzó programok lehetőséget biztosítanak a társadalmi együttműködésen alapuló gazdasági tevékenységek létrejöttéhez, melyek a hosszú távú fejlődés alapjait jelentik. A településeken jelenleg is találunk jó példákat, Sümeg (egyesületi tevékenység és szemléletformálás, Bazsi (Bazsalma kezdeményezés), Ukk (Bébic Szociális Szövetkezet) esetében. A gazdasági erősségek között a biomassa alapú megújuló energiatermelést, a termálvíz sokoldalú hasznosítását és a mezőgazdasági adottságokat szükséges említeni.

A 2014-2020-as fejlesztési időszakban a térség fejlesztésére összesen kb. 450mrd Ft áll rendelkezésre TOP és VP (LEADER) forrásokból, igaz ebből más megyei és LEADER területek is beletartoznak. Emellett a térség vállalkozói, szervezeti hátrányos helyzetű régióként sikerrel pályázhatnak GINOP, EFOP KEHOP stb. forrásokra is.

2.1. táblázat- A Sümegi járás a különböző stratégiai dokumentumok tükrében

Éltető Balaton- Felvidék Helyi Fejlesztési Stratégia, 2014-2020	Veszprém Megye Turisztikai Konceptiója (2003)	Veszprém megye Környezetvédelmi Programja (2011-2016)	Sümeg Kistérség Helyi Vidékfejlesztési Terve	Sümegi Kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Programja, Helyzetfeltárás (2003-2004)	Sümeg Gazdasági Programja (2015-2020)	2014-2020-as megyei fejlesztési dokumentumok
<p>Közösségi aktivitás erősítésének szükségessége</p> <p>A Vidék Minősége – Éltető Balaton-felvidék védjegy rendszer továbbfejlesztésének szükségessége</p> <p>Éltető Balaton-felvidéki turisztikai kínálat hálózat jellegű erősítésének szükségessége</p> <p>Az ifjúság megtartásának, letelepedésük elősegítésének szükségessége</p>	<p>Turisztikai élmény (alkalmas város: Sümeg)</p> <p>Örökség turizmus: Sümegi térséget érintő javasolt útvonal: "B" Pápa – Somló és Devecser – Sümeg – Tapolca – Badacsony – Szigliget</p> <p>Értékesítési és promóciós stratégiák</p>	<p>Természeti környezeti célok</p> <p>Regionális természeti kapcsolatok bővítése</p> <p>Regionális társulási programok</p> <p>Öko- és „szelíd” turizmus fejlesztése, Ökocentrum kialakítás</p> <p>Környezetvédelmi fejlesztési célok</p> <p>Korszerű hulladékgazdálkodási rendszer teljes körűvé tétele</p> <p>Megyei hulladékgazdálkodási terv felülvizsgálata</p> <p>Hulladékgazdálkodási rendszer fejlesztése</p> <p>Illegális lerakóhelyek megszüntetése</p> <p>Környezetvédelmi szabályozási célok</p> <p>A város belterületét érintő közlekedés struktúrájának és szokásainak átalakítása</p> <p>Forgalomszervezés</p> <p>Úthálózat fejlesztése</p> <p>Környezetvédelmi alap pénzeszközeinek felhasználására javaslatétel</p> <p>Belső gyűjtőút hálózat átalakítása</p>	<p>A Marcal Forrásvidék termékeinek, szolgáltatásainak hálózatszerű fejlesztése</p> <p>Helyi vállalkozások, illetve termékeik és szolgáltatásaik alkalmassá tétele a hálózatba való csatlakozásra</p> <p>Kézműipari és kisipari tevékenységet végzők önszerveződésének, együttműködésének erősítése</p> <p>Térségspecifikus gazdaságfejlesztési programok szervezése</p> <p>Marcal Nyitott Porta hálózat kialakítása, fejlesztése</p> <p>Turisztikai jellegű szereplők, termékeik, szolgáltatásaik alkalmassá tétele a hálózatba való csatlakozásra</p> <p>Épített, természeti és kulturális örökségek megőrzése, turisztikai kínálatba való bekapcsolása</p> <p>A helyi értékek, nyitott porták turisztikai elérhetőségének javítása</p> <p>Térség- és településmarketing erősítése</p> <p>Hálózatosodás, együttműködések kialakítása, szervezése</p> <p>Térségi- és helyi identitástudatot erősítő, közösségfejlesztő programok szervezése, fejlesztése</p> <p>Gazdaság- és területfejlesztés-orientált marketing tevékenységek fejlesztése</p>	<p>Települések koncentrált fejlesztése</p> <p>Településközpontok, településrészek kiemelt fejlesztése</p> <p>Épületek fejlesztése, felújítása</p> <p>Műemlékek, építészeti emlékek, köztéri alkotások, temetők, majorok felújítása</p> <p>Települések zöldfelületi fejlesztése</p> <p>Új lakóterületek kialakítása, meglévők fejlesztése, rehabilitálása</p> <p>Infrastruktúra fejlesztése</p> <p>Önkormányzati- és közút tulajdonában lévő úthálózat és járdák, illetve a kapcsolódó létesítmények fejlesztése, újjak építése</p> <p>Települési szennyvíz- és felszíni vízvezetésének megoldása</p> <p>Ivóvízhálózat rekonstrukciója</p> <p>Tömegközlekedés fejlesztése</p> <p>Térségi, települési intézményháló fejlesztése</p> <p>Egészségügyi- és szociális ellátási rendszer fejlesztése</p> <p>Közösségszervezés fejlesztése</p> <p>Térségközponti intézményhálózat fejlesztése</p> <p>Marcal Nyitott Porta hálózat kialakítása, fejlesztése</p> <p>Turisztikai jellegű szereplők, termékeik, szolgáltatásaik alkalmassá tétele a hálózatba való csatlakozásra</p> <p>Épített, természeti és kulturális örökségek megőrzése, turisztikai kínálatba való bekapcsolása</p> <p>A helyi értékek, nyitott porták turisztikai elérhetőségének javítása</p> <p>Térség- és településmarketing erősítése</p> <p>Hálózatosodás, együttműködések kialakítása, szervezése</p> <p>Térségi- és helyi identitástudatot erősítő, közösségfejlesztő programok szervezése, fejlesztése</p> <p>Gazdaság- és területfejlesztés-orientált marketing tevékenységek fejlesztése</p>	<p>Szigorú önkormányzati gazdálkodás és bérlakásállomány csökkentése</p> <p>Vár és a történelmi belváros rehabilitációja</p> <p>Strand területe – malom – plébánia templom – Ramassetter ház – városrész rehabilitációja</p> <p>Mogyorósdomb – Ósemberbánya területének turisztikai fejlesztése</p> <p>Kossuth Lajos utca, illetve polgárházainak rehabilitációja</p> <p>Mezőgazdaság, ipar, ipari és kereskedelmi szolgáltatások, fejlesztése</p> <p>Öreghegy – Baglyashegy fejlesztése</p> <p>84-es főútra és a várra épülő turizmus</p>	<p>ITP-1. Önkormányzati gazdasági területek fejlesztése és elérhetőségük javítása</p> <p>ITP-2. Élhető, vonzó települések megteremtése és a munkavállalást ösztönző infrastruktúra fejlesztése</p> <p>ITP-3. Leszakadó városi területek megújítása és hátrányos helyzetűeket támogató programok megvalósítása.</p> <p>ITP-4. Természeti adottságokra és kulturális örökségre épülő turizmus fejlesztése</p> <p>ITP-5. Az energiahatékonyság növelése és a helyi erőforrások fenntartható használatának elősegítése</p> <p>ITP-6. A Veszprém megyén belüli területi egyenlőtlenségek csökkentése komplex fejlesztések megvalósításával</p>

2.3. Tájfunkció elemzés

A vizsgált terület tájgazdálkodáson alapuló tájhasználat meghatározásához elengedhetetlen a tájindikátorok használatán alapuló tájfunkció elemzés. Tájtervezők körében Csemez (1996) definíciója alapján a tájgazdálkodás a tájrehabilitálás, a természetvédelem, a tájvédelem, a környezetvédelem és a fenntartható területfejlesztés összhangjának megteremtését jelenti, valamint beillesztésüket a megtartandó tájelemek rendszerébe. Filepné Kovács (2013) kibővítette ezt a definíciót azzal, hogy a tájgazdálkodás során a tájhasználatok olyan rendszerét kell kialakítani, mely segíti a táj harmonikus működését, a tájfunkciók sokrétű, hosszútávon fenntartható működését, továbbá törekszik a társadalom mindenkori igényeinek kielégítésére.

A tájfunkció fogalmát a tájtervezés és tájökölógiai tudományterületein alkották meg. A tájértékelési folyamatban a tájfunkció összekapcsolja a természettudományi, a gazdasági, a társadalmi, valamint a politikai szektorokat. Ezek alapján Bastian (1997) a tájak által biztosított összes olyan szolgáltatást tájfunkcióként definiálta, melyek a társadalom számára hasznosak.

A tájfunkciók a térségek, tájak által nyújtott olyan szolgáltatások, melyeknél a biotikus és abiotikus komponensek mellett a műszaki, kulturális és gazdasági jellemzőket is kiemelik. Mivel a vidéki térségekben a lakosság főként a táj által biztosított javakból él, illetve az emberek elsősorban a környezet minősége miatt választják a vidéki településeket lakóhelyül, kiemelkedő jelentőséggel bír a különböző tájfunkciók elemzése, azonosítása (Valánszki, Filepné Kovács)

2.3.1. Módszertan

A tájfunkció elemzéshez első lépésként meghatároztunk 6, tájgazdálkodás témában releváns indikátorcsoportot úgy, mint: mező- és erdőgazdasági funkció, gazdasági funkció, elérhetőség, turizmus, természetvédelem és tájlesztés. Az egyes indikátorcsoportok leírásához az adatokat települési szinten gyűjtöttük össze, melyekhez a Területi Információs Rendszer – TEIR adatait használtuk fel.

A táj komplex rendszer, ezért igyekeztünk széles skálán mozgó indikátorrendszert kidolgozni, de éppen a táji rendszerek bonyolultsága miatt a statisztikai adatok a valóságnak csak egy szegletét mutatják be, emiatt szükség lehet korrekcióra, szöveges indoklásra. Az adatok sokszínűségéből fakadóan szükség volt egy közös dimenzió létrehozására, így az indikátorokat településenként 1-10-ig tartó pontrendszerben értékeltük. A kapott pontokat összesítettük és súlyozás után átlagoltuk az egyes indikátorok pontértékeit, majd az egyes tájfunkciókhoz tartozó települési pontok átlagolásával kaptuk meg a kistérség tájfunkcióinak értékeit. Ezáltal az eredmények nem csak a települések közötti különbségeket mutatják meg, de a kistérség erősségei és gyengeségei is kiütköznek.

2.2. táblázat- A kutatás során használt indikátorok

A kutatás során használt indikátorok	
Indikátorcsoport	Indikátor
Mező- és erdőgazdaság	Aranykorona érték
	Mezőgazdasági területek aránya a településen
	Mezőgazdaságban regisztrált vállalkozások aránya
	Regisztrált vállalkozások a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdálkodási ágakban
	Foglalkoztatottság az erdő- és mezőgazdálkodásban
Gazdaság	Adófizetők aránya (%)
	Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem
	Iparűzési adó
	Foglalkoztatottak aránya a teljes lakosságon belül
	Közfoglalkoztatottak száma
Elérhetőség	Közvetlen buszjáratok száma a kistérség központba naponta
	Leggyorsabb út hossza percben vasútig
	Leggyorsabb út hossza kistérség központig
	Egy főre jutó személygépkocsi száma
Turizmus	Szálláshelyek száma
	Vendégéjszakák száma szálláshelyen
	Műemlékek száma
Természetvédelem	Természetvédelmi területek
	Érzékeny természeti területek
	Natura 2000 különleges természetmegőrzési területek
	Ex lege barlang
	Ex lege kunhalom
	Ex lege láp
	Ex lege forrás
Tájesztétika	CORINE felszínborítottság
	Természeti érték
	Domborzat (Reliefenergia)

2.3.2. Eredmények

A tájfunkció elemzés eredményét a fő vizsgálati szempontok szerint mutatjuk be.

Mező- és erdőgazdaság

A kistérség elsősorban mezőgazdasági jellegű, azonban néhány településen megjelenik az erdőgazdálkodás is (pl.: Zalaerdőd). A mezőgazdasági funkció értékelése során fontos vizsgálni a földek aranykorona értékét, a különböző, mezőgazdasághoz köthető területhasználatokat (erdő, szántó, gyepek, szőlő és gyümölcsös). A különböző területhasználatok eltartóképességük szerint kerültek súlyozásra a számítások során: a szántóterületek 1-gyel, a gyepek 2-vel, a gyümölcsösök és szőlők pedig 3-mal lettek megszorozva. A mezőgazdasági funkció eltartóképességét mutatja a regisztrált vállalkozások, és az azokban regisztrált munkavállalók száma is.

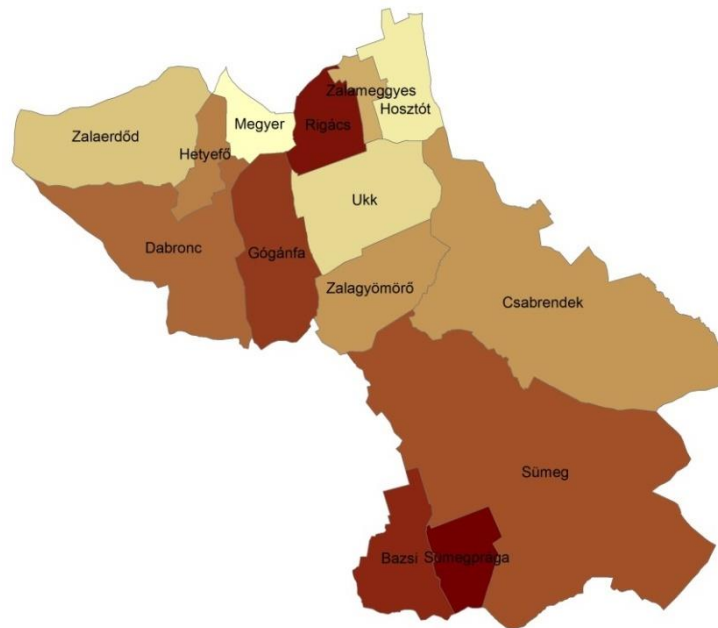
A vizsgált településeken adottságaiknál fogva jellemzően a mezőgazdasági területek dominálnak, a termőterület aránya meghaladja a megyei átlagot. A rendszerváltás előtt a mezőgazdasági termelészövetkezetek sok helybéli foglalkoztattak, majd a termelészövetkezetek felbomlásával a mezőgazdaságban dolgozók aránya erőteljesen lecsökkent. A mező- és erdőgazdálkodásban foglalkoztatottak aránya jelenleg a mintaterületi összlakosság mindössze 6 %-a. Mivel a nagymértékű gépesítés következtében kicsi a munkaerő-piaci felvevőképessége, a hatalmas területek csak kevés embert tartanak el. Problémát jelent az is, hogy kevés a szakképzett mezőgazdasági munkaerő. Zalaerdőd kivételt képez a települések közül, hiszen a mezőgazdasági területek aránya alacsony a hatalmas erdőterületek miatt, ezen a településen a többi mintaterületi településekkel szemben az erdőgazdaság jelentős.

A kistérség termőföldjeinek aranykorona értéke kedvezőtlen, magas a rossz minőségű, 10-14 aranykorona értékű szántóterületek aránya. A földeket a külföldiek által bérelt területek mellett a helyi gazdálkodók egyénileg vagy integrált szerkezetben művelik. A mezőgazdasági jellegű településeket nagy, intenzív mezőgazdasági területek jellemzik. Az agrárpotenciál mutató Sümegprágán jelez magas értékeket, hiszen a súlyozott mutatók szerint itt van a legnagyobb gyümölcs- és szőlőtermesztési potenciál. Ebből a szempontból jó értékekkel rendelkezik még Sümeg, Bazsi és Rigács is.

A gyümölcsstermesztés nem jellemző a minta-területen, a déli részen található településeken (Sümeg, Sümegprága, Bazsi, Gógánfa) találhatóak kis kiterjedésű ültetvények. Különlegességnek számít a Bazsiban található, a tájfajtaikat összegyűjtő alma- géncentrum, ahol 12 alma és 3 körtefajta, fajtánként 10-10 egyed található.

A mező- és erdőgazdasági funkció értékelésekor a maximális pontszám felénél több pontot Sümegprága kapott, a többi település ennél kevesebbet, melyek csökkenő sorrendben: Rigács,

Bazsi, Gógánfa, Sümeg, Dabronc, Hetyefő, Csabrendek, Zalagyömörő, Zalamegyes, Zalaerdőd, Ukk, Hosztót, Megyer.

2.1. ábra: Mezőgazdasági tájfunkció értékelése (legsötétebb: legjobb érték)
(forrás: saját készítés)

Gazdaság

A települések gazdasági működésének elemzése során egyrészt a jelenlegi helyzet bemutatását, másrészt a helyzetből adódó lehetőségek feltárását tűztük ki célul. A vizsgálat a Sümegi járás nyugati részének településeire vonatkozik. A gazdaság vizsgálata fontos a táji adottságokon alapuló gazdálkodás szempontjából, hiszen az nem elválasztható az egyéb ágazatoktól sem. A gazdaság vizsgálata során kiderülhetnek az egyéb indikátorcsoportokkal való kapcsolatok, összefüggések, mint pl.: az intenzív mezőgazdaság milyen hatással van a település gazdasági mutatóira? Mennyire vonzó egy település, van-e gazdasági aktivitás, vagy csak lakófunkciót tölt be?

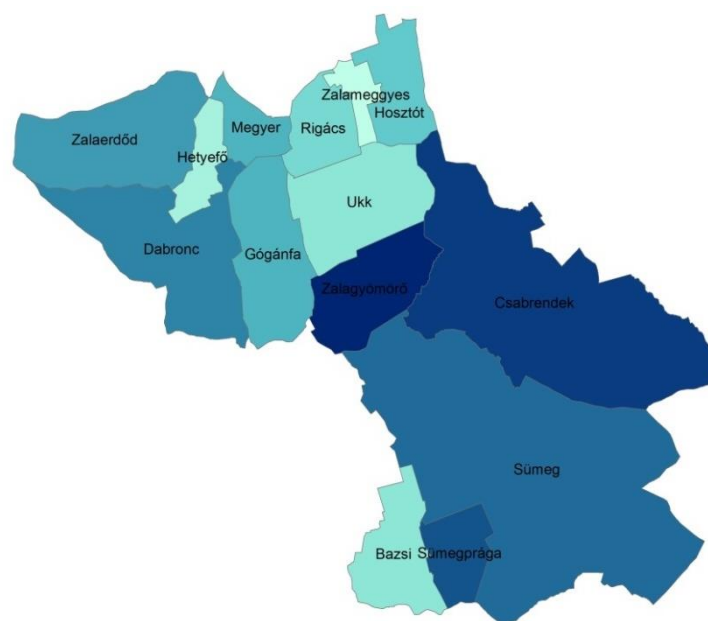
A korfa elemzés alapján öregedő társadalmat találunk a térségben. A megyében itt találjuk a legalacsonyabb foglalkoztatási adatokat, a 7 településen nem haladja meg a foglalkoztatottak aránya a 43,6%-ot, még rosszabb az arány Hetyefőn (34,8%), Hosztóton (38,2%), Rigácson (41,3%) és Megyeren (42,3%). Gógánfán a legmagasabb arány ebben a járásban 57,8%. A munkanélküliségi ráta is magas, jellemző, hogy a válság idején tapasztalunk jelentős ugrást a statisztikai adatokban. A legfeljebb 8 általános iskolát végzettek aránya a Sümegi járásban a legmagasabb. Emellett a szakképzett munkaerő hiányára panaszkodnak a foglalkoztatók: sokan mennek külföldre, vagy nagyobb városokban és hiányzik a megfelelő szakképzettséggel rendelkező munkaerő.

A vállalkozások többségében 1-9 főt foglalkoztatnak (számuk a járásban 555 db), kevés a 10-49 főt foglalkoztató (18 db), és az ennél többet foglalkoztató (2 db) vállalkozás a kistérségben (2013-ban). 2013-ban, Veszprém megyén belül a Sümegi járásban a legalacsonyabb a vállalkozó adófizetők aránya, 1000 lakosra 3,761 vállalkozás jut (Balatonfüreden ennek négyszerese az arányszám).

Az egy lakosra jutó bruttó hozzáadott érték is elmarad az országos és a megyei járástól. Sümeg, Csabrendek és Dabronc mutatja a legmagasabb hozzáadott értéket.

A jövedelem és a foglalkoztatottság összesített értékei alapján kialakult sorrendben a legjobb értékeket az alábbi települések kapták (ebben a sorrendben): Zalaagyömrő, Csabrendek, Sümegprága, Sümeg, Dabronc és Zalaerdőd. Azok a települések szerepelnek első helyeken, amelyek stabilan jó értéket mutatnak mindkét jellemző esetében. A maximális pontszám felét, vagy annál kevesebbet ért el: Megyer, Gógánfa, Hosztót, Rigács, Ukk, Bazsi, Hetyefő. Rendkívül alacsony, 0,2-es értéket ért el Zalameggyes.

A térképes mellékleten három fő szerkezeti egység különül el. Egyértelműen erős gazdasági csomópont a vizsgált terület déli része, Sümeg és környéke, azonban ez csak kistérségi szinten mondható el. Sümeg, mint járásközpont, nem elég jelentős térségi szerepkörrel rendelkezik, eltartóképessége nem kielégítő, így gazdasági szerepének javítása mindenképpen fontos feladat. Erősebb gazdasági mutatók jelentkeznek még Zalaerdőd környékén, mely valószínűsíthetően annak tudható be, hogy Zala megye településeivel erősebb gazdasági kapcsolatban áll. Periférikus helyzetéből adódóan gazdaságilag nagyon kedvezőtlen helyzetet mutat Ukk és környéke, annak ellenére, hogy a 84-es főút és vasúti nyomvonal is áthalad a településen.

2.2. ábra: Gazdasági tájfunkció értékelése (legsötétebb- legaktívabb)
(forrás: saját szerkesztés)

Elérhetőség

Az elérhetőség vizsgálatánál fontos szempont volt, hogy a tömegközlekedésre és az egyéni közlekedésre vonatkozó adatok is megjelenjenek. Az elérhetőséget meghatározó indikátor a buszjáratok száma, a vasút közelsége, a leggyorsabb út kistérség központig, melyhez szükséges az egy főre jutó személygépkocsi száma. A rendelkezésre álló adatok alapján az elérhetőség a térségen belüli arányokat mutatja, azonban nem mutatkoznak meg a kistérségen kívüli elérhetőségi értékek.

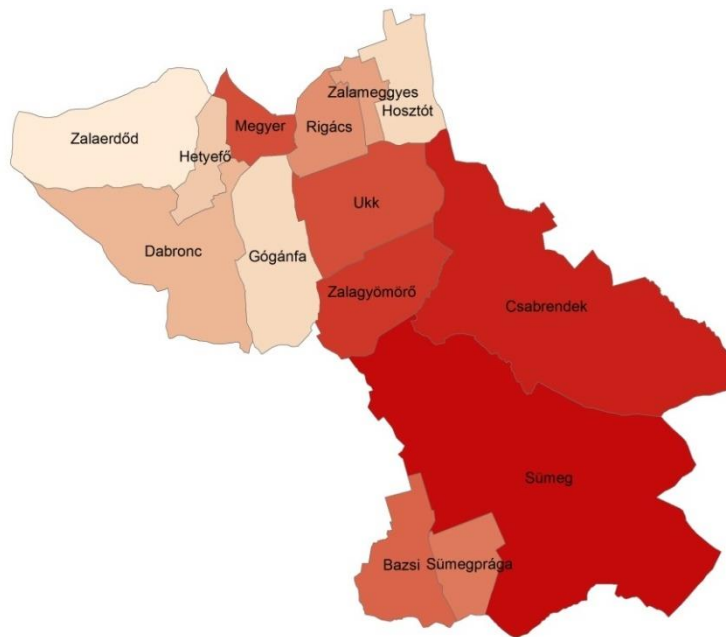
A vizsgált területen meghatározó a 84-es számú főútvonal, amely Ukk és Sümeg településeket érinti közvetlenül. A kistépüléseket alsóbbrendű utak, bekötő és átkötő utak kötik össze. A vizsgált települések közül Megyer zsáktelepülés. A 8-as főútvonal közelsége előnyösen hat Sümeg és Csabrendek települések közötti közlekedésére, amely bekötőúton viszonylag gyorsan elérhető gyorsforgalmú útvonal, ezáltal a nagyvárosok könnyebb elérhetőségét biztosítja.

Vasúti közlekedés tekintetében Ukk a térség legfontosabb vasúti csomópontja, mivel a teherforgalma a vizsgált települések közül a legnagyobb. Itt csatlakozik egymáshoz a Budapest-Székesfehérvár-Boba-Zalaegerszeg és a Tapolca-Sümeg Celldömölk-Szombathely vasúti főútvonal. Ukk mellett Sümeg, Gógánfa és Dabronc településeken van vasúti megállóhely. Jelenleg a kistérségben nem található külön kerékpározók számára kiépített útvonal.

A kistérség esetében nagy az ingázások aránya. A kisebb településekről a kistérség nagyobb településeire járnak az emberek dolgozni (pl.: Sümeg). Azonban a nagyobb településekről pedig a szomszédos nagyobb városokba járnak, pl.: Zalaegerszeg, Pápa, Ajka. Valószínűleg az ingázásból következik, hogy a busz- és vasúti közlekedésben szegényebb településeken (Dabronc, Gógánfa, Hetyefő, Hosztót, Megyer, Rigács, Zalaerdőd, Zalameggyes) megfigyelhető az egy főre jutó személygépkocsik számának nagy aránya.

Az elérhetőség értékelésekor kiemelkedő értéket mutat Sümeg, majd ezt követi: Csabrendek, Zalagyömörő, Ukk, Megyer, Bazsi, Sümegprága, tehát a nagyobb települések értek el jobb értékeket. A kisebb, periférikus helyzetű települések gyengébb elérhetőséggel rendelkeznek, ezek sorrendben: Rigács, Zalameggyes, Dabronc, Hetyefő, Hosztót, Gógánfa, Zalaerdőd.

A viszonyítási alap egyrészt Sümeg volt, emiatt kiugróan magas értéket képvisel, az északi kisebb településekre a szomszédos központi települések (Celldömölk, Zalaegerszeg) gyakorolnak vonzó hatást.

2.3. ábra: Elérhetőség tájfunkció értékelése (legsötétebb- legjobb elérhetőség)
(forrás: saját szerkesztés)

Turizmus

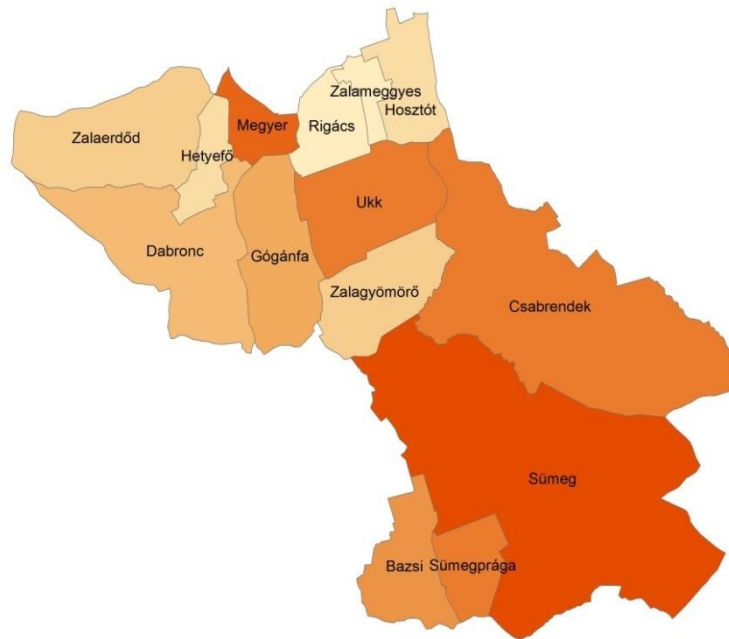
Turisztikai szempontból indikátorként szerepel a szálláshelyek száma, a vendégéjszakák száma szálláshelyeken, valamint a műemlékek száma. A vizsgált terület aprófalvas térség, azonban turisztikai szempontból Sümeg kiemelkedő. Sümeggel szemben a többi vizsgált település nem versenyképes, hiszen értékei a többi település értékével nem egyenértékűek. A vizsgált indikátorok értékei nagy skálán mozognak, ezáltal nagyon nehezen összevethetőek, hiszen Sümeghez képest a többi település adata igen csekély, így a könnyebb értelmezhetőség miatt, Sümeg kivételével az adatok erőteljesebben jelennek meg.

A vizsgált területen legjelentősebb műemlékek a sümegi középkori vár, a Püspöki Palota, Püspöki váristálló, Ferences templom és kolostor, Maulbertsch freskóival díszített plébánia templom, polgárházak, kúriák. Összesen 51 db védett épület található, mely kiemelkedő térségi szinten. Sümeg mellett jelentős Csabrendeken a templom a kápolna és a nemesi kúriák, összesen 8 műemléki épület található. Jelentős még a Dabronchoz tartozó Ötvös pusztai védett épület-együttes, valamint Ukkon 5 db műemléki épület. A többi vizsgált településen jellemzően 1 műemlék található, ami általában a templom.

A 14 vizsgált település közül 9 rendelkezik valamilyen szálláshellyel. Legjelentősebb ebből a szempontból is Sümeg, hiszen összesen 30 szálláshely található. Kistérségi szinten kiemelkedik még Megyer, ahol a településen található 20 ház közül 7 szálláshelyként funkcionál. Sümegprágán 3, Bazsin és Csabrendeken 2-2 szálláshely található. Gógánfa, Hetyefő, Ukk és Zalaerdőd 1-1 szálláshellyel rendelkezik. Dabronc, Rigács, Hosztót, Zalagyömörő és Zalameggyes településeken nincs szálláslehetőség.

Sümege jelentős turisztikai szerepe a vendégéjszakák számában is jól tükröződik. Sümege mellett Megyer a legjelentősebb, amit Sümegeprága és Ukk követ, pedig Sümege kivételével műemlékekben nem bővelkednek. Annak ellenére, hogy Csabrendeken, Gógánfán, Hetyefőn és Zalaerdődön is van szálláslehetőség mégsem töltöttek egyetlen éjszakát sem a településen, hiszen turisztikai szempontból kevésbé vonzóak.

A választott indikátorok alapján is megállapítható, hogy Sümege turisztikai szempontból kimagasló értéket mutat. Emellett látható, hogy a vizsgált terület déli része, Sümege és környéke ismét magas értékeket mutat.

2.4. ábra: Turisztikai tájfunkció értékelése (Legsötétebb- legintenzívebb)
(forrás: saját szerkesztés)

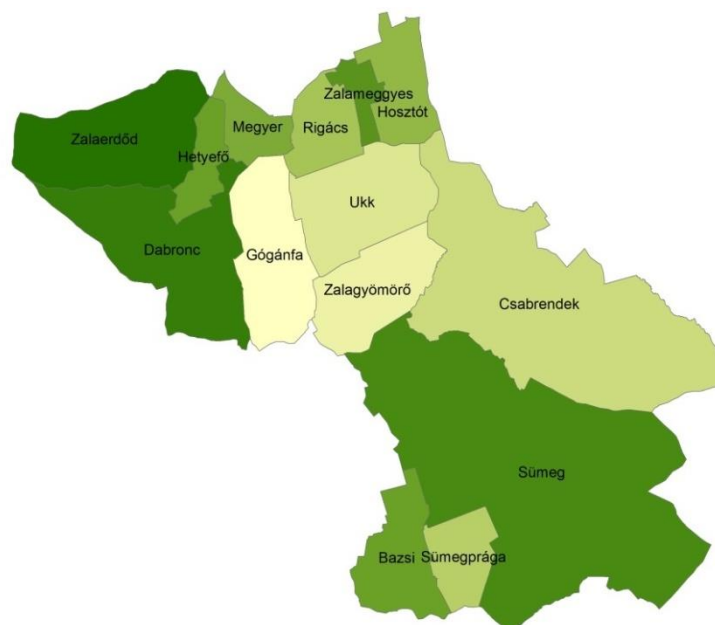
Természetvédelem

Természetvédelmi szempontból vizsgáltuk a természetvédelmi területeket, az érzékeny természeti területeket, a Natura 2000 területeket, az Ex lege védett természeti területeket és értékeket, a Nemzeti Ökológiai Hálózat elemeit, valamint az erdőterületek arányát. A számítás során a nemzetközi jelentőség miatt a Natura 2000 területek 3 szoros szorzóval, a természetvédelmi területek és a Nemzeti Ökológiai Hálózat elemei 2-szeres szorzóval kerültek súlyozásra.

A 14 település közül mindössze két településen, Sümege és Csabrendeken található természetvédelmi terület. Érzékeny természeti területek Hosztót, Rigács és Zálamegyes területét érintik. Natura 2000 különleges Természet Megőrzési Területek Bazsi, Csabrendek, Sümege és Sümegeprága területén fordulnak elő, melyek közül Sümege kiemelkedő, hiszen a település közel 40 %-át lefedi. Országos jelentőségű "ex lege" védett természeti területek és

értékek is megtalálhatóak, Bazsin egy kunhalom és egy láp, Csabrendeken egy láp és 3 forrás, Sümegen pedig egy barlang és 4 forrás. A 14 település közül, egyedül Hetyefő nem része a Nemzeti Ökológiai Hálózatnak. A települések közül kiemelkedő Dabronc, hiszen a területének a 81%-a a Nemzeti Ökológiai Hálózat része. Kevésbé jelentős Gógánfa, Megyer és Rigács, ahol kevesebb, mint 10%.

A Nemzeti Ökológiai Hálózat aránya nagyban összefügg a településeken megtalálható erdőterületek arányával, hiszen Zalaerdődön és Sümegen is a terület több mint 60 %-a erdőterület. Az indikátorok összesítéséből elmondható, hogy természetvédelmi szempontból a dombvidéki területek (pl.: Sümeg, Bazsi) a legjelentősebb és leggazdagabbak természeti területekben, értékekben. Azonban a síkvidéki területek (pl.: Gógánfa, Zalagyömörő, Ukk, Hetyefő), ahol a szántóterületek dominanciája figyelhető meg, szegényebbek ezen értékekben és természetvédelmi szempontból kevésbé jelentősek.

2.5. ábra: Természetvédelem tájfunkció értékelése (Legsötétebb -legértékesebb)
(forrás: saját szerkesztés)

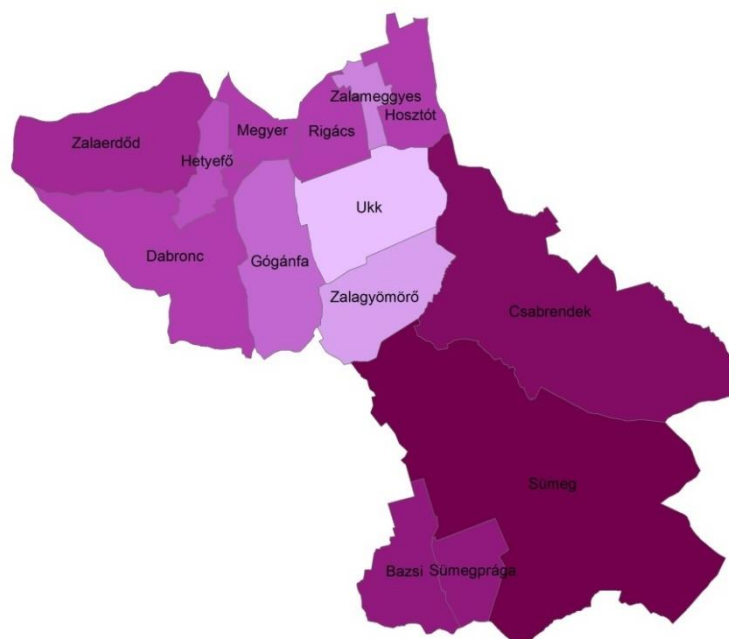
Tájesztétika

Csemez (1996) szerint a tájesztétika a tájképpel, a táj szépségével és rútságával, a tájegységek és tájrészletek megjelenésével és várható változásának vizsgálatával foglalkozik. A vizsgálati tényezők kiválasztása nem volt egyszerű, egyrészt mert számszerűsíthető adatokra van szükség, másrészt a tájesztétika részben egy szubjektív dolog és kevésbé egzakt, mint például a turizmus. A tájesztétika méréséhez a domborzati adottságokat, a Corine felszínborítottság szerint a természetes és a természetközeli területek arányát és a természeti értékek állapotát vettük figyelembe.

A tájesztétikát nagyban meghatározzák a domborzati adottságok és a látványkapcsolatok. A települések három jellegzetesen elkülönülő tájegységbe sorolhatóak, a síkvidéki; a dombos, átmeneti és a magasabban fekvő területek.

A Corine felszínborítottság alapján természetes és természetközeli területeknek tekintettük az erdőket, gyepeket, szőlőterületeket és gyümölcsösöket. A domborzati adottságok nagymértékben befolyásolják a felszínborítást, az alacsonyabban fekvő és dombos területeken a térségben jellemzően a szántó művelési ág jellemző, mely tájesztétikai szempontból nem túl értékes. Ezzel szemben a magasabban fekvő területeken szőlőt és gyümölcsöt termesztnek, ami magasabb tájesztétikai értékkel bír. Szőlő- és gyümölcsstermesztés szempontjából Bazsi, Csabrendek, Sümeg, Sümegprága jelentős.

Miklós Sikés Csaba által készített *Kistérségi értékleltár* alapján a helyi védettségű természeti értékek állapota Gógánfa, Megyer, Rigács és Zalaerdőd esetén a legjobb. A vizsgálat alapján az indikátorokat összegezve a vizsgált települések közül Sümeg, Csabrendek, Sümegprága és Bazsi rendelkezik a legsztétikusabb tájképpel. Kevésbé esztétikus települések Zalagyömörő, Ukk és Zalamegyes, mely a alacsony domborzati különbségekből és a szántóterületek magas arányából adódik.

2.6. ábra: Tájesztétika tájfunkció értékelése (legsötétebb legkedvezőbb)

(forrás: saját szerkesztés)

2.3.3. Következtetések

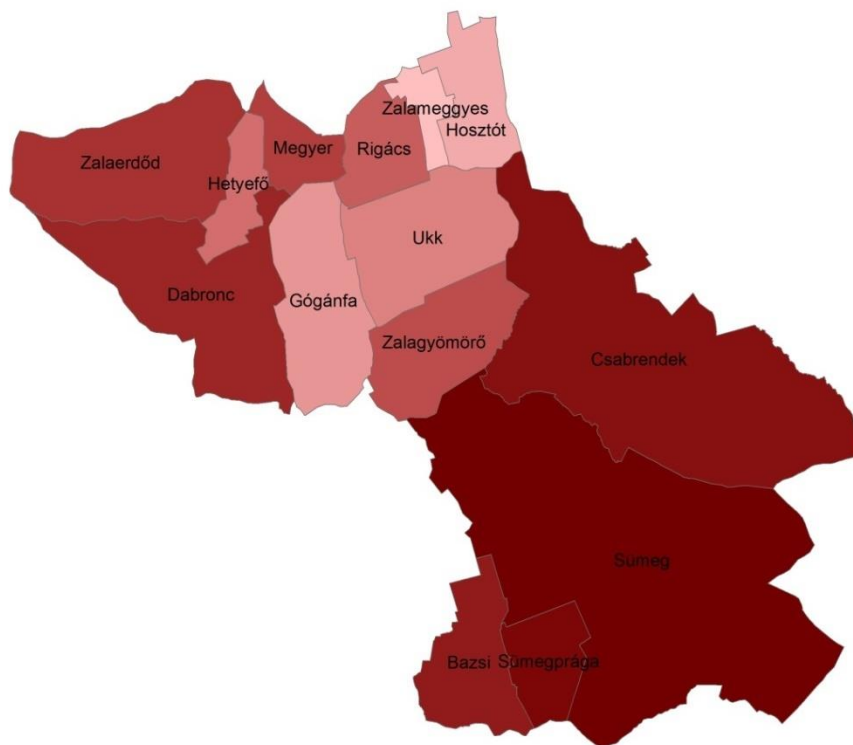
A tájfunkciók összegzése után két erős térség rajzolódik ki: nyugaton Zalaerdőd, Megyer és Dabronc mutat magasabb értékeket, délen pedig Sümeg és térsége (Bazsi, Sümegprága, Csabrendek) emelkedik ki. Az északi településcsoport, Hosztót, Gógánfa, Rigács, Ukk, Zalagyömörő, Zalamegyes gyenge tájfunkció értékeket mutat, úgymond két erős térség közé szorul. Ennek valószínűleg az az oka, hogy az nyugati rész Zala megye településeivel pl.: Zalaegerszeggel mutat erős kapcsolatot, hiszen egykor közigazgatásilag is oda tartoztak. A déli településeknek pedig Sümeg közelsége jelent előnyt.

A települések elérhetősége és a gazdasági fejlettség nem mutat kapcsolatot, hiszen például Ukk, Rigács és Megyer ilyen szempontból jó adottságokkal rendelkezik, itt halad a 84-es főút és vasúti nyomvonal is, ennek ellenére gazdaságilag nem erősek.

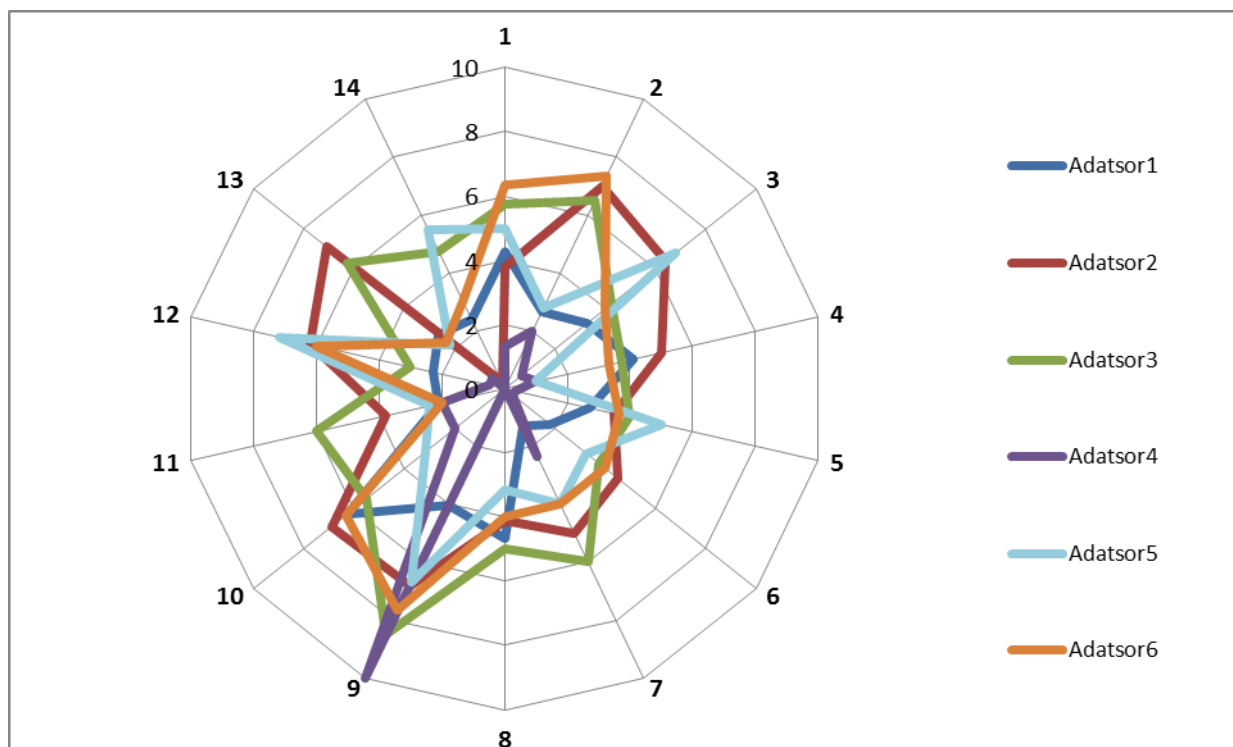
Természetvédelem tájfunkcióban az északi és déli területek mutatnak kimagasló értékeket, azonban turisztikai szempontból csak a déli részek jelentősek, mely leginkább Sümeg turisztikai vonzáskörzetének tudható be.

Sümeg, mint járásközpont nem elég jelentős szerepet tölt be, a térség fejlesztése szempontjából fontos lenne, hogy Sümeg megerősödjön főleg gazdasági és elérhetőségi szempontból. Fontos, hogy eltartóképessége növekedjen, térségi szinten jelentősebb szerepkörrel rendelkezzen, hiszen jelenleg csak a szomszédos településeken érzékelhető központi szerepének kedvező hatása.

Gazdasági szempontból Sümeg mellett potenciált jelenthet Ukk és környéke, hiszen elérhetőségi szempontból nagyon jó adottságokkal rendelkezik. Az elérhetőség fejlesztése is fontos feladat, hiszen az északi települések nagyon periférikus helyzetben vannak és leszakadnak a központtól. A nyugati települések Sümeggel való kapcsolatának erősítése fontos feladat, hiszen láthatóan Zala megyével erősebb kapcsolatot mutat, melyet alátámasztanak a helyi lakosok is, hiszen elmondásuk szerint pl.: Zalaerdőd csak közigazgatási szempontból tartozik a térséghez.

2.7. ábra : A tájfunkciók összesített értékelése (Legsötétebb-legkedvezőbb)
 (forrás: saját szerkesztés)

2.8. ábra :A vizsgált tájfunkciók megjelenítése pókhálódigramon
 (forrás: saját szerkesztés)

2.4. Termőhelyi adottságok elemzése

A mezőgazdasági vonatkozású javaslatok megalapozása érdekében a területek talajtani és természetképeséget mutató jellemzőket gyűjtöttük össze. Ennek nyomán egy térségi áttekintés született.

2.4.1. Talajadottságok

A vizsgált terület változatos talajadottságokkal rendelkezik. A talajok fizikai féleségük szerint lehetnek homok, vályog és agyag talajok. Ezek közül a vizsgált területen vályog, kisebb agyag és iszaptartalmú talajok jellemzőek.

A hegy- és dombvidékeken, illetve a síkságok erdős peremrészein kiterjedt talaj-főtípus a gyengén savanyú kémhatású közép-és délkelet európai barna erdőtalajok. Ilyen található Bazsi és Sümegprága déli részén, Sümeg délnyugati részén, Ukkon, Megyeren, Hetyefőn, Dabronc-Ötvösön és Zalaerdődön.

A víz hatása alatt képződött talajok a lápos réti talajok, melyek általában savanyú, de néha lúgos kémhatásúak. A vizsgált települések közül Csabrendeken, Dabronc-Ötvösön, Gógánfán, Hetyefőn, Hosztóton, Megyeren, Rigácson, Ukkon, Sümegen, Zalaerdődön, Zalagyömörőn, Zalamegyesen jellemzőek a lápos réti talajok (kistérség talajainak 46%-a).

A folyóvölgy peremén Hetyefőn, Megyeren, Rigácson, Zalamegyesen, Hosztóton, Csabrendeken, Sümegen, Sümegprágán és Bazsi majdnem teljes területén agyagbemosódásos barna erdőtalaj található, illetve csernozjom-barna erdőtalajok vannak Hetyefőn és Dabronc-Ötvösön. Bazsi és Sümegprága esetében elmondható, hogy az üledéken képződött, agyagbemosódásos erdőtalajok 22%-os területi részarányal vannak jelen, míg az erózióval következtében lepusztult barnaföldek 49%-ban jellemzőek.

Mint ahogy a talajtérkép is mutatja, Dabronc-Ötvös területén a szántóterületek talaja a csernozjom barna erdőtalaj, melynek termékenysége a legkedvezőbb. Sümeg esetében mészkövön képződött rendzinák nagy területen megtalálhatók (kistáj 40%-a). 1%-ban vannak jelen a Sümegen és Bazsin a köves és földes kopárok. *(A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004)* A sümegi kistérség területén a kiváló termőhelyi adottságú szántóterületek övezetének kiterjedése 440,95 km². *(A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004 és Talajtérkép)*

Talajtérkép

Szőlő-és gyümölcssterületek

Dabronc – Ötvös, Gógánfa és Ukk esetében elmondható, hogy a korábbi katonai felmérések nagyobb gyümölcsös ültetvényeket jeleznek, melyek mára már csak a lakóterületekhez szorosan kapcsolódó hátsókertekben maradtak fenn a legtöbb területen. Ezekre a településekre jellemző, hogy a szőlő- és gyümölcsös területek teljes mértékben eltűntek. Hetyefő, Hosztót, Megyer, Rigács, Zalameggyes, Zalagyömörő esetében a szőlőművelés és a gyümölcsstermesztés csupán a zártkertekre korlátozódott. Mára ezek aránya is csökkent. Bazsi, Sümegprága, Sümeg és Csabrendek esetében elmondható, hogy az első katonai felmérés óta található a területeken szőlős és gyümölcsös részek a magasabb térszínnek miatt. Ezeken a településeken nagyobb magasságok jellemzőek, mint a többi településen és hagyománya van a szőlő-és gyümölcsstermesztésnek. Bazsiban a polgármester elmondása szerint csökken a szőlősök és gyümölcsösök aránya, mivel a zártkerteknél az üdülőfunkció kezd dominálni.

Aranykorona értékek összehasonlítása

A vizsgált terület szántóira jellemző, hogy magas arányban vannak a kistérségben a rossz minőségű, 10 aranykorona érték alattiak, míg átlagosan 14 aranykorona az értékük. (*Sümeg város Integrált Fejlesztési Stratégia*) Zalaerdődön átlagosan 14,7 aranykorona értékűek a területek, ahol 8 aranykorona az érték, ott általában köves a talaj, így repcét termesztnek. (*Hogyor Géza*) Egy, a csoport által végzett tájfunkcióelemzés alapján, mely az erdő –és mezőgazdasági potenciált vette alapul a sümegi kistérség településein a szántóterületek aranykorona-értéke 8,52 és 25,52 érték közé esik.

2.4.2. Talajadottságok összefoglalása

A sümegi kistérség vizsgált településeire jellemző, hogy a földek aranykorona-értéke 8,52 és 25,52-es érték között van, de átlagban 14 az arany koronaértékük. Ebből is látszik, hogy a szántóföldek talajai nem egyforma minőségűek, ahol rosszabb az aranykorona-érték ott köves a talaj és repcét, tritikálét termesztnek rajta. A talajok közül a termelésre leginkább alkalmasak a csernozjom barna erdőtalajok, mivel termékenységük a legkedvezőbb a térség talajfajtái közül, de a kistérségben csupán három településen (Dabroncon, Gógánfán és Hetyefőn) fordulnak elő. A szőlő-és gyümölcssterületekről elmondható az egész sümegi kistérségben elmondható, hogy számuk csökkenést mutat. A sík területeken inkább a zártkerti művelés a jellemző, míg a magasabb domborzati adottságú településeken egyes területeket az utóbbi időben felhagytak vagy, mint Bazsin az üdülőfunkció váltotta fel szőlősöket és gyümölcsösöket.

2.5. Vízgazdálkodási helyzet elemzése

A vízgazdálkodási adottságok alapvetően befolyásolják a területhasználatokat- Célunk, hogy átfogó képet kapjunk a térség vízgazdálkodásáról.

2.5.1. Vízirajzi adottságok

A kistérség vízirajzi szerkezetét tekintve a Marcal-patak forrásvidékén található. Összességében elmondható, hogy a vízgyűjtő terület túlnyomó hányada (70%) 200 m tengerszint feletti magasságot el nem érő síkság, így az alföldi jelleg dominál. Mintegy 25%-ra tehető a dombvidéknek minősülő felszínek aránya (Bakonyalja, Kemeneshát), és mindössze 5%-ban található középhegységi kategóriába eső tájrészletek. A keleti rész vízhálózatának sűrűsége visszavezethető arra is, hogy itt a felszínalkotó laza víztartó üledék vékony leple alatt vízzáró agyagos, márgás rétegek fekszenek, melyek meggátolják a csapadék további beszivárgását, tározódását. A Marcal-medence jelentős részén 650 mm a csapadék átlaga, amiből 10%-os lefolyási tényező, és 2 l/s.km² fajlagos lefolyás adódik.

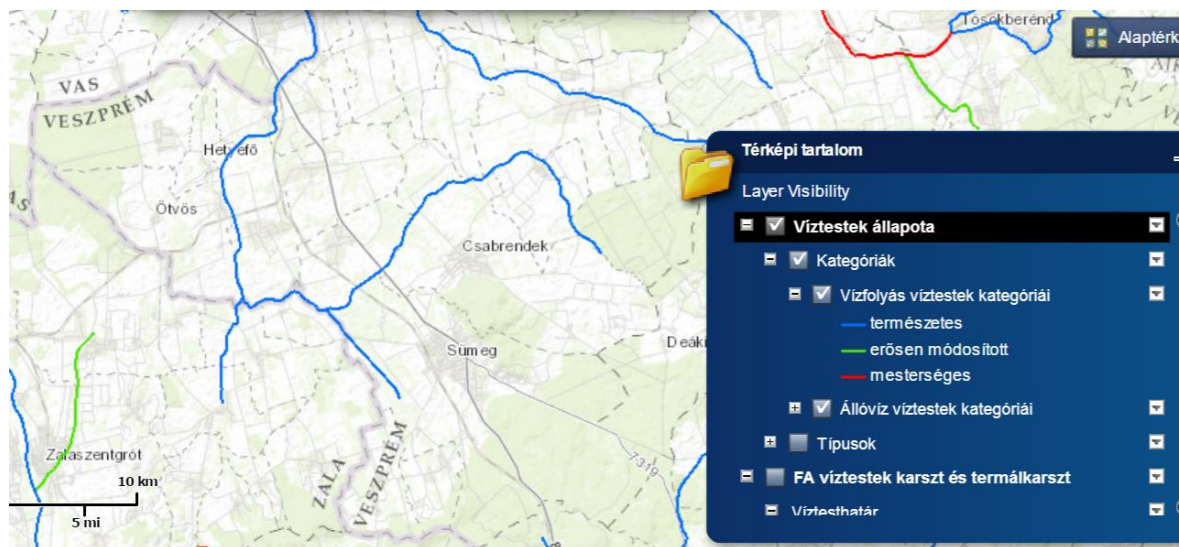
2.3. táblázat - A Marcal és mellékfolyóinak földrajzi adatai, esésviszonyai

(forrás: <http://www.marcal.hu/hidrology.php>)

Vízfolyás(szakasz)	Hossz, km	Vízgyűjtő, km ²	Eredet magassága	Torkolat magassága	Összes esés	Átlagos esés, ezrelék	Közepes vízhozam, m ³ /s
Marcal, forrásvidék (Meleg-vízig)	8,8	36	184,8	136	48,8	5,54	(0,08)
Marcal, felső szakasz (Karakóig)	21,1	351	136	132	4	0,18	0,8 (0,66)
Marcal, középső szakasz (Malomsokig)	43,5	1589	132	119	13	0,3	4,5
Marcal, alsó szakasz	27	3084	119	114	5	0,18	6,8
Marcal, teljes hossz	100,4	3084	184,8	114	70,8	0,7	6,8
Meleg-víz	25,5	134,3	211	136	75	2,94	(0,28)
Tótvári-patak	9,2	-	220	135	85	9,24	-
Fenyősi-patak	8,5	41,7	170	134	36	4,23	-
Vörös-víz	8,5	-	148	133	15	2,5	-
Torna	50,8	498	420	132	288	5,66	1,2 (1,4)
Csinger-patak	11	36	370	210	160	14,5	0,12
Padragi-víz	10,6	29	380	199	181	17	(0,05)
Csigere	19,8	78	270	160	110	5,55	(0,12)
Széles-víz	11,8	-	305	197	108	9,1	-
Egres-patak	11,7	28,7	215	153	62	5,25	(0,04)
Kígyós-patak	28	131	230	134	96	3,4	(0,22)
Mosó-árok	11,8	59	155	132	23	2,0	-
Kodó	29,2	181	156	130	26	1,12	0,5
Hunyor-patak	18,6	76	145	123	22	0,84	(0,11)
Cinca	24,4	107,3	150	123	29	0,84	-
Hajagos	33,3	188	265	122	143	4,29	0,4 (0,36)
Bittva	45,4	290	380	121	259	5,7	0,35 (0,24)
Kis-Séd	24	189	225	119	106	3,9	0,22
Pápai-Bakony-ér	28,5	67	320	125	195	6,84	0,15
Darza-patak	23	55	216	119,5	96	4,17	(0,06)
Gerence	57,1	408	442	119	323	5,66	0,7 (0,325)
Csíkivándi-Bakony-ér	28,5	116	210	118	92	3,22	0,15 (0,21)
Csángota-ér	33,2	118	232	116	116	3,5	(0,2)
Sokorói-Bakony-ér	45,8	349	230,8	115	115,8	2,55	0,7 (0,6)

A vízgyűjtő jelentősebb felszíni vízfolyásai a Marcal, valamint az ebbe torkoló Meleg-víz, Vörös-víz és Kígyós patak. Az előbb említett vízfolyások az Európai Vízközel Irányelv besorolása alapján víztestnek minősülnek és a Marcal alegységbe tartoznak. A Kígyós-patakot a VKI természetes, erősen módosított víztestként említi, majd további két részre – felső és alsó –

osztja, melyekre jellemző, hogy dombvidéki területeken folynak, közepes esésűek, meszes, durva és közepes-finom mederanyagúak, felső ága kis-, míg alsó ága közepes vízgyűjtőjű. A Marcal forrásvidék természetes, nem számít erősen módosított víztestnek, emellett az imént felsorolt tulajdonságokban a Kígyós-patak alsó ágával egyezik meg. A Meleg-víz természetes vízfolyás, melynek alsó ága jellemzően síkvidéki területeken található meg, közepes esésű, meszes, durva és közepes-finom mederanyagú, és közepes vízgyűjtőjű, míg felső ága dombvidéki területeket érint, és kis vízgyűjtő tartozik hozzá.

2.9. ábra: Víztestek kategóriái

(forrás: www.euvki.hu)

11 védett forrás van a Marcal alegységben, ebből az általunk vizsgált településeken 8 található, melyek a következők, Bazsi: Berek-kút, Delelő-kút, Sümegprága: Sarvaly-forrás, Sümeg: Rákóczi-kút, Csánk-kút, Csabrendek: Görösfői-források, Hamuházi-forrás, Csira-kút. A vizsgált területen a rétegvíz megfelelő minőségű, csupán kémiai kezelést – klórozást – igényel, vastartalma 0,1 mg körüli. Az artézi víz hőmérséklete magas, 24 °C-os, ami kedvező feltételeket teremt a mikroorganizmusok számára. A zalagyömörői kút által termelt ivóvíz összes keménysége 215 mg/l CaO. A kitermelt ivóvizek hőmérséklete is jelentős eltérést mutat (Zalagyömörön 32°C), ezek közül az a víz, amelynek hőmérséklete meghaladja a 30°C-ot, termálvíznek minősül. A patakok, vízfolyások, források vízhozama csökkent, többségében már csak időszakos. (A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004.).

2.5.2. Felszíni és felszín alatti vizek érzékenysége

Sümeg és Csabrendek az Országos Területrendezési Terv szerint az Országos vízminőségvédelmi terület övezetébe tartozik. Bazsi, Csabrendek, Gógánfa és Sümeg esetében a felszín szennyezés-érzékeny. A települések szennyeződés érzékenységi besorolása alapján Bazsi fokozottan érzékeny terület, Sümegprága pedig érzékeny terület. A Kistérségben 14 település kiemelten érzékeny terület, 5 pedig különösen érzékeny. (A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és

vidékfejlesztési programja 2003-2004) Az elsődleges vízgazdálkodási problémát a vizsgált térségben a belvíz okozza, ami a magas talajvízszintnek köszönhető, emiatt a szántóterületek egy részén nagyobb vízfoltok alakulnak ki egy nagyobb esőzés után. Belvízjárta területek Bazsin, Csabrendeken, Dabroncon, Ukkon, Zalamegyyesen a legjelentősebbek, illetve Zalagyömörőn is előfordulnak. A települések közül Sümeg, Csabrendek és Gógánfa nitrátérzékeny, míg Hosztót erősen nitrátérzékeny terület.

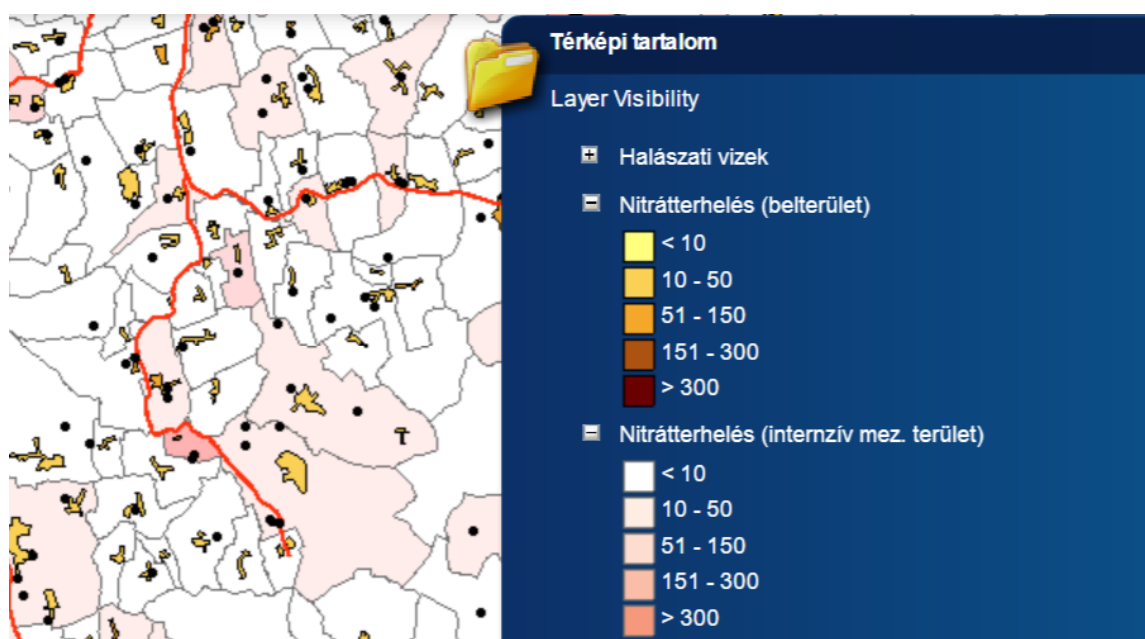
2.10. ábra: Országos vízminőség-védelmi terület övezete
(forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4216)

2.5.3. A felszíni és felszín alatti vizeket érő szennyezések, terhelések

Pontszerű és diffúz szennyezések

Mezőgazdasági eredetű vízszennyezés forrásai a hígtrágyás állattartó telepek. A keletkező hígtrágyát részben ülepítőkben szikkasztják el, részben pedig a szántóterületekre juttatják. Mindkét módszer veszélyes lehet a felszín alatti vizekre.

A sümegi kistérségben két szennyvíztisztító telep található, Sümegen és Csabrendeken (2.4. táblázat). A két szennyvíztisztító telep közül mindkettő önkormányzati tulajdonban van, melyeket a DRV. Rt. üzemeltet. A sümegi telep Sümeg, Bazsi és Sümegprága szennyvizét tisztítja, míg a csabrendeki, jelenleg csupán Csabrendek község szennyvíztisztításában vesz részt, de a tervek szerint a körjegyzőséghez tartozó további négy település szennyvizét is fogadja majd. Mindkét szennyvíztisztító telep alulterhelt.

2.11. ábra: Nitrátrterhelés és állattartó telepek a vizsgált településeken

(forrás: www.euvki.hu)

A csatornahálózat mind a négy településen (Sümege, Sümegeprága, Bazsi, Csabrendek) elválasztó rendszerű, amely azt jelenti, hogy a szennyvíz és a csapadékvíz elvezetése külön rendszerben történik. Az elmúlt években került kiépítésre a csatornahálózat Bazsi, Sümegeprága, Csabrendek településeken és Sümege eddig még csatornázatlan területein. (A Sümegei kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004) Az infrastruktúrát tekintve leginkább a szennyvízcsatorna hálózat terén van lemaradás, de a 25/2002. (II.27.) Korm. rendelet értelmében, amely 2015-ig határozza meg a nemzeti települési szennyvízelvezetési és -tisztítási megvalósítási programot, Káptalanfa és Gyepükaján kivételével sajnos nem szerepelnek a térség települései. (A Sümegei kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004.)

2.4. táblázat - A szennyvíztisztító telepek jellemző adatai a sümegei kistérségben

(forrás: Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság: Vízyűjtő-gazdálkodási terv, Duna részvízyűjtő, 2016. április)

Szennyvíz-tisztítótelep	Kibocsátott szennyvíz mennyiség (ezer m ³ /év)	Kapacitás (m ³ /nap)	Lebegőanyag (kg/év)	Tápanyag-terhelés hatása a befogadóra	Toxikus fém kibocsátás hatása a befogadóra
Sümege	262	1050	971	jelentős	jelentős
Csabrendek	88	400	217	fontos	nem jelentős

A kommunális szennyvíz helyi ülepítővel van megoldva. Ez a szennyvízkezelés nem környezetbarát, az EU elvárásoknak nem megfelelő. Sümegeprágán szennyvíziszapot hasznosítani

kívánják úgy, hogy szerves trágya granulátumot állítsanak elő belőle és erre a célra létre kívánnak hozni egy üzemet.

2005-ben elnyert pályázat alapján megoldották a szennyvízelvezetést Dabroncon, létesítettek egy szennyvíztisztító telepet is egy mesterséges tóval a területén. Dabroncon a Marcal és a Vörös-víz partja fokozottan veszélyeztetett a szántóföldek közelsége és a védősávok hiánya miatt.

2.5.4. Vízkivételek

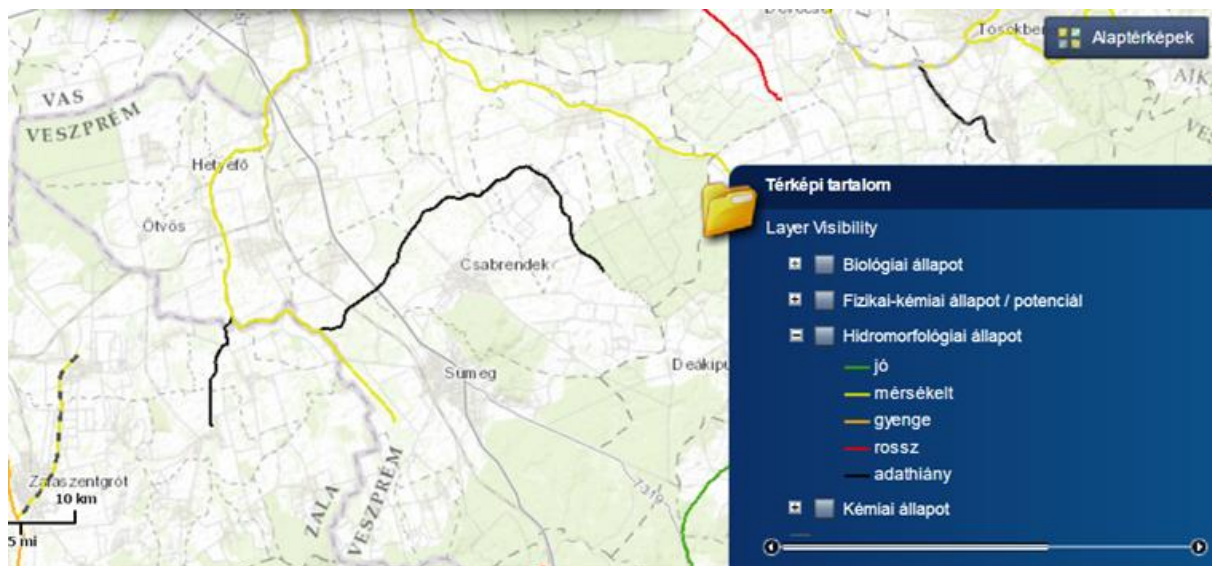
Az elmúlt 30 évben a mélyművelésű bauxitbányászat következtében erőteljesen csökkentették a karsztvízszintet, ezért a kistérségben számos forrás elapadt. A Sümegi Kistérség 5 települése rendelkezik termálvízkúttal, Sümeg, Csabrendek, Hetyefő, Ukk, Zalagyömörő. A terület termálvizekben gazdag, melyet rekreációs célokra kívánnak hasznosítani Csabrendeken, Sümegen és Zalagyömörőn. (forrás: A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004,132.o)

A kistérség 21 településén három szolgáltató biztosítja az ivóvízellátást: 4 településen (Sümeg, Csabrendek, Sümegprága, Hosztót) a Dunántúli Regionális Vízmű Rt. (DRV Rt.) 9 községben (Dabronc, Hetyefő, Zalaerdőd, Gógánfa, Zalagyömörő, Ukk, Megyer, Rigács, Zalamegyes) a Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Rt. biztosítja az ivóvízellátást. Egyetlen településen, Bazsin a Zala megyei Aquazala Kft. az ivóvíz-szolgáltató. Az éves átlagos vízfogyasztás az országos átlaghoz képest alacsonyabb. A DRV Rt. szolgáltatási területén minden lakás be van kapcsolva az ivóvízhálózatba. Ezeken a településeken az átlagos vízfogyasztás 120 l/fő/nap. Az 1990-es évekhez képest felére, harmadára csökkent az ivóvízfogyasztás, viszont a tavalyi évhez képest nőtt. Az ivóvízhálózat elöregedett, 50-60 éves, emiatt a vízvezetékek nagy része cserére szorul. Darvastó, Nagytárkány térségében két kút található, melyeket a DRV. Rt. üzemeltet. Jelenleg egy kút működik, mivel a másikat korábban a magas vastartalom miatt leállították. A vízbázis kapacitása 8000 m³/nap. A Bakonykarszt Rt. 3 kutat üzemeltet, melyek közül az egyik Zalagyömörőn található, a 84-es főút mellett. Vízkapacitása 1000-1500 l/min. (forrás: A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004,12. o.) A kistérség valamennyi települése rendelkezik vezetékes ivóvízzel. A közüzemi ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások száma összesen 6216. A Sümegi Kistérség közüzemi vízvezeték hálózatának teljes hossza 181 km. (A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004)

Az artézi kutak száma kevés, Hosztóton található egy. (Dövényi 2010) Zalaerdődön öntözésre szükség lenne, de a Marcalnak nagyon kevés a vize (Hogyor Géza). Az egyetlen öntözőberendezés Sümegprágán van. Tervezik az öntözés kialakítását Csabrendeken, Sümegen. A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztésével egyidejűleg öntözőrendszerek, meliorációs létesítmények, csapadék és talajvíz elvezető árkok és átereszek, hidak, egyéb

műtárgyak belvíz-elvezető rendszerek kiépítését is tervezik a településeken. A térség egyes településein a vízvezetékek elkorrodálódtak, illetve eternit anyagúak, amelyek használata már nem megengedett. Helyenként a pangó vizek elkerülése miatt a csövek áthelyezése vált szükségessé. Cseréjük a víz minőségének javítása érdekében fontos. Ennek okán tervezik az ivóvízhálózat teljes felújítását Sümegen. (A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja 2003-2004)

2.5.5. Morfológiai beavatkozások

2.12. ábra: A sümegi kistérség vízfolyásainak hidrológiai állapota
(forrás: www.euvki.hu)

A hidromorfológiai módosítások olyan emberi beavatkozások, melyek a víztestben hidrológiai (pl.: a víz esésének és sebességének megváltozása) és morfológiai változásokat (pl.: meder futásának megváltozása) vonnak maguk után. Ilyen tevékenységek a víztározás, a belvízelvezetés, mederszabályozás, vízkivétel, kotrás vagy a vízszintszabályozás (Hidromorfológia, 2012). A VKI-ben fontos szerepe van a hidromorfológiai beavatkozásoknak, meglétük esetén erősen módosított kategóriába esnek a víztestek. A sümegi kistérségben ebbe a csoportba csupán a Kígyós-patak tartozik a vízfolyások közül. A vizsgált településeken a Marcal folyó állapotvizsgálatát végezték el hidromorfológiai szempontból, aminek eredményeként mérsékelt állapot kategóriába került. A többi vízfolyásra jelenleg nincs adat. (EU Víz Keret Irányelv 2016)

2.5.6. A sümegi kistérség vízgazdálkodási helyzetének összefoglalása

A kistérség általunk vizsgált települései a Marcal-patak forrásvidékén helyezkednek el. Jelentősebb felszíni vízfolyás a Marcal, valamint az ebbe torkoló Meleg-víz, Vörös-víz és Kígyós patak. 11 védett forrás van a Sümegi kistérségben, ebből 8 az általunk vizsgált településeken, bár

számos elapadt, mivel karsztvíz mennyisége a bauxitbányászatot követően csökkent. . A kistérségben 14 település kiemelten érzékeny terület, 5 pedig különösen érzékeny a szennyeződési besorolás alapján. A rétegvizet veszélyezteti a hígtrágyás állattartás, ettől eltekintve a rétegvíz jó minőségű, emellett a kitermelt vizek hőfoka 24-32°C közötti (artézi kút Hosztóton található). A patakok, vízfolyások, források vízhozama csökkent, többségében már csak időszakos. A kistérség 21 településén három szolgáltató biztosítja az ivóvízellátást: a Dunántúli Regionális Vízmű Rt. (DRV Rt.), a Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Rt., illetve az Aquazala Kft. (a DRV Rt. szolgáltatási területén minden lakás be van kapcsolva az ivóvízhálózatba). Az utóbbi években csökkent az ivóvízfogyasztás és az ivóvízhálózat is elöregedettnek tekinthető. Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Rt. egy kutat üzemeltet Zalagyömörőn. A kistérség valamennyi települése rendelkezik vezetékes ivóvízzel. A sümegi kistérségben két szennyvíztisztító telep található Sümegen és Csabrendeken, ám mindkettő alulterhelt (4 települést látnak el). A további települések közül 2005-ben Dabroncon épült ki még a szennyvízhálózat, a többi településre a csatornázottság hiánya jellemző, ami miatt a keletkezett szennyvíz rossz állapotban levő derítőaknába kerül, melyek emisszió forrásként súlyos talajszennyezést okoznak. A kommunális szennyvíz helyi ülepítővel van megoldva, ami az EU szabványoknak nem felel meg. Az öntözést a legtöbb helyen fűrt kutakkal lehetne megoldani, öntözőberendezés egyedül Sümegprágán van. A továbbiakban tervezik Csabrendeken és Sümegen is. A legtöbb problémákat a kistérség településein a belvíz okozza, mely a magas talajvízszint miatt alakul ki. Egyes településeken a pangó vizek elkerülése miatt a csövek áthelyezése vált szükségessé. A Marcalt és a felszíni vízfolyásokat a mezőgazdasági területek közelsége, illetve a mezővédő erdősávok hiánya veszélyezteti. A VKI előír bizonyos intézkedéseket, melyek a jobb környezeti állapotot célozzák, illetve az állapotromlást kívánják megelőzni. Különböző kategóriákat sorol fel, melyek a következők:

- Szennyvíztisztító telepek építése és korszerűsítése_EU Szennyvíz Irányelv teljesítése
 - További alapintézkedés: A Szennyvíz Programban szereplő agglomerációkra_(g) Pontszerű szennyező forrásokból származó közvetlen és közvetett bevezetések szabályozása
- Mezőgazdasági eredetű tápanyagszennyezés csökkentése
 - Művelési ág váltás (szántó-gyep, szántó-erdő, szántó-vizes élőhely konverzió)
 - A környezeti szempontoknak megfelelő tápanyag-gazdálkodás érdekében, a szennyvíziszap mezőgazdasági hasznosításának elősegítése
- Mezőgazdasági eredetű peszticid szennyezés csökkentése
- Bekövetkezett szennyezésének csökkentése, felszámolása, beleértve a felhagyott területek kármentesítését

- Hidromorfológiai viszonyok javítása a hosszirányú átjárhatóságon kívül (vízfolyások, állóvizek)
 - A hullámtér megfelelő növényzetének kialakítása
 - Mederrehabilitáció kategóriától és típustól függő módszerekkel
 - Vízfolyások és állóvizek jó ökológiai állapotának, potenciáljának fokozatos elérése és megtartása fenntartási munkák keretében
 - Belterületi vízfolyás szakaszok és állóvíz rehabilitációja a települési funkciók/igények figyelembevételével
- A belvízelvezető rendszer módosítása
- Az öntözőrendszer módosítása
- Felszíni vízkivételek és átvezetések nyilvántartása, felülvizsgálata, módosítása, engedélyezése
- Felszín alóli vízkivételek nyilvántartása, felülvizsgálata, módosítása, engedélyezése
- Termálvizek hasznosítása, a használt termálvizek visszasajtolásának szabályozása, ösztönzése és korszerűsítése
- Víztakarékos megoldások alkalmazása növénytermesztésben (növénykultúra, öntözési technológia, energiahatékonyság)
- Települési szennyvíz szolgáltatás nem csatornázott területeken
- Ivóvízbázis védelmét szolgáló intézkedések
- Kutatás, fejlesztés, innováció
- Monitoring rendszerek és információs rendszerek fejlesztése és működtetése
- Elsőbbségi veszélyes anyagok kibocsátásának megszüntetése és csökkentése
- Talajerózióból és/vagy felszíni lefolyásból származó hordalék és szennyezőanyag-terhelés csökkentése
- Inváziós és tájidegen fajok és betegségek terjedésének megelőzése
- Településekről, épített infrastruktúrából és közlekedésből származó szennyezések megelőzése és szabályozása
- Belterületi víz visszatartási lehetőségek megteremtése, épületekről (zöld tető, ciszterna), ingatlanokról és közterületekről (záportározó medencék, tavak)
- Termálvizek kezelése a vízfolyásba történő bevezetés előtt
- Mezőgazdasági telepekről származó terhelés csökkentése
- A víz mennyiségét érintő intézkedések az EU NATURA 2000 irányelvekkel összhangban
- Szakszerűtlenül kiképzett kutak ellenőrzése, rekonstrukciója, felszámolása

2.6.A zöld infrastruktúra elemek jelenlegi állapota

Az Európai Bizottság megfogalmazása szerint: A zöld infrastruktúra természetes és félig természetes területek, valamint egyéb környezeti jellemzők stratégiaileg megtervezett hálózata, amelyet úgy terveztek és irányítanak, hogy széleskörű ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtására legyen képes. Zöld (vízi ökoszisztémák esetében kék) területeket és egyéb, szárazföldi (beleértve a part menti) és tengeri területeken található fizikai tulajdonságokat foglal magában. A szárazföldön a zöld infrastruktúra a vidéki és városi környezetben egyaránt jelen van.

A tanulmány során a vizsgált települések jelenlegi zöldinfrastruktúra állapotának a feltérképezése is megtörtént. Ehhez szükséges volt, egy egységes alaptérkép létrehozása, ami Google Earth felvételek segítségével kerültek kialakításra. A jelenlegi állapot feltérképezéséhez szükséges volt egy térségi szinten egységes kategóriarendszerre. Egyénileg meghatározott területhasználati kategóriák kerültek megállapításra, melyek meghatározásánál olyan egységek kerültek elkülönítésre, amelyek az űrfelvételek alapján elkülöníthetőek. A területhasználat mellett fontos volt, hogy ezek ökológiailag különböző területei egységek legyenek. Ennek eredményeként 5 fő területhasználati kategóriát határoztunk meg: erdőterületek; gyepek, nádasok; szántóterületek; szőlő, gyümölcs, melyek különböző mértékben további bontásra kerültek, kódrendszerrel ellátva.

2.6.1. Erdőterületek

Az űrfelvétel alapján 11 különböző alkategória került elkülönítésre: fasor (E1), lomboserdő folt (E2), lomboserdő gyepek foltokkal (E3), vízfolyás menti keményfás erdősáv (E4), mezővédő erdősáv (E5), lomboserdő ültetvény (E6), fenyőültetvény (E7), természetszerű fenyőerdő (E8), természetszerű lomboserdő (E9), tarra vágott erdőterület (E10), facsoportok (E11). Az űrfelvétel alapján ez a legdiverzebb kategória, hiszen a lombos és örökzöld állományok, valamint a szabályos ültetvények és a természetszerű erdőfoltok is jól elkülöníthetőek.

A vizsgált területen jellemzően megfigyelhetők a lombos és örökzöld ültetvények, legnagyobb arányban Ukk és Hosztót településeken jelenik meg (2-14. ábra). Az ültetvények jellemző fafajai: nemesnyár (*Populus x sp.*), erdei fenyő (*Pinus sylvestris*) és a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*). Több helyen megfigyelhetők tarra vágott erdőterületek, melyek sokszor a Nemzeti Ökológiai Hálózat területén találhatóak. Összevetésre kerültek a II. katonai felmérés erdőterületei a jelenlegi erdőterületekkel és az azokból megállapítható állandósult

2.13. ábra: Nemesnyár ültetvény Ukkon
(forrás: saját fotó)

erdőterületek feltételezhetően természetszerű erdőterületek. A vizsgált települések közül Zalaerdődön és Sümegen kiemelkedő a természetszerű erdőterületek aránya. Ez az adottság egyértelmű összefüggést mutat a domborzati adottságokkal. A térség jellemző őshonos fafajai: (*Quercus robur*), madárcseresznye (*Cerasus avium*), magyar kőris (*Fraxinus angustifolia subsp. pannonica*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*), vadkörte (*Pyrus pyraeaster*), mezei szil (*Ulmus minor*). A nagyobb vízfolyások és patakok mentén keményfás és puhafás erdősávok találhatóak, melyek fő fafajai: enyves éger (*Alnus glutinosa*), fehér, fűz (*Salix alba*), fehér nyár (*Populus alba*). A magasabb területeken, Sümeg és Csabrendek környékén jellemző faj még a virágos kőris (*Fraxinus ornus*). A vizsgált területen meghatározó a szántóföldek aránya, ennek ellenére igen kevés a mezővédő erdősávok aránya, a települések közül leginkább Csabrendeken, Sümegen és Dabroncon figyelhető meg.

2.6.2. Gyep, nádas

A gyepterületeken belül meghatározásra került: kaszáló (GY1), legelő (GY2), természetes gyep (GY3), felhagyott cserjésedő gyep (GY4), patak menti gyepes, nádas terület (GY5), vizenyős, mocsaras terület (GY6), nádas (GY7). A természetes gyepek meghatározásához figyelembe vettük a II. katonai felmérést, azok a területek, amelyek azóta is gyepterületek főként ebbe a kategóriába tartoznak. A térség adottságaiból adódóan a gyep, nádas területhasználat nagyon jelentős, a második katonai felmérés idején még jelentősebb volt. A térségben jellemzően a gyepterületek a patakok, vízfolyások és csatornák mentén találhatóak, van ahol legeltetéssel és van ahol kaszálással tartják fenn, azonban ezek aránya a második katonai felmérés óta nagymértékben lecsökkent a vízrendezések és a művelésbe vonás következtében (lásd: Táj történet fejezet, Tájhasználat változás térképlapok 1-12). Nádasokat és vizenyős, mocsaras területeket főként a nagyobb vízfolyások, a Marcal és a Vörös-víz mentén találunk.

2.6.3. Szántó

A szántóterületeken belül 3 alkategória került elkülönítésre: a nagyábrás szántó (SZ1), a kistáblás szántó (SZ2) és a belvízjárta szántóterület (SZ3). A vizsgált területre jellemzően a nagyábrás szántóföldi művelés jellemző a minél hatékonyabb és gazdaságosabb művelés érdekében. Az egész térségre elmondható, hogy mezővédő erdősávok, fasorok nem tagolják a szántóterületeket. Minden településre jellemző, hogy a nagyábrás és kistáblás szántók is megtalálhatóak, azonban a nagyábrás szántóterületek aránya jóval magasabb. A vizsgált terület főleg északi és középső része mély fekvésű terület, így nagy arányban megtalálhatóak a belvíz járta szántóterületek. A belvíz a vizsgált települések közül Zalagyömörő, Ukk, Gógánfa, Megyer és Rigács külterületét érinti legnagyobb mértékben, ez annak köszönhető, hogy e települések a Marcal-mentén fekszenek és a vízfolyás menti gyepterületeket művelés alá vonták. Ezen kívül

érinti még Csabrendek keleti részét, azonban ez a település nagyságához viszonyítva igen csekély.

2.6.4. Szőlő, gyümölcsös

Az úrfelvétel alapján 5 kategória került meghatározásra: zártkert (GS1), kisparcellás szőlő(GS2), nagyüzemi szőlő (GS3), nagyüzemi gyümölcsös (GS4), zártkerti gyümölcsös (GS5). A szőlő és gyümölcstermesztés a vizsgált területen belül a déli területeken, Sümeg, Sümegprága, Bazsi és Csabrendek településeken domináns, ahol a domborzati adottságok is megfelelőek. Zártkertes terület csak ezen a négy településen található, ahol jellemzően szőlőt és gyümölcsöt termesztenek. A négy település közül kiemelkedő Bazsi, ahol a település nyugati részén egy nagy kiterjedésű zártkerti gyümölcsös található. Néhány település belterületi részén kis kiterjedésű, azonban jelentős háztáji gyümölcsös is található úgy, mint: málna Ukkon, körte Gógánfán és szőlő Dabroncon.

2.6.5. Vízfelületek

Az úrfelvétel alapján nem tehető egyértelmű különbség a természetes és a mesterséges kisvízfolyások között, ezért a kategóriák kialakításánál a mesterséges mederkialakítású és a természetes vízfelületek is megjelennek egy kategórián belül. A kategóriák kialakításánál inkább annak az elkülönítésére törekedtünk, hogy az adott vízfelület partja növényzettel ellátott vagy növényzet nélküli. Valamint elkülönítettük a nagyobb vízhozamú folyókat és a területen lévő különböző tavakat. Így a vízfelületeken belül 6 kategória került kialakításra: patak, csatorna fákkal (V1), kisvízfolyás, árok fasor nélkül (V2), folyó (V3), természetes tó (V4), mesterséges tó, bányató (V5), forrás (V6). Meghatározó a területen a Marcal-folyó, hiszen a terület a Marcal vízgyűjtője, így a területen található összes kisebb vízfolyás befogadója. Emellett jelentős a mély fekvésű területeken kialakított csatornahálózat (pl.: Ukk). A mesterséges és természetes tavak elkülönítése a felvételek alapján nem lehetséges, így azok megállapításához terepi bejárás szükséges. Jelentős meleg vizű forrás Hosztóton található.

2.6.6. Ökológiai értékesség vizsgálata

A tájgazdálkodáson alapuló tájhasználat fontos része a természetvédelem, a tájvédelem, valamint a környezetvédelem. A táj harmonikus működéséhez szükséges az ökológiaileg értékes területek felmérése, megőrzése és fejlesztése is. Napjainkban felértékelődtek a természet által nyújtott ökoszisztéma szolgáltatások. Az emberi élet és minden emberi tevékenység ökoszisztémákon alapul, az általuk biztosított javak és szolgáltatások létfontosságúak a jólét fenntartásában, valamint a jövőbeli gazdasági és társadalmi fejlődéshez is hozzájárulnak. A *Biológiai Sokféleség Egyezmény (1992)* a legmagasabb nemzetközi politika szintjén foglal állást az ember és a természet viszonyának meghatározásában. Célja a biológiai sokféleség megőrzése,

komponenseinek fenntartható használata, a genetikai erőforrások hasznosításából származó előnyök igazságos és méltányos elosztása, beleértve a genetikai erőforrásokhoz való megfelelő hozzáférhetőséget, technológiák átadását és pénzeszközök biztosítását. Az Egyezmény egyensúlyra törekszik egyensúlyra törekszik a megőrzés, a használat és a hasznok megosztása között. Az Egyezmény értelmében a biológiai sokféleség a bármilyen eredetű élőlények közötti változatosságot jelenti, beleértve többek között a szárazföldi, tengeri és más vízi-ökológiai rendszereket, valamint az e rendszereket magukban foglaló ökológiai komplexumokat; ez magában foglalja a fajkon belüli, a fajok közötti sokféleséget és maguknak az ökológiai rendszereknek a sokféleségét. A fenntartható használat a biológiai sokféleség komponenseinek olyan módon és ütemben történő használatát jelenti, mely nem vezet a biológiai sokféleség hosszú távú csökkenéséhez, ezzel fenntartva a benne lévő lehetőséget a jelen és jövő generációk igényeinek és törekvéseinek kielégítésére. Közvetve rendkívül lényeges mondanivalója van a természetvédelem számára, hiszen a vadon élő élővilág fenntartható használata csakis úgy lehetséges, ha mindent elkövetünk degradációjának megakadályozásáért. *(Biológiai Sokféleség Egyezmény, 1992)*

A jelenleg is érvényben lévő Nemzeti Agrár- környezetvédelmi Program is az előbb említett Biológiai Sokféleség Egyezményre épül. A támogatási rendszerben előnyt élveznek az ökológiai szemléletű gazdálkodási módszerek, melyek elősegítik a természeti erőforrások védelmét (talaj, felszíni és felszín alatti vízkészletek, genetikai erőforrások, erdő és táj).

Az agrár- környezetvédelem szükségessége egyre nyilvánvalóbb: a mai mezőgazdálkodás sokkal többet jelent, mint egyszerű árutermelést. A vidéki térség ugyanis nem csupán a termelés színtere, hanem biológiai és társadalmi élettér is, ezért a mezőgazdaság arra is hivatott, hogy a vidék sokoldalúságát - azaz nem csak termelő funkcióját, hanem esztétikai képét és biodiverzitását is - fenntartsa. Ebből fakad, hogy a természetvédelemnek együtt kell működnie az agráriummal, a mezőgazdálkodásnak pedig tekintettel kell lennie a környezetvédelmi, a természetvédelmi szempontokra. Ez azonban csak akkor érhető el, ha a gazdálkodók érdekeltek e szabályrendszer betartásában, ezért alakult ki a jelenlegi, környezetvédelmet fő szempontként kezelő támogatási rendszer. *(NAKP törvény, 1999)*

2.6.7. Módszertan

Az elkészült felszínborítási térkép alapján meghatároztuk az egyes kategóriák ökológiai értékességét, 1-10-ig tartó skálán. A skála beosztása több szakértő véleményén alapul, igyekeztük a kistérségen belül fellelhető kategóriák értékességét egymáshoz viszonyítva rangsorolni. Az értékességet első sorban a természetesség alapján rangsoroltuk, ezen kívül fontos szempont még a biológiai sokféleség, valamint az is, hogy az adott terület mennyire tölti be élőhelyként a szerepét.

Kiemelt értékűként kezeltük a helyi gazdálkodási hagyományokat őrző területhasználatokat, mint például a legeltetett gyepes és a gyümölcsösök. A helyi fajta magas értéket képviselnek, ennek jeles képviselője a térségben a Bazsiban található géncentrum is (Bazsalma). Az értékes vizenyős, gyepes és erdős területek a térségben fontos vadászturizmusnak is az alapját képezik, hiszen ezek (nádasok, mezsgyék, mezővédő erdősávok) a vadak számára élőhelyet jelentenek.

Az ökológiailag legkevésbé értékes területek közé tartoznak általában a bányaterületek, illetve a közutak, települési területek.

A legmagasabb pontszámokat elért területeket összevetettük a Nemzeti Ökológiai Hálózat, a Natura 2000, illetve a természetvédelmi területek által lefedett területekkel. Ezek nagy részben átfedést mutatnak az általunk legértékesebbnek ítélt területekkel.

Ideális állapotként tekinthetőek a második katonai felmérésen rögzített felszínborítások (1806-1869), hiszen az akkori állapot egy több 100 éven keresztül fenntartható, stabil rendszer volt. Az évszázadok során történt változások során a stabil rendszer megborult, ennek fő okai a vízrendezések, illetve a birtokszerkezet megváltozása. Az azóta fennálló gyepterületek kiemelkedő értéket képviselnek, ezek megőrzése mindenképpen szükséges. Az állandó gyepterületek között fontos feladat lehet a konnektivitás megőrzése, illetve a hiányzó ökológiai kapcsolatok pótlása.

Az ökológiai értékesség vizsgálata tükrözi a zöldfelület mennyiségét a térségben, valamint részben az egyes felszínborítások biológiai aktivitását is. A felmért adatok a későbbiekben felhasználhatóak az egyes települések természeti tőke potenciáljának *(Natural Capital- A „természeti tőke” kifejezés a környezeti rendszerek élő és élettelen elemeire utal, amik hozzájárulnak az ember számára értékes termékek előállításához és szolgáltatások nyújtásához)* kiszámításához. Az ökológiai értékesség vizsgálat során feltárt hiányosságokra épülnek.

2.6.8. Értékek

Kiemelkedő értéket jelentenek a gyepterületek, illetve a természetes/természetközeli erdőterületek. Az alábbi települések magas arányban rendelkeznek ökológiailag kiemelkedően értékes területekkel: Sümeg, Csabrendek, Zalaerdőd.

Az ökológiai értékességi térképen világosan kirajzolódnak a főbb vízfolyások (Marcal, Meleg-víz) menti növényzások, melyek szintén jelentős értéket képviselnek. A Meleg-víz vízfolyást szinte teljes mértékben értékes gyepterületek, erdő- és nádas területek találhatók. A Marcal a vizsgált terület északi részén még értékes területekkel határos, azonban Gógánfa és Dabronc települések területén kevésbé értékes szántóterületek vesznek körül.

A nádas területek megőrzése kiemelten fontos, mivel ezek puffer területként szolgálnak a vízfolyások számára, valamint élőhelyként is jelentősek. Megőrzésük és fenntartásuk kiemelt feladat.

2.6.9. Konfliktushelyzetek

Néhány település ökológiailag értékes területekben (a település teljes területéhez viszonyítva) nagyon szegény, ezek: Gógánfa, Ukk, Rigács, Megyer és Hosztót. Ezeken a településeken a Marcal menti gyepek jelentik csak az értékeket, azonban a folyó menti növényzet sok helyen hiányos. Az ökológiai hálózat és a természetvédelmi területek között megfigyelhető a konnektivitás hiánya, ezt általában az intenzív, nagytáblás mezőgazdasági területek okozzák.

Számos külterületi iparterület, illetve rehabilitációt igénylő bányaterület található a településen, ezek szintén a legkevésbé értékes területek közé tartoznak, a konfliktushelyzetek feloldása fontos feladat.

2.5. táblázat- Ökológiai értékesség rangsor (saját szerkesztés)

Kód	Név	Értékesség	Kód	Név	Értékesség
B1	Működő bánya (bazalt)	1	E8	Természetszerű fenyőerdő	6
B2	Működő bánya (mészakó)	1	GS4	Nagyüzemi gyümölcsös	6
K2	Közút fasor nélkül	1	K5	Földút fasorral	6
K4	Vasút fasor nélkül	1	V2	Kisvízfolyás, árok fasor nélkül	6
K7	Híd	1	GS2	Szőlő (kisparcellás)	7
T3	Külterületi iparterület	2	GY4	Felhagyott cserjésedő gyepek	7
T4	Faluközpont	2	V5	Mesterséges tó, bányató	7
T6	Mezőgazdasági major	2	E5	Mezővédő erdősáv	8
T7	Városias beépítés	2	GS5	Zártkerti gyümölcsös	8
E10	Tarra vágott erdőterület	3	V1	Patak, csatorna fákkal	8
K1	Közút fasorral	3	E3	Lomboserdő gyepes foltokkal	9
K3	Vasút fasorral	3	GY1	Kaszáló	9
SZ1	Nagytáblás szántó	3	GY2	Legelő	9
T8	Pincesor	3	E2	Lomboserdő folt	10
GS3	Szőlő (nagyüzemi)	4	E4	Vízfolyás menti keményfás erdő	10
K6	Földút fasor nélkül	4	E9	Természetszerű lomboserdő	10
T1	Falusias beépítés	4	GY3	Természetes gyepek	10
T5	Települési zöldfelület	4	GY5	Patakmenti gyepes, nádas, sásos	10
E1	Fasor	5	GY6	Vizenyős, mocsaras terület	10
E7	Fenyő ültetvény	5	GY7	Nádas	10
GS1	Zártkert	5	V3	Folyó	10
SZ2	Kistáblás szántó	5	V4	Természetes tó	10
SZ3	Belvízjárta szántóterület	5	V6	Forrás	10
T2	Temető	5			
E11	Facsoportok	6			
E6	Lomboserdő ültetvény	6			

FELSZÍNBORÍTÁS ÉS ÖKOLÓGIAI ÉRTÉKESÉG TERVLAP

3. A TURIZMUS JELENLEGI HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

A térség gazdálkodásának fejlesztéséhez hozzátartozik a turizmus is, mely a vizsgált települések tekintetében jelenleg főleg Sümegre koncentrálódik. A város dominanciájának csökkentése és a háttértelepülések fejlesztése érdekében megfogalmaztunk néhány javaslatot, melyeket az előzőleg feltárt turisztikai adottságokra alapoztunk. Vizsgálatunkban elsőként a turisztikai szolgáltatói rendszereket, majd a turisztikai vonzerőket tártuk fel (saját helyszíni bejárás tapasztalatait és a TEIR adatbázisát felhasználva), ezt követően pedig turizmustípusonként foglaltuk össze a meglévő adottságokat. A vizsgálat után pedig a javaslatok következnek. A fejezet eredményeit a 3. Turisztikai térképi terlvap tartalmazza.

3.1. Turisztikai szolgáltatói rendszerek jelenlegi állapota

Turisztikai szolgáltatói rendszerek tekintetében a szálláshelyeket, vendéglátóhelyeket vizsgáltunk, amely alapján kiderült, hogy összesen 50 db szálláshely (3.1. táblázat) és 21 db vendéglátóhely (3.2. táblázat) található a vizsgált településeken.

3.1. táblázat: A vizsgált települések szálláshelyei
(forrás: saját kutatás)

Szálláshely	Cím	Kapcsolat	Férőhely	Típus
BAZSI				
Holczer József	Fő u. 51.	70/511-1199		Magánszállás
Kulcsár Ferenc	Szőlő-hegy	30/403-3508		Magánszállás
GÓGÁNFA				
Ifjúsági szállás	Új utca 2.	titkarsag@gfakj.t-online.hu	21 fő	Ifjúsági szállás
DABRONC				
-				
ZALAERDŐD				
Vidám Ifjúság Közösségi Szálláshely	051/20 hrsz.	70/334-85-00	25 fő	Ifjúsági szállás
HETYEFO				
Dominó Fogadó	Kossuth u. 57.			Magánszállás
RIGÁCS				
-				
MEGYER				
Berkenye Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4+2 fő	Magánszállás
Boróka Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4 fő	Magánszállás
Magnólia Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4+3 fő	Magánszállás
Galagonya Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4+2 fő	Magánszállás
Levendula Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4+2 fő	Magánszállás
Orgona Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	4+2 fő	Magánszállás
Pitypang Vendégház	Fő u.	megyer.falu@gmail.com	2 fő	Magánszállás
ZALAGYÖMÖRŐ				
-				
UKK				
Marton Lajos	Kossuth u. 6.	87/459-058		Magánszállás
ZALAMEGGYES				
-				

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

Szálláshely	Cím	Kapcsolat	Férőhely	Típus
HOSZTÓT				
-				
CSABRENDEK				
Öreghegy Vendégház	Árpád u. 4.	87/553-033	42 fő	Magánszállás
Barátság (Matracszállás)	Szállás Kossuth u. 14.	87/453-167		Ifjúsági szállás
BAZSI				
Holczer József	Fő u. 51.			
Kulcsár Ferenc	Szőlőhegy			
SÜMEG				
Hotel Kapitány Wellness	Tóth Tivadar u. 19.	87/550-166	400 fő	Szálloda ****
Kisfaludy Hotel-Étterem Cukrászda	Kossuth L. u. 13.	87/353-128	36 fő	Szálloda ***
Öreghegy Hotel	Öreghegy	87/350-501	52 fő	Szálloda ***
Hotel Vár	Vak Bottyán u. 2.	87/550-148	54 fő	Szálloda ***
Móri Fogadó	Kossuth L. u. 22.	87/352-489		Panzió
Ramassetter Pince és Krigler Panzió	Báróházi u. 11.	87/550-320		Panzió
Báróház Panzió	Báróházi u. 14.	87/550-205		Panzió
Nelli Panzió	Tapolcai u. 4.	87/550-205		Panzió
Orbán Panzió	Bem u. 6.	87/352-192	8 fő	Panzió
Sarvalyi Vadászház	Sarvalyi erdő	87/550-300		Panzió
Capári Lovasiskola	Vároldal u. 5.	87/550-087		Panzió
Sümegi Apartmanok	Alkotmány u.	87/352-412	11 fő	Apartman
Kisfaludy Kollégium	Mártírok u. 1-3.	88/550-012		Ifjúsági Szállás
Ákody Vendégház	Bostyán u. 16.	30/3677-992	4 fő	Magánszállás
Kemence sut	Vároldal u. 10.	87/550-370	4 fő	Magánszállás
Judit Vendégház	Öreghegy	87/352-553	13 fő	Magánszállás
Korona Vendégház	Korona u. 6.	20/463-2575	8 fő	Magánszállás
Letícia Vendégház	Lukonich u. 4.	30/468-1345		Magánszállás
Magdaléna Vendégház	Tapolcai út	70/254-0883	15 fő	Magánszállás
Panoráma Vendégház	Öreghegy	20/463-2575	4 fő	Magánszállás
Erdei Vendégház	Öreghegy	87/352-156	10 fő	Magánszállás
Katica Vendégház	Vadrózsa u. 21.	87/350-702		Magánszállás
Csizsár Lak	Rendeki u. 7.	87/352-054	4 fő	Magánszállás
Orbán Ház	Bem u. 6.	87/352-192		Magánszállás
Somogyi Ház	Darnay u. 24.	87/351-140		Magánszállás
Szabó Ház	Bem J. u.	87/351-099	6 fő	Magánszállás
Szabó Panzió	Bem u. 9.	87/351-099	8 fő	Magánszállás
Dominium Ház	Báróházi u. 14.	87/655-052	34 fő	Magánszállás
Edit Apartman	Rendeki u. 2.	30/358-5599		Magánszállás
Eszter Ház	Rákóczi u. 36.	87/362-156	6 fő	Magánszállás
SÜMEGPRÁGA				
Kalla Vendégház	Árpád u. 40.			Magánszállás
Gelencsér Jánosné	Szőlőhegy			Magánszállás
Hertelendy Vendégház	Rákóczi u. 47.	30/610-1088	125-130 fő	Magánszállás

3.2. táblázat: A vizsgált települések vendéglátóhelyei

(forrás: saját kutatás)

Vendéglátóhelyek	Cím	Szolgáltatás
GÓGÁNFA		
Muskáti Presszó	Deák Ferenc u. 64.	Italozó hely
DABRONC		
-		
ZALAERDŐD		
Presszó	József A. u. 13.	Italozó hely
HETYEFO		
-		
RIGÁCS		
Italbolt	Kossuth L. u. 55.	Italozó hely
MEGYER		
Pajta kocsmá	Munkácsy M. u.	Borozó
ZALAGYÖMÖRŐ		
Sport Presszó		
UKK		
Autós pihenő	Kossuth Lajos u. 6.	Étterem
Molnár kocsmá		Italozóhely
ZALAMEGGYES		
-		
BAZSI		
-		
SÜMEGPRÁGA		
Kalla Panzió	Árpád u. 40.	Étterem
Hertelendy Vendégház	Rákóczi u. 47.	Étterem
CSABRENDEK		
Arany Oroszlán Vendéglő	Árpád u. 1.	Étterem
Griff Étterem és Pizzéria	Széchenyi tér 13.	Étterem
SÜMEG		
Hotel Kapitány /Szent László Lovagkirály Étterem	Tóth Tivadar u. 27.	Étterem
Várcsárda	Vársétány 1.	Csárda
Deák Ferenc Étterem	Vársétány 1.	Étterem
Kisfaludy Étterem-Cukrászda	Kossuth u. 13.	Étterem, cukrászda
Huber Eszpresszó-Cukrászda	Flórián tér 8-10.	Étterem, cukrászda
Scotti Udvarház Étterem	Szent István tér 1.	Étterem
Thirty's Pizzéria Étterem	Goldburg üzletház	Étterem
Khalifa kávé és teaház	Árpád u. 48.	Kávézó
Öreghegy Hotel*** Étterem, borozó	Öreghegy	Étterem, borozó
Püspöki Palota Borospincéje	Szent István tér 8.	Borozó
Móri Fogadó	Kossuth u. 22.	Fogadó
Király Fogadó	Udvarbíró tér 5.	Fogadó

A vendégéjszakák számának alakulása jól mutatja, hogy a vizsgált településeken – Sümeg kivételével – nemigen volt jellemző a többnapos turisztikai célú tartózkodás az elmúlt években (3.3. táblázat). Tíz évvel ezelőtt még csak Sümegen pihentek meg a vendégek, 2014-re azonban hatszorosára nőtt itt a vendégéjszakák száma. 2010-re Ukkon és Sümegprágán is megfigyelhető már vendégéj, 2014-re azonban Sümegprága helyett Zalagyömörőn, valamint Megyeren is megfigyelhető több napos ott tartózkodás, Ukkon azonban csökkentek a vendégéjszakák száma.

A települések közül tehát kiugró teljesítményű a turizmusra berendezkedett Megyer, ahol a 7 vendégház több mint 3000 vendégéjszakát bonyolított le a 2014-es évben, valamint Sümeg, ahol 76 000 vendégéjszaka volt megfigyelhető a kb. 30 db szálláshelyen, melyek közül a Hotel Kapitány bonyolítja a legnagyobb forgalmat (www.teir.hu).

3.3. táblázat: A vizsgált települések vendégéjszakái
(forrás: TeIR)

Település	Vendégéjszakák száma (2005)	Vendégéjszakák száma (2010)	Vendégéjszakák száma (2014)
Bazsi	-	-	-
Csabrendek	-	-	-
Dabronc	-	-	-
Gógánfa	-	-	-
Hetyefő	-	-	-
Hosztót	-	-	-
Megyer	-	-	3 489
Rigács	-	-	-
Sümeg	12 675	46 544	76 192
Sümegprága	-	53	-
Ukk	-	212	102
Zalaerdőd	-	-	-
Zalagyömörő	-	-	48
Zalameggyes	-	-	-

3.2. Turisztikai vonzerők

A turisztikai attrakciók lehetnek természeti, kulturális és szellemi vonzerővel rendelkező területek, illetve objektumok, minden olyan kirándulási célpont, melyet a turisták számára folyamatosan működtetnek és fenntartanak. Elsődleges célja a szórakoztatás, az érdeklődés kielégítése, illetve az oktatás. Ezen szempontok szerint foglaljuk össze az alábbiakban a Sümegi járásban lévő 14 település meglévő turisztikai adottságait.

3.2.1. Kulturális és történelmi vonzerők

A kulturális turizmus klasszikus vonzerői közé tartoznak az épített és tárgyi értékek, a különböző művészeti ágak által alkotott tárgyak; a mindennapi élethez kapcsolódó kulturális értékek (szabadidős, életmód béli, szokásokkal kapcsolatos, gasztronómiai) és a rendezvények, programok és fesztiválok. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be a térségre vonatkozóan (*Csapó – Matesz, 2007*). Mindezek mellett a helyi termékek is vonzerőt jelenthetnek a térségben, ugyanis minőségük kiváló és odafigyeléssel készül, általában családi gazdaságokban, ezért úgy gondoltuk ezeket is feltüntetjük a vizsgálatban.

Híres emberek

Ebben a fejezetben a települések híres szülötteit foglaljuk össze, akik hozzájárultak a település kulturális fejlődéséhez. Bazsihoz, Dabronchoz, Csabrendekhez, Sümeghez, Ukkhoz és Zalaerdődhöz főleg művészek kötődnek, de egyetemünk történetének híres személye, a kertészeti szakoktató megalapítója Entz Ferenc is ide kötődik.

3.4. táblázat: Országos hírnevű szülöttek a térségben

(forrás: saját gyűjtés)

NÉV	FOGLALKOZÁS
BAZSI	
Simon István (1926-1975)	Kossuth-díjas költő, műfordító, esszéíró, szerkesztő, országgyűlési képviselő, egyetemi tanár
DABRONC - ÖTVÖS	
Szegedy Róza (1775-1832)	Kisfaludy Sándor felesége, múzsája „Liza”
CSABRENDEK	
Fekete János (1741-1803)	Író, műfordító
Vörös János (1897-1963)	Szobrászművész
ifj. Vörös János (1891-1968)	Vezérezredes, vezérkari főnök, honvédelmi miniszter
Dobó Sándor (1855-1923)	Színész, színiigazgató
SÜMEG	
Kisfaludy Sándor (1772-1844)	Költő, MTA tiszteletbeli tagja, Kisfaludy Társaság tagja
Dóczy Terézia (1778-1842)	Költőnő
Darnay Kálmán (1864-1945)	Régész, muzeológus, író
Vázsonyi Vilmos (1868-1926)	Politikus, miniszter
Entz Ferenc (1805-1877)	Orvos, szőlész, kertész, MTA levelező tagja
Szabó Dezső (1879-1945)	Sümegegyen tanított, író, publicista, kritikus
UKK	
Rákosi Viktor (1860-1923)	Író, újságíró, humorista
Bulla Elma (1913-1980)	Színésznő
Krausz Sámuel (1866-1948)	Történész, nyelvész, hebraista, izraelita tanítóintézeti tanár
ZALAERDŐD	
Szagos Gyula (1916-1992)	Székesfehérvári katolikus püspök (1951-1974 között – Zalaerdődön plébános)

Tájértékek

„Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző olyan természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténelmi, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.” (1996. évi LIII. törvény)

A tájértékek száma a vizsgált területen igen magas. Mint minden vidékies településen a templomok, az utak menti-, temető- és templomkeresztek képezik a turisztikai látványosságok nagy részét. A terepbejárások során jó pár egyéb tájértéket is felfedeztünk, így ezek is belekerültek a tájérték/műemlék táblázatba (3.1. Melléklet). A településeken **műemléki** védelem alá **39** épület tartozik.

Programok, rendezvények

A településeken színes programokkal várják az érdeklődőket, az összes településre jellemzőek a búcsú- és falunapok, melyeket évente egyszer rendeznek meg, illetve a nagyobb településeken

fesztiválok is megrendezésre kerülnek. Az éves program/rendezvény táblázat, településekre lebontva a mellékletek között található (3.3. Melléklet).

Helyi termékek, kézművesek

Az Éltes Balaton-felvidékhez tartozó települések létrehozta egy védjegyszel, „A Vidék Minősége néven”, mely minőségi termékeket és szolgáltatásokat tartalmaz. 61 termelő, szolgáltató, vállalkozó csatlakozhatott ehhez a kezdeményezéshez (www.eltetobalatonfelvidek.hu).

A mellékletben (3.6. Melléklet) településenként mutatjuk be a védjeggyel rendelkező és nem rendelkező vállalkozásokat, illetve vállalkozókat, kézműveseket, helyi termelőket. Általánosságban elmondható, hogy a nagyobb településeken találhatóak nagyobb számban a termelők, a térségben Sümeg, Dabronc, Ukk és Zalagyömörő rendelkezik a legtöbb helyi termelővel és vállalkozóval, viszont Csabrendek elmarad mögöttük, még ha lakosainak száma meg is haladja az előbb említetteket (Sümegeen kívül).

A környéken helyi termelői piac Balatonakalinn, Káptalantótin és Hévízen található, ezen kívül helyi terméket még Sümegeen a Kamilla Kézműves Ajándékboltban lehet vásárolni.

3.2.2. Természeti vonzerők

„A Balaton közelsége érezhető a környék idegenforgalmán. A tóhoz érkező turisták leggyakrabban kirándulást tesz a környéken, és sokszor választják úti célként a várost. Jelentős az átutazó turisták száma is, akik Ausztriából a Balatonra tartva néhány órára vár és városnézés után tovább is indulnak” (*Sümeg és térsége TDM*).

A térség természeti vonzerejét elsősorban a Marcal-völgye adja, a Kemeneshát és a Bakony között elnyúló félmedence, mely mára már kultúrtáj lett. Mentén a mezőgazdasági szántók, kaszálók és legelők aránya igen nagy, ám természetes növényzete annál értékesebb, ezek ötvöze adja meg a völgy jellegzetes tájkarakterét. Liget erdők, mocsárrétek, homoki tölgyesek szegélyezik, természet közeli állapota többé-kevésbé megmaradt, ezen kívül jelentősek még galériaerdő maradványai. A völgyet „megkoronázva” északon emelkedik a fokozottan védett Somló-hegy, melynek tetején magaslanak a Somlóvár romjai, illetve a délen fekvő Sümegi vár több településről is izgalmas látványt nyújt (www.pananet.eu).

Természeti értékek, védett területek

Mindegyik település bővelkedik természeti értékekben (3.2. Melléklet), ez a kevésbé intenzív hasznosításnak, a természeti környezetnek és a vízfolyások közelségének köszönhető. Az alábbiakban ezt ismertetjük táblázatosan összefoglalva. A természeti értékek közül, csak a helyi védelemre javaslatokat tüntetjük fel, ezen kívül számtalan található még a településeken. A térségben lévő természeti értékek állapotát 1-3-ig skálán osztályoztuk, ahogy a Veszprém megyei értékkataszterben is szerepel.

A vizsgált települések legfőbb természeti értékei:

- Sümegi várhegy
- Neolit-kori Tűzkőbánya – Ősember bányája (Sümegi Mogyorósdomb Természetvédelmi Terület)
- Sümegi Fehér kövek (Csabrendeki-hegy)
- Sarvalyi erdő és forrás
- Megyer község táji és természeti értékei
- Hosztóti fürdő - A bauxitbányászat okozta vízelvonás előtti melegvízkultúra emléke, egy bebetonozott medence található a külterületi részen, mely egykoron fürdő volt. A természetközeli területen lévő medencében jelenleg is lehetséges a fürdőzés.
- Marcal forrása - Sümegprága déli részén található a „300-as bánya” alatt, 240 m tszf-i magasságban, katlanszerű völgyfőben, egykor Kemence-kútnak nevezték, mára a bányászat miatt teljesen eltűnt a forrásfoglalás. Egykor zarándokok és turisták is látogatták.
- Gondolat tó- és Szabadidőpark - A falunap helyszíne, lehetőség nyílik szalonnasütésre, bográcsozásra, pihenésre, kikapcsolódásra. A tó élővilága is igen gazdag.

3.3. Turizmus típusok, adottságok

Az egyes turizmustípusok vagy turisztikai termékek a látogatók egyéni motivációja vagy az utazás célja alapján csoportosíthatók. A következőkben bemutatjuk Sümeg térségének turisztikai adottságait, a korábban ismertetett vonzerőkhöz kapcsolódóan kialakult és működő turizmustípusokat.

3.3.1. Kulturális turizmus

A kulturális turizmus fogalmkörébe tartozik minden olyan utazás, amelynek során az utazó megismeri mások történelmét, örökségét vagy jelenlegi életét, illetve tágabb értelemben minden utazás, amely kielégíti az ember változatosságigényét, emeli az egyén kulturális színvonalát és új tudáshoz, tapasztalatokhoz vezet.

Kastélyok, kúriák, várak

A Dunántúl egésze bővelkedik kúriákban és kastélyokban, a vizsgált településeken is megtalálható jó pár ezek közül.

Gógánfán található a **Gyömörei-Külley-kastély** (Deák Ferenc u., 3.1. kép), melynek mai épületét 1921-ben emelték egy régebbi épület helyén. Az 1930-as évektől iskola működik az épületben. Az épületet körülvevő park egykoron jóval nagyobb volt a ma láthatónál, néhány szép facsoport még emlékeztet rá. A Gyömöre család kastélya arról híres, hogy a fiatal Kisfaludy Sándor itt ismerkedett meg Szegedy Rózával, későbbi feleségével (www.sumegterseg.hu).

Dabronc – Ötvöspusztán található a **Szegedy-kastélyegyüttes** (Szegedi Róza kúria-Széchenyi kastély- Vadászház-Angol park), a kastélytól jobbra igen elhagyatott állapotban áll a Szegedi Róza kúria. Ám a tetőszerkezet díszes elemei jól láthatóak a mai napig. 1790 körül építették, 1800-tól Róza férjével, a költő Kisfaludy Sándorral élt itt évekig.

3.1. kép: Gyömörey-kúria

(forrás: <http://www.panoramio.com>)

3.2. kép: Széchenyi-kastély

(forrás: Kisgyörgy Éva)

Dabronc felé visszaindulva és balra letérve elérkezünk a **Széchenyi-kastélyhoz** (3.2. kép). 1927-ben restaurálták, mára lakófunkciót kapott. A kastéllyal szemközti területen áll a vadászház, a körülötte elterülő erdős résznek az angolpark nevet adták, mely stílusára enged következtetni. A

turisták szabadon piknikezhetnek vagy rekreálódhatnak a parkban. Mindegyik épület műemlékvédelem alatt áll, kivéve a magtárat és az istállót, melyek állapota szintén nagy némi kívánnivalót maga után (www.guideathand.com).

Ukkon három műemléki kastély/kúria is található, az egyik a **Gyömöre-kúria** (Kossuth u. 2.), mely a 18. században épült, barokk stílusban, neve és egykori tulajdonosa megegyezik a Gógánfán található kastélyével. A 20. században TSZ központ volt, mára már állapota nagyon leromlott, részben lakott, műemléki védelem alatt áll. A falu másik nevezetes épülete, a **Szalay-féle kúria** (Kossuth u. 29.), mely jelenleg óvodaként működik, nagyon szépen felújított épület. Műemléki védelem alatt áll, a 18. században építtette az Osterhueber család. A harmadik műemléki épület az ún. „**Babás-kastély**” (Kossuth u.), mely az 1857. évben kiadott kataszteri térképen már fellelhető. A község főutcájának északi oldalán álló épületet a Szentgyörgyi Horváth család építtette. Mára egykori díszparkja eltűnt, az épületet teljesen átalakították, régi szobrainak egy része a római katolikus templom udvarán található (www.ukk.hu).

3.3. kép: Fekete-kastély
(forrás: www.kastelyok.hu)

Csabrendeken két kastély és három kúria található, melyek nagy része magántulajdonban van. Az egykori **Barcza-kastély** helyén építették fel a község Önkormányzatának épületét, a jelenlegi épület megidézi régi elődjét toronyszobás kialakításával, a felső szinten az Öreghegy Vendégház kapott helyet. Az egykori kastély kertje még mai napig fennmaradt, mely mai napig kikapcsolódási lehetőséget nyújt az ide érkezőknek. A kertben megtalálható idős hárs-, juhar- és platánfa, melyek túléltek a 20. századi pusztításokat.

A településen található **Fekete-kastély** (Széchenyi tér 9., 3.3. kép), mely a 18. századmásodik felében épülhetett, barokk stílusban, a Fekete család tulajdona volt. Fekete György felesége Niczky Anna hozománya volt Rendek és ezzel együtt az épületegyüttes is. A kastélyhoz legenda is fűződik.

Az **Oszterhueber-kúria** (Széchenyi tér 8.) felújított épülete is a közelben található, mely a 18. század végén épült Oszterhueber György által, aki Széchenyi István jószágigazgatója volt, ő szerzett elsőként birtokot Csabrendeken, az épület magántulajdonban van. Felesége Hertelendy

Klára volt, fiuk, Péter az 1848-49-es szabadságharcban hősiességgel részt vett, ennek emlékére a kúria kőfalkerítésében lévő emléktábla mai napig őrzi.

3.4. kép: Hátky kúria

(forrás:

https://veol.hu/data/cikk/174/8677/cikk_1748677/ta0119Csabrendek3_1.jpg)

3.1. kép: Hertelendy-kúria

(forrás:

http://veol.hu/data/cikk/174/8677/cikk_1748677/ta0119Csabrendek3_1.jpg)

Bogyay Antal-féle kúria a Kossuth u. 37. szám alatt található, szintén a 18. században építették, barokk stílusban, ám mára a barokk stílusjegyek szinte teljesen eltűntek az átalakítások miatt. Bogyay Antal a Sümegi járás főszolga bírása volt 1872-1880-ig.

A település kúriái közé tartozik még az 1760. körül épült, barokk stílusú **Hátky kúria** (Bogyay birtok – Hunyadi u. 4., 3.4. kép), melyet egykoron „táborhelynek” hívtak, őseink valószínűleg e helyen táborozhattak. A kúria, freskóiról ismert, melyet Kernstok Károly készített a 19. sz. végén. A „betyárvilág” utolsó véres összecsapása itt zajlott 1881-ben Hátky Kálmán, Bogyay Antal és Savanyú Józsa között. Az épület önkormányzati tulajdonban van, állapota igen leromlott, parkját általános iskolai diákok használják, elsősorban sportolásra (www.kastely-utazas.hu).

Sümegen 6 db kúria és egy kastély található. A **Barcza-kúria** (Szent István tér 2.), a jelenleg is kifogástalan állapotban lévő kúriaépületet a 18. században alakították át, mai funkcióját tekintve, irodaépület, műemléki védelem alatt áll.

A **Hertelendy-kúria** (Szent István tér 3., 3.5. kép) barokk stílusban épült a 18. században, majd a 19. században eklektikus stílusban átépítették. Jelenleg római katolikus plébániaház, műemléki védelem alatt áll.

Sümegen a Vak Botyán u. 1. szám alatt található a **Vajda-kúria**, melyet barokk stílusban épített Bogyay György és felesége, Szegedy Mária, a 17-18. században, majd a 19. században Vajda Ignác, jogtudós tulajdonába került.

3.2. kép: Magyar-kúria

(forrás:

http://veol.hu/data/cikk/174/8677/cikk_1748677/ta0119Csabrendek3_1.jpg)

3.7. kép: Tarányi-kastély

(forrás:

<http://www.muemlekem.hu/muemlek?id=10341>)

A **Magyar-kúria** (3.6. kép) szintén a Vak Bottyán utcában található, melynek tekintélyes kapuja bástyákra emlékeztet, és messziről szembetűnik. A kúria a 18. században épült, barokk stílusban, majd a 19. században átalakították romantikus és eklektikus stílusban, jelenleg lakóház funkciót tölt be.

Sümeg belvárosi részében található a **Nanicza-kúria**, a Szent István tér 4. szám alatt, jelenleg lakóházként funkcionál és műemléki védelem alatt áll. A 18. században épült, majd a 19. század második felében eklektikus stílusban átalakították.

A **Skolty-kúria** (Szent István tér 1.) barokk stílusban épült a 17-18. században, ma irodák és étterem (Scotti Udvarház) található benne, gyönyörűen felújított. Egykori tulajdonosai voltak: Tallián család (építtető), Padányi Bíró Márton püspök, Tarányi család, majd Kisfaludy Sándor milánói barátja Scotti Bertalan vásárolja meg.

A barokk stílusú **Tarányi-kastély** (3.7. kép), Sümeg külterületén, Nyírlakpusztán található, melyet védett park vesz körül. Jelenlegi funkcióját tekintve pszichiátriai intézet, a 17-18. században épült, melyet a 19. században romantikus stílusban alakítottak át. Háromemeletes lakótornyával impozáns képet mutat. A park mellett, a védett területen kívül található a Tarányi-kápolna gyönyörű környezetben, mely a család temetkezési helyéül szolgált (www.muemlekem.hu).

A **Sümegi vár** (3.8. kép) a települési szövetből meredeken kiemelkedő sziklakúpra épült, egykoron a veszprémi püspökség birtoka volt, Magyarország egyik legjobb állapotban lévő vára. Legrégibbi része a 13. században épült fellegvár, a 16. században megerősítették a várfalakat és bástyákat építettek a török veszély miatt. 1552-ben a püspökség itt húzta meg magát. A Rákóczi-szabadságharcban fontos szerepet töltött be, mint hadiszertár és utánpótlási központ. 1713-ban

az osztrákok felgyújtották. Egész évben programokkal várják az ide látogatókat (3.3. Melléklet).

3.3. kép: Sümegi vár

(forrás: <http://mariaut.hu/mariaut/webimage/3/0/1/6/3/wimage/sumeg.jpg>)

Állandó kiállítások:

- Fegyvertörténeti kiállítás,
- Hadászati kiállítás,
- Egykori konyha,
- Sütőház,
- Műhelyépületek,
- Kőtár,
- Az 1950-es helyreállítást bemutató kiállítás is található benne.

A **Tarisznyavár** 1656-58 között épült, barokk stílusban, a török elleni védekezés céljából, az akkori városfal egy darabjából, a Várhegy tővében helyezkedik el. A rom egy bástyából és a hozzáépült lakóépületből áll. Felújítása nemrégiben ért véget (*Sümeg és térsége vonzerőleltár*).

A **Banyavár** a rendeki Csúcsos-hegy keleti oldalán található, Csabrendektől délkeletre egy kiemelkedésen. Keskeny feljárat vezet a várhoz az erdőn keresztül, a „vár” 50 m átmérőjű kör alakú sáncához, melyen belül található egy árok, mely egy 30 m átmérőjű gyűrűt vesz körbe, a belső rész majdnem 5 m magasra emelkedik. Feltehetőleg a római korban épült (www.varbarat.hu).

Múzeumok, tájházak, kiállítások

A Sümegi térségben a tájértékeken, a kulturális- és a természeti értékeken felül is számos látnivaló található, főként a Sümeghez közel eső településeken, az alábbiakban ezeket ismertetjük.

3.5. táblázat: Múzeumok és kiállítások a településeken

NÉV	LEÍRÁS
BAZSI	
Simon István Emlékház - Fő u. 145.	Ebben a házban született Simon István Kossuth-díjas költő. 1983 óta működik emlékkiállítás a falak között, 1990 óta pedig a felújított gazdasági épületben, néprajzi kiállítást tekinthetnek meg az érdeklődők.
Kézműves ház	Gyerekek, fiatalok és felnőttek számára nyújt lehetőséget természetes anyagok felhasználásával tárgyak, dísz tárgyak készítése. Anyagok: Kukorica csuhé, bőr, gyapjú. Tevékenységek: Papírhajtogatás, üvegfestés, csuhébaba készítése, gyöngyfűzés, szövés, fonás, stb.
MEGYER	
Emlékház - Fő u.	
Tájház - Fő u.	Falumúzeum
SÜMEG	
Vármúzeum - Sümegi vár	Püspöki lakószoba és tanácsterem Korabeli konyha és éléskamra Darabontok szobája Börtönkiállítás Püspöki fogadó- és tanácsterem Várkáporna Bognárműhely Kovácsműhely Sütőház Kőtár Ágyuk, fegyverek
Váristálló (Püspöki lovarda) - Vároldal u. 5.	Padányi Bíró Márton püspök építtette a 18. században, jelenleg is a lótenyésztés célját szolgálja, emellett az ide látogatók leckéket vehetnek, vagy kocsizhatnak. Az épületben található még <u>lószerszám múzeum</u> és itt kapott helyet a <u>Radetzky-huszárok emlékszobája</u> is.
Püspöki Palota - Szent István tér	Az épület koncepciója Padányi Bíró Márton püspök nevéhez fűződik, ekkor alakult ki a barokk városkép (18. század közepe). Ekkor épült az új templom is, melyet Franz Anton Maulbertsch késő barokk freskói díszítenek. Az egyes helyiségek falburkolatai és ajtói a 18. századból, a klasszicista cserépkályhák a 19. századból valók. <u>Kiállítások:</u> Városi Képtár és Nyolcak gyűjteménye Mindszenty József Emlékkiállítás Horváth Márton üvegművész kiállítása Kanada felfedezése – Frederick Hagan kanadai festőművész kiállítása Vadászati kiállítás Szent Márton kápolna és Tours-i Szent Márton életét és kultuszát bemutató tablók
Kisfaludy Sándor Múzeum - Kisfaludy tér 2.	A 17. század végén épült kúriaszzerű házat a Sándorffy család építtette, majd a Kisfaludyak tulajdonába került. Kisfaludy Sándor ebben az épületben telepedett le Szegedy Rózával a 19. sz. elején. <u>Állandó kiállítások:</u> Kisfaludy Emlékkiállítás; Kocsis Lajos geológiai gyűjteménye; Darnay emlékkiállítás; Sümegi kerámia; Egyházművészeti gyűjtemény; Lilike, Dr. Szondi Istvánné emlékszoba

NÉV	LEÍRÁS
Patonai Fazekasház - Rákóczi u. 16.	Patonai Ferenc fazekasmester alkotásait mutatja be a kiállítás, saját műgyűjteményét (saját, gyűjtött edények) 1979-ben nyitották meg. Saját családi házában rendezte be a múzeumot.
Ferences templom és kolostor - Szent István tér	Barokk stílusban épült, 1652-57 között, majd a 20. század közepén átépítették. A főoltár a Dunántúl egyik legszebb barokk emléke, melyet Richter Ferenc Domonkos készített 1743-ban. A templom legfőbb ékessége viszont a Fájdalmas Szűz szobra, mely a 16. sz.-ban készült (gótikus). Figyelemre méltó ezen kívül a szószék, orgona (1733).
Plébániatemplom - Bíró Márton u. 3.	1756-ban kezdték e a templom építését, a templom freskóit Franz Anton Maulbertsch festette 1758-ban. A templomot Krisztus mennybemenetelének tiszteletére szentelték fel. Bútorzata és berendezései is igen értékesek.
Udvarbíró ház - Udvarbíró tér 5.	Sümeg egyik legrégebbi épülete, a XVI. sz.-ban épült. A barokk nemesi kúriát Pereszteghy István püspöki gazdatiszt építtette 1708-ban.
Sarvalyi falu- és templomrom + Forrásház	Szagrális építmény, a 13. században épült, román stílusban, 1,5 kilométerre található a forrás, mely a kék túra mentén helyezkedik el, közkedvelt kiránduló- és vadászhely. A Forrásház 1824-ben épült.

3.3.2. Vallási turizmus

A vallás fontos szerepet játszik a térség életében, minden településen található minimum egy templom vagy vallási vonatkozású objektum (pl.: kereszt). A települések nagy része római katolikus, jellemzően út menti keresztet találhatunk a települések bel- és külterületein. A vallás ilyen szintű jelenléte Sümegnek köszönhető, ugyanis a török idején itt húzta meg magát a veszprémi püspök, majd ő karolta fel a várost és építtette ki vallási központtá.

A zarándokutak jelenléte is nagymértékben befolyásolja a térség vallási turizmusát. A **Mária út** Tapolcáról érkező szakaszának Sümeg a végpontja, ezen belül is a Sarlós Boldogasszony Ferences Kegytemplom és Kolostor. Úti célnak jelöli a Sümegi várat is a térkép, valószínűleg a püspöki vonatkozás és a látvány miatt. A ferences templom gróf Széchenyi György püspöknek köszönhető, aki ferences szerzeteseket hívott Sümegre és számukra építtette (1452-ben) a kezdetben, még csak kolostor épületet. A templom 1654-ben készült el, a püspök ekkor szentelte fel Sarlós Boldogasszony és Szent Ferenc tiszteletére. Barokk stílusban épült, 1652-57 között, majd a 20. század közepén átépítették. A főoltár a Dunántúl egyik legszebb barokk emléke, melyet Richter Ferenc Domonkos készített 1743-ban. A templom legfőbb ékessége a Fájdalmas Szűz szobra, mely a 16. században készült, gótikus stílusjegyeket visel. Figyelemre méltó ezen kívül a szószék és orgona, melyet 1733-ban kapott a templom (www.mariaut.hu).

Ezen kívül minden év szeptemberében megrendezik a Sümegi gyalogos zarándoklatot, mely Balatonalmádítól indul és a Balaton-felvidék nagy részén végighalad.

Vallási emlékek a vizsgált településeken:

- Keresztelő Szent János templom (római katolikus) – Gógánfa
- Gyümölcsoltó Boldogasszony templom (római katolikus) -Dabronc

- Kisboldogasszony templom (római katolikus) - Ötvös
- Szentháromság templom (római katolikus)- Ukk
- Szent Kereszt felmagasztalása templom (római katolikus) – Zalaerdőd
- Szent Kereszt megtalálása templom (római katolikus) – Zalagyömörő
- Szent István király templom (római katolikus) – Zalameggyes
- Zalameggyesi Evangélikus Leányegyház temploma (evangélikus) - Zalameggyes
- Nagyboldogasszony templom (római katolikus) – Hosztót
- Szeplőtlen fogantatás templom (római katolikus) - Rigács
- Rigácsi Evangélikus Leányközség templom (evangélikus) – Rigács
- Nagytárkánypusztai Szűz Mária neve iskolakápolna (római katolikus) – Csabrendek
- Nyírespusztai Szent Márton imaház (római katolikus) – Csabrendek
- Szent Lőrinc templom (római katolikus) – Csabrendek
- Templomrom – Csabrendek
- Csabpusztai templomrom - Csabrendek
- Szentlélek imaterem (római katolikus) – Hetyefő
- Nagyboldogasszony templom (római katolikus) – Bazsi
- Szőlőhegyi Hálaadó kápolna. Bazsi
- Szent István király templom (római katolikus) – Sümegprága
- Sarlós Boldogasszony Ferences Kegyetemplom (római katolikus) - Sümeg
- Szent Kereszt (római katolikus) – temetőkápolna - Sümeg
- Urunk mennybemenetele plébániatemplom (római katolikus) – Sümeg
- Református és Evangélikus egyház közös temploma (római katolikus, evangélikus) - Sümeg
- Püspöki palota – Sümeg

Egyéb vallási turizmussal kapcsolatos emléket a tájérték táblázatban tüntettünk fel, melyek között nagy számban szerepelnek út menti keresztek.

3.3.3. Borturizmus

„A borturizmus középpontjában mindig az élmény, a turisztikai termék áll. A vonzerő a bor és a borral kapcsolatos eszközök, helyek, termőhelyek stb. A borturizmus, a turizmus azon speciális ága, mely nem tömeg igényeket elégít ki, hanem az egyedi élményekre vágyó turisták, a bortermelők és az idegenforgalmi vállalkozások igényeit egyszerre szolgálja” (*Sümeg és térsége TDM*).

Sümeg térségében egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a helyi szőlőtermesztésre és az abból készült borokra. A térség délebbre fekvő településein (Bazsi, Sümegprága, Sümeg, Csabrendek) találkozhatunk borturizmussal, ugyanis a szőlőtermesztéshez kedvező domborzati viszonyokkal

rendelkeznek, a Balaton-felvidéki borvidékhez tartoznak. Egyértelmű növekedés látható a keresletben és a kínálatban is. Nemrégiben avatták fel Sümegen az 1834-es bálványprést, mely a borvidék kapuját jelképezi, ezáltal hivatalosan is a Borvidék elismert központjává vált (*Sümegi térségi vonzerőleltár*).

Borászathoz fűződő események a térségben:

- Sümegi Borverseny (április)
- Szent Jakab Napok Borfesztivál (július) - Sümeg
- Szüreti vígasságok szőlő és bor ünnepe (szeptember) – Sümeg
- Rizling Randevú – Sümeg
- Ramasetter Napok - Sümeg
- Márton-napi Bortúra (november) – Csabrendek

Borházak a térségben:

- Palota Pince Kézműves Borászat - Sümeg, Ifjúság u. 25.
- Hunyady Borház - Sümeg, Újhegy Hrsz.: 7102/1
- Ramasetter pince - Sümeg
- Tóth Családi Pince – Sümeg, Báróházi u. 11.

3.3.4. Aktív turizmus

Az aktív turizmus szerepe az egészségmegőrzés, a társas együttlét és a kikapcsolódás. Korosztálytól független, mindenki számára elérhető. Ezen belül elkülöníthetünk passzív és aktív turizmust. A **passzív** turizmus olyan turisztikai tevékenység, ahol a résztvevő egy sporteseményre utazik és ott idegenforgalmi szolgáltatásokat vesz igénybe, míg az **aktív**, olyan turisztikai tevékenység, ahol a résztvevő utazása során sportolási tevékenységet végez, mely után idegenforgalmi szolgáltatásokat vesz igénybe.

Természeti turizmus, természetjárás

Magában foglalja mindazon turisztikai tevékenységeket, amelyek esetében az attrakció alapja a természeti környezet vagy annak valamilyen specifikus összetevője (a növény- és állatvilág, a geológiai adottságok, a tájkép, az éghajlat).

A települések turistaútvonalainak száma nem túl magas (3.2. ábra), főként a délebben fekvő településeken található pár hivatalos nyomvonal, ám a vizsgált települések közül kettőt is érint az **Országos Kéktúra** (3.1. ábra), mely Sümegen és Dabronc déli részén, viszonylag nagy területen halad. Az Országos Kéktúra (OKT) célja: „*hogy a túra résztvevői az útvonal végigjárásával rendszeres sporttevékenységet folytassanak és egyúttal képet alkossanak hazánk életéről, fejlődéséről, természeti szépségeiről, betekintsenek különféle tájaink életébe, mindennapi munkájába, megismerjék hazánk nagy részének történetét, föld- és vízrajzát, évszázadok alkotásait.*” (www.termesztjaro.hu) Teljes hossza 1118 km, az Országos Kéktúrát bekapcsolták

az Európai Hosszú távú Vándorutak hálózatába. A túrák irányítója az Magyar Természetjáró Szövetség (www.termeszettjaro.hu).

Dabroncon a Dergecsi-erdőben és Dergecs-pusztán, az 1953-ban létrehozott, Kisvásárhely és Ötvös közötti szakaszhoz tartozik, mely összesen 8,9 km távolságra van egymástól. A dabronci szakasz ebből 5 km-t tesz ki. Majd Sümeg-Sümegprága (érintve)-Zalaszántó útvonalon folytatja útját, Sümeg teljes lakott területén áthalad, elhagyva a települést, még mindig látszik a vár. A külterületi részen a Sarvaly pihenőhöz vezet, ahol csodaszép természetközeli környezetben található a Sarvaly-forrás, klasszicista forrásfoglalása (www.kektura.hu).

3.3.5. Falusi turizmus

A sümegi járás településeinek döntő részét olyan községek, falvak alkotják, melyek hagyományos településszerkezettel, népi építészettel és a természeti adottságokhoz igazodó, kedvező fekvéssel rendelkeznek. A falusi turizmus minden alapeleme adott a megfelelő turisztikai infrastruktúra és ellátottság kiépüléséhez.

A térségben fellendülőben van a bakancsos, kerékpáros és lovas turizmus, amelyek jó alapot és vonzóerőt adnak a falusi turizmus fejlesztéséhez. A falvak állandó, évenként megrendezett programjai, fesztiváljai (pl. falunap) további kínálatot jelentek azoknak, akik pár nap erejéig át szeretnék élni az igazi magyar falusi szellemiséget, életvitelt. A sümegi járás nyugati részében, az ország legkisebb települése, Megyer példaként szolgálhat más falvak számára. A számos épített és természeti érték ellenére a falu elnéptelenedett, pusztuló sorsra jutott. 2005-ben indult meg Megyer újraélesztése egy csapat lelkes vállalkozónak köszönhetően. A lakatlan épületek nagy részét megvásárolták és felújították, megőrizték azonban a hagyományos népi építészet és berendezések elemeit. Így olyan szálláshelyek jöttek létre, amelyek a valódi falusi életmódot adják át az ide érkezőknek. Az öt falusi szálláshelyen kívül tájház, emlékház, harangláb, közösségi tér és különféle eszközök kerültek felújításra. A sümegi Kapitány hotel mellett Megyer falu rendelkezik a legmagasabb látogatottsággal, nagy értéket képvisel a térségben. Ez azt is mutatja, hogy van igény a falusi szálláshelyek iránt, amelyet nemcsak a pár napot a térségben kirándulók igényelnek, hanem a vidéki élet iránt érdeklődő, falusi hangulatot kedvelő, hosszabb időt eltöltő városi turisták is.

A sümegi térség nyugati felében található 11 település közül Sümegen, Sümegprágán és Bazsin található a megyerihez hasonló, lakóház jellegű falusi szálláshely. A 11 település közül valamennyin tartanak évente rendszeresen megrendezésre kerülő programokat, ilyen például a falunap, búcsú, hagyományőrző fesztiválok, emléknapok. Ezek az alkalmak kiemelkedő lehetőséget adnak a falusi turizmus fellendítésére, a szálláshelyek bővítésével pedig több napra, hosszabb nyaralásra is helyben tarthatók a térségbe érkező turisták. A térség további, turisztikai vonzóerőt jelentő adottságainak, értékeinek felkutatása fontos célkitűzés, ugyanis számos olyan

helyi kézműves termék található, amelyekre turisztikai bázisokat lehet építeni, legyen az sajt, bor vagy almalé.

3.3.6. Lovas turizmus

A sümegi járás vizsgált települései közül a lovas turizmus központja Sümeg. A Sümegi vár és a Váristálló a térség legnagyobb lovas programokat kínáló központja, amelyek a várhoz kötődően hagyományőrző, kulturális és történelmi jellegű programok. A célközönség változatos, a lovas programokat igénybe vehetik az egynapos, a hétvégi és több napot eltöltő látogatók. A Sümegi vár keresett osztálykirándulási célpont, így a gyermek és ifjúsági lovas programok is keresettek. A gyermek és ifjúsági programok közül népszerűek a Lovag- és apródképző táborok, amelyek lovaglást, lovas oktatást is tartalmaznak, valamint lovagi tornán is részt vehetnek a gyermekek. Sümeg és a térség táji adottságai ideálisak a lovas turizmus számára, lóháton és lovas kocsival is nagy élményt jelentő túrákat lehet tenni a sokszínű vidéken, pihenőkkel, piknikekkel színesített programokon. Sümegen két lovarda is várja a látogatókat, lovas oktatással, lovastáborokkal, vadászlovaglással. A sümegi Kapitány Hotel programjai között is megtalálható a lovas programok: történelmi lovasjátékok, lovaglás, lovaskocsikázás. A térség másik lovas központja Megyer, ahol lovaglási lehetőséggel és lovaskocsizással várják az oda látogatókat.

3.3.7. Vadászturizmus

Veszprém megye, így a sümegi járás is igen jó vadászati adottságokkal rendelkezik. A vadászterületek jellegzetesen nagyvadas vadgazdálkodási körzetek, főleg őz, szarvas és vaddisznó található. Az apróvad szerepe minimális, főként kacsza, nyúl és fácán vadászat jellemző.

A sümegi járásban számos vadásztársaság található, köszönhetően a helyi adottságoknak és a vadállománynak. Sümegen 6 bejegyzett vadásztársaság található (Fehérkő Sümeg Vadásztársaság, Lesencevölgy Bérkilövő Vadásztársaság, Sümegi Kinizsi Vadásztársaság, Ötvös Vadásztársaság Sümeg, Karikástető Vadásztársaság, Sümegi Ramassetter Vince Vadásztársaság), a sümegi járásban pedig a Marcal-Völgye Vadásztársaság.

A Marcal-Völgye Vadásztársaság egy alulról jövő, helyi szerveződés, kiterjedése Zalaerdőd, Dabronc, Hetyefő, Megyer településeket érinti. Helyi gazdálkodók és önkormányzatok alapították, rendezett jogviszonyokkal rendelkezik. A lesek, nyiladékok közösségi összefogással jöttek létre. Főként bérvadásztatás folyik a területen.

A vadászat jelentős turisztikai bevételeket jelent a térségben, ugyanis a vadászatot kedvelő és művelő társadalmi réteg általában tehető, korlátlan anyagi lehetőségekkel rendelkezik. A vadászidényben számos vadász tartózkodik huzamosabb ideig a térségben, amely a szálláshelyek tartós igénybevételét, így jelentős bevételt jelent. A vadászok elsősorban a kifejezetten a vadászházakat, kastélyokat részesítik előnyben. A vizsgált települések közül

Ötvösön, Ukkon, Megyeren és Sümegen található vadászház. Megyer falu kifejezetten üdülő és vadászfalu néven szerepel, mivel az kikapcsolódási lehetőségek mellett a vadászati szempontból is kifejezetten jó adottságokkal rendelkezik: két vadászterület határán fekszik a település, az egyik 3500, a másik 8100 hektár kiterjedésű.

3.3.1. ábra: Kék Túra által érintett települések
(forrás: Openstreetmap és saját szerkesztés)

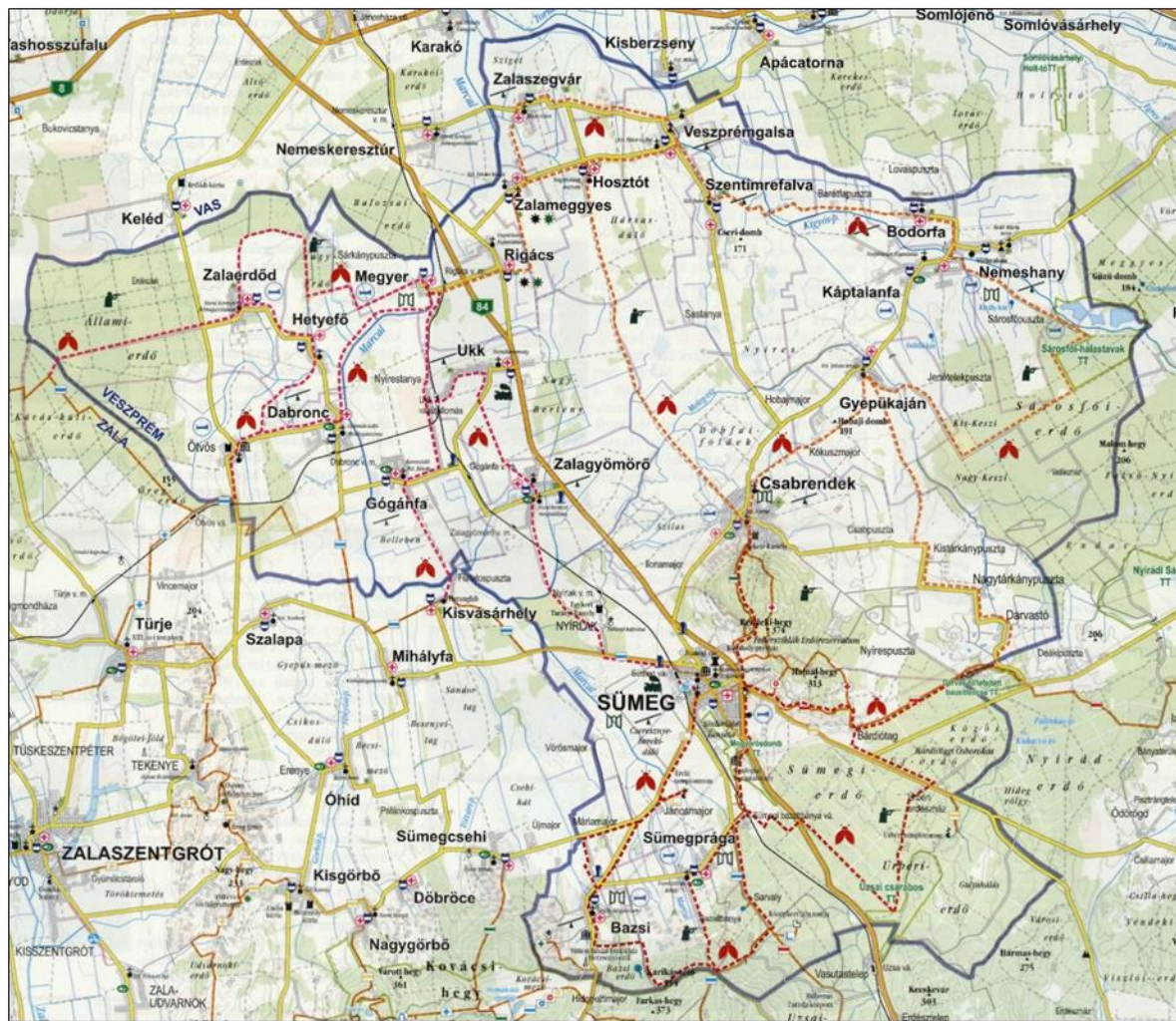
3.2. ábra: Vizsgált települések túraútvonalai
(forrás: Openstreetmap és saját szerkesztés)

Ezen kívül a térségben található még három hosszabb túraútvonal. Egy 25, egy 40 és egy 46 kilométeres útvonal (3.3. ábra), mely áthalad a vizsgált településeken, melyek piros katica jelzéssel vannak ellátva. Az egyes túrák az alábbi útvonalakon haladnak:

3.2. ábra: Térségben tallható túraútvonalak

(forrás: saját kutatás)

TÁVOLSÁG	ÚTVONAL
kör - 25 km (rózsaszín)	Kéktúra – Zalaerdőd – Dabronc – elágazás: a) Ötvös b) Megyer – elágazás a) Zalaerdőd; b) Ukk – Zalagyömörő – Nyírlak – Sümeg vasútállomás; c) Gógánfa – Kisvásárhely - Kéktúra
kör - 46 km (narancssárga)	Csabrendek – Gyepükaján – elágazás: a) Kistárkánypuszta – Nagytárkánypuszta – Darvastó bauxitlencse – 1. kör: b) Csonkatorony – Sárosfő – Nemeshany vízimalom – elágazás: a) Káptalanfa; b) Bodorfa – Szentimrefalva – Veszprémgalsa – elágazás: a) Hosztót – Csabrendek; b) Zalaszegvár – Zalamegyes – Rigács – 1. kör
kör - 40 km (piros)	Sümeg – Jánosmajor – Máriamajor – Bazsi –Karikás-tető – elágazás: a) Sümegprága b) Sarvaly – közös pontnál elágazás: a) Mogyorós-domb – Sümeg b) Uzsai Csarabos – 84-es főút – Bárdiótag-elágazás: a) Sümeg b) Darvastó bauxitlencse

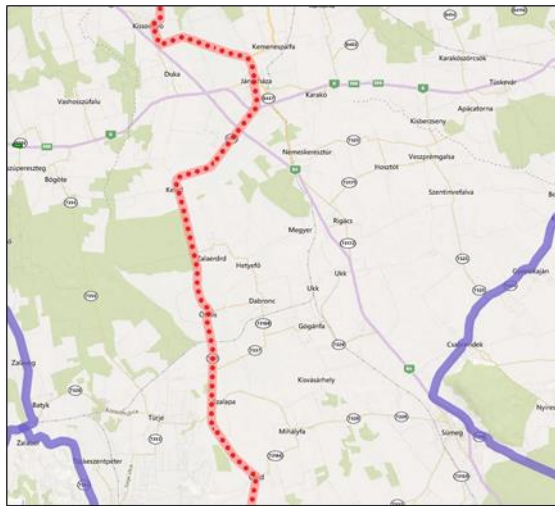
3.3. ábra: Gyalogos és lovas útvonalak a Marcal Forrásvidékén

(forrás: Famulus Egyesület kiadványa)

A települések javasoltak közigazgatási határukon belül rövidebb sétaútvonalakat, illetve kerékpáros és lovas túrákra alkalmas utakat. Ezeket egy összefoglaló táblázatban ismertetjük, mely a mellékletek között található (3.7. Melléklet). Ezen utak nyomvonalának kialakításánál fontos szempont volt a tájértékek és műemlékek felfűzése is, viszont a terepbejárás során sok járhatatlannak bizonyult. Az utak a www.balatonfelvidekitura.hu jóvoltából telefonos applikációként letölthetőek.

3.3.8. Kerékpáros turizmus

A Sümegi-térségben kijelölt kerékpárút jelenleg nincs, viszont Sümeget érinti a 81A jelű OTRT tervezett nyomvonala, ami a Balaton-Rába kerékpárút nevet viseli. Az útvonal észak-déli irányban köti össze a Balatont és a Fertő tavat (3.4. és 3.5. ábra). A két útvonal hálózatos összekötése érdekében, valamint a települések belső közlekedésének fejlesztése érdekében lehetséges a területen egy kelet-nyugat irányú kerékpárút létrehozása.

3.4. ábra meglévő (lila) és tervezett (piros) kerékpárutak a Sümegi térségben – OTrT
(forrás: kenyi.hu)

3.5. ábra: Veszprém megye Területrendezési Terve térségi (zöld), országos (rózsaszín)
(forrás: TEIR)

3.3.9. Vízi turizmus

A vízi turizmus elsődleges és elengedhetetlen feltétele egy olyan vízfolyás, ami már kishajóval járható. A Hajózási Szabályzat szerint kishajónak a 20 métert el nem érő vízi járművek számítanak. Az utak használhatóságának feltétele, hogy olyan tábor és kikötőhelyeket hozunk létre, amik egy napos, félnapos evezőtúra után megfelelő pihenőhelyként funkcionál. Ezeknek a kikötőknek jól láthatónak kell lennie a vízfolyásról, miközben a vízi út élményét nem zavarják. A táborhely kialakításával szemben támasztott követelmények a tiszta ivóvízvételi hely, tűzrakó, valamint az illemhelyek megléte. Amennyiben vadkemping típusú pihenőhely kialakítására kerül sor, akkor a legfontosabb szempont a táborhely környezetterhelésének minimalizálása.

A Marcal-folyó vízi turizmus tekintetében a vizsgált településeink területén nem alkalmas vízitúrázás kialakítására, forrásától Karakóig sem a meder mélysége, sem szélessége, vagy a vegetáció miatt nem alkalmas még kiscsónakos (kajak, kenu) használatra sem. Karakó alatt a Torna torkolatától járható már a folyó, de a növényzet miatt a szabad víztükör több helyen is összeszűkül, az átkelés ezeken a helyeken nehezített. A további szakaszokon további akadályok állnak a vízi túrázók előtt, alacsony vízállás esetén a kőszórásos hídlábak körül át kell emelni a csónakot, míg a növényzet, elhínárosodás torlaszokat hozhat létre, amelyeken nem lehet átevezni.

A nehézségek ellenére az alsóbb szakaszokon a Marcal kellemes, hangulatos vízi útvonal, melyet galériaerdők, dús vízparti növényzet kísér, és lassú folyású, nyugodt, egyenletes vízi utat alkot. A víz minőségét csak a torkolati részeken rontja a két vízfolyás összefolyásakor keletkező örvénylés.

3.4. Javaslatok a turizmus fejlesztésére

A meglévő turisztikai adottságokra alapozva jelöltük ki a turizmus fejlesztési irányait. A fejlesztés terén figyelembe vettük a helyi erősségeket, hiányosságokat és szerettünk volna egy olyan koncepciót kidolgozni, ami Sümeg vonzerejét kihasználva a háttértelepüléseket is felvirágoztatja a turizmus terén. Javaslatainkat a „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlap foglalja össze.

3.4.1. Zöldút kialakítása a Marcal mentén

Terepbejárásunk során úgy láttuk, hogy a Marcal egy olyan természeti érték, mely turisztikai szempontból még kihasználatlan. Hasznosítása, használata szinte csak a mezőgazdasági vízkivételekben merül ki, a lakosoknak semmilyen közvetlen kapcsolata nincs a folyóval. Mivel a Marcal a táj arculatát, a táj történetét, tájalakulását erősen meghatározza, egyúttal a Sümegi járás fő vízfolyását jelenti, ezért egy zöldút kialakítására gondoltunk a folyó partján. A zöldút által a folyónak újra szerep jutna, a települések fizikai összeköttetését is jelentené, emellett a helyi turizmus fejlődését is szolgálná.

Elméleti háttér

A zöldút fogalma: *“A zöldutak olyan, többfunkciós útvonalak, melyeket a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motortmentes módon közlekedő vagy túrázó emberek számára hoznak létre. Fajtájuk szerint lehetnek zöldfolyósok, történelmi és kereskedelmi útvonalak, folyók vagy vasutak mentén haladó ösvények, vízi utak.”* (részlet a Közép- és Kelet-európai Zöld utak deklarációjából)

Zöld utak típusai tekintetében két megközelítéssel találkozhatunk:

- Ökológiai folyósók
- Rekreációs folyósók (helyi, regionális, országos, nemzetközi)
- Történelmi és kulturális jelentőségű folyósók (Fábos, 1995)
- vagy
- Nagytávolságú zöldutak
- Helyi és regionális távolságú zöldutak
- Városi zöldutak

A zöld út tervezés célja, a fenntartható közlekedés, az alulról jövő kezdeményezések megvalósítása, egy közös cél érdekében, mindemellett megőrzi a biológiai sokféleséget, a természeti és kulturális értékeket védi és még számos előnnyel rendelkezik.

Alapelvek

- Az utak nyomvonalát táblákkal kell jelölni, melyen térkép is helyet kap, emellett logója tematikája és neve is van minden egyes zöld útnak.

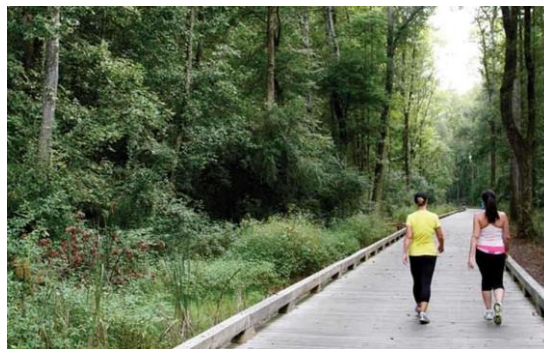
- A turisztikai- vagy közlekedési terv szerves részei.
- Zöld vagy kék sávban kell haladniuk (zöldfelület, víz)
- Motoros közlekedés nem lehetséges rajtuk, attól teljesen el kell válniuk, viszont kerékpárral, gyalog és lóval is lehet rajtuk közlekedni, de itt is be kell tartani a sávok között egy bizonyos, biztonságos távolságot, ajánlott a kerékpárutat elválasztani a gyalogos úttól, illetve a lovas utat a kerékpárostól.
- Egyes szakaszaiknak legalább 5 km hosszúnak kell lenniük.
- Például a folyó menti utakat be lehet vonni a nyomvonalba, amit már manapság nem használnak, így nem kell teljesen új nyomvonalat kiépíteni, hanem a meglévőt kell a rendszerbe vonni és újra hasznosítani.
- Mindenki számára elérhető kell, hogy legyen, biztosítani kell a mozgáskorlátozottak szabad közlekedését is, szélesebb utakkal, könnyebb megközelíthetőséggel és a biztonság sem utolsó szempont kialakításakor.
- Kerékpártárolók és pihenőhelyek kialakítása szükséges a nyomvonal mentén, kellő távolságban egymástól.
- Használatát biztosítani kell az év minden szakában, például magas arányú burkolt felületekkel (Sallay, 2016).

Természetes nyomvonalú zöld út

(forrás:

<http://www.bikethewoodlands.org/#!news/c206d>)

Fa pallós zöld út

(forrás:

<http://forsythnews.com/archives/25402/>)

Vízparti zöld út

(forrás: <http://hillwoodvillas.com/outdoor-destinations/>)

Zöld út erdőszélen

(forrás: <https://daytriptallahassee.wordpress.com/2012/04/03/miccosukee-greenway/>)

Zöldút irányító tábla

(forrás: http://www.civek.ro/projektek_reszletek.php?id=4)

Zöldút irányító tábla

(forrás: <http://www.tekeresilovaspanzio.hu/20130506/zoldut-szervezodik-orfun/>)

Zöldút pihenőhely és információs tábla
(forrás: <http://palocok.com/>)

Zöldút információs tábla
(forrás: <http://www.tolnamegye.hu/fooldal/hirek/kerekparral-gyalog-es-lohaton-zold-ut-tolnaban>)

Javaslat

A természeti adottságok és a zöldút kialakításának, alapelveinek figyelembevételével, javasoljuk egy zöldút kialakítását a Marcal mentén. Érintett települések: Sümegprága, Sümeg, Zalagyömörő, Gógánfa, Ukk, Dabronc, Megyer, Rigács, Zalameggyes. Távolság: kb. 26 km. A zöldút típusa: regionális zöldút, amely főleg gyalogos és lovas közlekedésre alkalmas, de amennyiben van rá lehetőség, kerékpárral is járhatóvá javasoljuk tenni.

A tervezett útvonal főbb jellemzői:

- Az útvonal szinte végig a Marcal jobb partján megy, majd a Marcal elágazásánál egy híd segítségével a bal parton fut tovább.
- Az útvonal Sümegprágáról indul, ahova a Katicás útvonalról lehet becsatlakozni. Innen szinte végig rurális környezetben halad.
- A zöldút hatszor kel át főútvonalon, kétszer kisebb jelentőségű úton, valamint kétszer a vasút vonalán. Mivel az utak áthidalásához nagyobb szintkülönbséget nem kell leküzdeni, így azok szintben keresztezhetőek némi átalakításokkal. A vasútnál pedig természetesen alatta vezetnénk el a zöldutat.

Feladatok

- Az útvonal és a pihenőhelyek pontos kijelöléséhez a teljes szakasz bejárására és részletesebb tervezésre lenne szükség, de előre láthatólag a vizenyős területek elkerülésével, gyepek kaszálásával egy földút kialakítása lenne a legnagyobb munka. Ahol lehet (pl. Kisvásárhely közelében) a meglévő földúton haladhat a nyomvonal. Ha semmiképpen nem lehet kikerülni a vizenyős területeket, akkor ott fából épült, lábakon álló deszkaburkolatot ajánlunk kiépíteni.
- Az út során eligazító táblák segítségével a környező látnivalókra is fel lehet hívni a túrázók figyelmét, és ahol szükséges egyszerűbb hidak építésével a Marcalon is át tudnak kelni.
- A zöldút mentén több pihenőhelyet is terveztünk, melyek javasolt helyeit a „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlapon térképesen ábrázoltuk.
- A tervezett zöldútra felfűzhetőek a bemutató gazdaságok is.

3.4.2. Meglévő túraútvonalak fejlesztése

Szerencsénk volt Katica jelzésű útvonalon is túrázni, ám néhány kivétellel nem találkoztunk felfestéssel. Éppen ezért jó párszor el is tévedtünk és a térkép alapján sem tudtunk kellőképpen tájékozódni. Habár az útvonalak véleményünk szerint jól vannak megtervezve, de az utak minősége nem mindenhol a legmegfelelőbb, illetve találtunk néhány olyan szakaszt, amely felülvizsgálatra szorul az időközben megváltozott területhasználatok miatt. Ezen kívül

pihenőhelyekkel sem találkoztunk, habár szívesen megpihentünk volna például a Csabrendek és Hosztót közti hosszú úton.

Elméleti háttér

A turistautak **tervezéséhez és szakmai feladataihoz** tartozik például a nyomvonal felmérése, alternatívák és útpontok keresése, a kritikus helyek, pontok és hibák megjelölése, fejlesztések tervezése a továbbiakra nézve, emellett javaslatok adása. Nem utolsó sorban a berendezések megtervezése, arculata, designja is fontos szempont lehet.

Nagyon fontos szempont az útvonal járhatósága, végig járhatósága és a végig követhetőség az alap útjelzések segítségével (pl.: bozótirtás, belógó ágak eltávolítása, szemétszedés, gyalogos útvonal kiépítése, kidőlt fák eltávolítása, stb.), bár ez törvényileg nem szabályozott, így mindenki saját felelősségére járja ezen útvonalakat

Ki kell helyezni csomóponti útirányjelző táblákat a tájékozódás elősegítése érdekében

Érdeemes a csomópontokban jelölni az irányokat, illetve a távot és időt

Elengedhetetlen az utak állandó gondozása

Az adott terület természeti értékeit meg kell óvni a károsodástól, így az út nyomvonalvezetésének általunk történő meghatározásával megőrizhetjük ezen területek állapotát.

Teljesen új útvonal kialakítása nem javasolt, a tervezendő nyomvonalat inkább már meglévő valamilyen útra tervezzük. (ösvény, erdészeti út, stb.)

Lakott területekhez közel eső területeken, minél szélesebb utat hozunk létre, hogy akadálymentes legyen a kétirányú forgalom számára is, illetve a kerekesszékesek és babakocsival közlekedők is kényelmesen elférjenek rajta. Ezeken a területeken burkolt felületeket is alkalmazhatunk (*Bajor-Lampert, 2014*).

3.9. kép Erdei pihenő

(forrás: <http://vaskarika.hu/galeria/kepek/3136/>)

Javaslat

A meglévő túraútvonalakra vonatkozóan az alábbi feladatokat és javaslatokat fogalmaztuk meg: Az útvonal kitisztítása és járhatóvá tétele fontos lenne. Ehhez szükséges a teljes útvonal bejárása, a problémás területek feltérképezése.

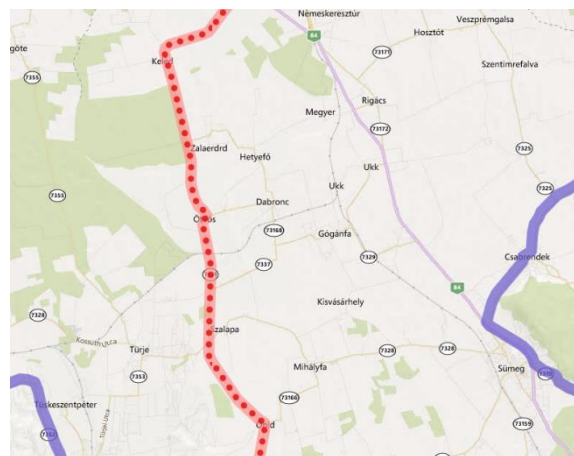
Felfestések kialakítása, mivel néhány belterülettől eltekintve szinte sehol nem talákoztunk jelzéssel.

Úteligazító táblák kihelyezése a távolságokról, irányokról való információ érdekében.

Pihenőhelyek kihelyezése (3.9. kép).

3.4.3. Kerékpárutak fejlesztése

A Sümegi-térségben Süméget érinti a 81A jelű OTrT nyomvonal (3.7. ábra), ami a Balaton-Rába kerékpárút nevet viseli. Az OTrT által tervezett útvonal észak-déli irányban köti össze a Balatont és a Fertő tavat. A két útvonal hálózatos összekötése érdekében, valamint a települések belső közlekedésének fejlesztése érdekében további kerékpárutak kijelölését javasoljuk.

3.7. ábra: Meglévő (lila) és tervezett (piros) kerékpárutak a Sümegi térségben
(forrás: www.kenyi.hu)

Elméleti háttér

Az országos területrendezési tervben szereplő kerékpárutak és tervezett kerékpárutakhoz kapcsolódó utak, útvonalak kijelölésére van lehetőség. A 2011 októberében készült TeKer kerékpáros munkaanyag alapján elmondható, hogy a kerékpáros turizmus fejlesztése fontos és alapvető fejlesztési irány, amit az Országos Operatív koncepció is megfogalmaz. A turizmus és a kerékpáros utak fejlesztése között erős párhuzam húzódik. A kerékpáros fejlesztések a települések érdeke is, hiszen az útvonalak létrehozása nem csak a turizmus fellendülésében nyújthat segítséget, hanem a település lakói számára is biztonságos kerékpáros közlekedési lehetőséget nyújt.

A kialakítás során alkalmazkodni kell az ECF – Europea Cyclists' Federation előírásaihoz, melyek szabályozzák magát a kerékpárút ideális keresztmetszetét, valamint, hogy milyen idő, illetve

távolságokban szükséges pihenőhelyek kialakítása. Ezen felül szabályozzák és segítik a városi kerékpáros közlekedés kialakítását is. A magyar viszonylatban létrehozott kerékpárutakra vonatkozó szabályozásokat a 20/1984. (XII. 21.) KM rendelet az utak forgalomszabályozásáról és a közúti jelzések elhelyezéséről szóló kormányrendelet tartalmazza, míg a közlekedés szabályait a KRESZ határozza meg. Az országos közutak és közforgalmú utak esetében az Útügyi Műszaki Előírás szabályai érvényesek, melyek viszont a szabályozási hierarchia sajátosságaiból kifolyólag nem kötelező érvényűek, csak ajánlások a kisebb forgalmú, helyi közutak és közforgalom elől el nem zárt magánutak kerékpáros létesítményei esetében csak ajánlások. Így a legkorszerűbb hazai szabályozás jut teljes körű érvényre.

A kerékpárút kialakítása EU-forrásokból történő támogatással, valamelyik operatív program részeként is biztosítható. A jelenlegi térségi vizsgálat alapján erre a legmegfelelőbb a Regionális Fejlesztési Programok turisztikai célú fejlesztései valamint a ROP településfejlesztési, közösségi közlekedési, önkormányzati infrastrukturális fejlesztések felelnek meg. A terület és a települések elhelyezkedésükből kiindulva, a Balaton Régió kerékpáros turisztikai stratégiájához csatlakozhat, annak meghosszabbításaként, kiegészítéseként funkcionál.

Javaslat

A kerékpárutak főleg a főútvonalak mentén haladnának, kijelölésük során figyelembe vettük a meglévő és a tervezett OTRT nyomvonalakat, melyekhez a javasolt útvonalak kapcsolódnának.

Rigács és Sümeg között a 84-es főúton mindenképpen javasoljuk az autóforgalomtól elválasztott kerékpáros út kialakítását, de a többi főúton kerékpár nyom kialakítása elégséges.

A kerékpárút Megyer és Zalaerdőd, illetve Gógánfa és Kisvásárhely között rövid szakaszokon a Katica úton haladna. A többi szakaszon pedig a főútvonalak mentén, kerékpár nyomon kialakítva. Az ajánlott útvonalak (3 db) a „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlapon láthatóak:

- útvonal (48 km): Sümeg, Csabrendek, Szentimrefalva, Veszprémgalsa, Hosztót, Zalameggyes, Rigács, Megyer, Zalaerdőd, Hetyefő, (Ötvös,) Dabronc, Gógánfa, Kisvásárhely, Sümeg
- útvonal (25 km): Sümeg, Csabrendek, Szentimrefalva, Hosztót, Zalameggyes, Rigács, Ukk, Zalagyömörő, Sümeg
- útvonal (36 km): Sümeg, Zalagyömörő, Ukk, Rigács, Megyer, Zalaerdőd, Hetyefő, Dabronc, (Ötvös,), Gógánfa, Kisvásárhely, Sümeg
- Kerékpáros pihenők helyszínei:
- Zalagyömörő, Gondolat-tó
- Rigács, játszótér (fejlesztésre szorul)
- Zalaerdőd, ifjúsági szállás melletti játszópark (fejlesztésre szorul)
- Ötvös, Angolpark (fejlesztésre szorul)

- Gógánfa, „közpark” (fejlesztésre szorul)
- Kisvásárhely, játszótér (fejlesztésre szorul)

3.10. kép Kerékpáros pihenő

(forrás: <http://balcsi.net/balaton-kerekparut/kerekpartura>)

3.4.4. Marcal forrásának helyreállítása

A Marcal egykori forrása Sümegprágán, a Prága-hegy erdei tisztásán volt található, melyet Kemence-kútnak neveztek. Nevét a kőből épült félköríves, Mária-szentélyre hasonlító forrásfoglalásról kapta. Itt nem csak ittak, pihentek a zarándokok, hanem szertartásokat is tartottak. Sajnos 1945-ben a bánya megnyitásával a forrás sorsa megpecsételődött, a forrás vizét egy föld alatti csövön vezették tovább. Mára sajnos a forrás elapadt, a bánya egykori területét pedig visszafoglalta a természet.

3.11. kép: A Marcal jelenlegi forrása

(forrás: www.marcal.hu)

Mivel a hajdani forrás területe ma hulladéklerakóként funkcionál, valamint magának a forrásnak a felkeresése is nagy kihívás lenne, ezért javaslatunkban az egykori forrástól kb. 1 km-el lejjebb található élő forrás kiépítése szerepel.

Példa forrásfoglalásra:

Werbőczy-forrás, Mátra

3.12. kép: Díszkő

(forrás: www.geocaching.hu)

3.13. kép: Werbőczy -forrás

(forrás: www.geocaching.hu)

3.14. kép: A forrás környezete

(forrás: www.geocaching.hu)

A Werbőczy-forrást Werbőczy István jogtudósról nevezték el, a forrásfoglalást 2004-ben alakította ki Mátraalmásért Egyesület, a helyi erdészet és a Magyar Turista Egyesület közös munkával. A forrás egy egyszerű kőfalból áll, e mellett fekszik Werbőczy emlékére állított díszkő. A forrás egy turistaút mentén található, környezetében egy pihenő, valamint egy ismertető tábla áll, mely Werbőczy életét mutatja be.

Javaslat

A forrás kiépítéséhez és környezetének rendezéséhez az alábbi javaslatokat és feladatokat foglalmaztuk meg:

- Terület kitisztítása, rendezése.
- Forrásfoglalás kiépítése kőből, tájba illő módon.
- Pihenőhely kialakítása.
- Ismertető tábla kihelyezése, mely a Marcal egykori forrásának történetét és magát a Marcalt bemutatja.
- A forráshoz vezető út kiszélesítése, kitisztítása és jelölése.
- Búcsúk alkalmával zarándoklatok szervezése.

3.4.5. Fekete Gólya Erdei iskola, illetve természetismereti bemutatóhelyek kialakítása Zalaerdődön

A sümegprágai Hertelendy Vendégház példájára egy erdei iskola helyszínére adnánk javaslatot Zalaerdődön, mivel a környéken két általános iskola is található és úgy gondoltuk, Zalaerdőd – Sümegprága északi ellenpólusaként – méltó helyszínévé válhatna a gyerekek környezeti nevelésének.

A terület adottságai megfelelőek egy környezeti nevelési oktatóbázis kialakítására. Az ifjúsági szállás infrastrukturálisan kellően felszerelt, Zalaerdőd pedig kellőképpen védett hely és a gógánfai / dabronci iskolákhoz is közel van.

Az oktatóbázis két alappillére az erdőre és a környéken található élménypontokra épülő erdei iskolai program, valamint az akkreditált pedagógus továbbképzés.

Elméleti háttér (erdei iskola tervezéséhez)

A Nemzeti Alaptanterv és a Kerettanterv úgy fogalmazza meg, hogy „**a környezeti nevelés átfogó célja elősegíteni a tanulók környezettudatos magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezeti válság elmélyülésének megakadályozására, elősegítve az élő természet fennmaradását, fenntarthatóságát (...).** A tanulók kapcsolódjanak be közvetlen környezetük értékeinek a megőrzésébe, gyarapításába. Életmódjukban a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzésére való törekvés váljon meghatározóvá” (Erdei Iskola Program Érdekegyeztető Tanács 2013).

Erdei iskola fogalma

Erdei iskola fogalmának meghatározása: „*sajátos, a környezet adottságaira építő nevelési, tanulásszervezési egység*”. A szorgalmi időben megvalósuló, egybefüggően többnapos (4 éjszaka 5 nap), a szervező oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszíni tanulásszervezési mód, amely során a tanulás a tanulók aktív, cselekvő, kölcsönösségen alapuló együttműködésére épül. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez. Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységhez kötődő szocializáció (Erdei Iskola Program Érdekegyeztető Tanács 2013).

Az erdei iskola szolgáltatásnak biztosítania kell a következőket:

- Rendelkezzen megfelelő helyszínnel.
- Rendelkezzen szakmai programmal.
- Rendelkezzen a megfelelő kommunikációs rendszerre.

Az épület szükséges helyszínei:

- közös helyiség, foglalkoztató,
- könyvtár (a foglalkozásokhoz szükséges könyvek, határozók a tervezett csoportlétszámoknak megfelelő példányban), mely a közös helyiséggel azonos terem is lehet, valamint a települési könyvtár állománya is igénybe vehető
- kutató szoba (mikroszkópok, laboratóriumi eszközök tárolására és használatára),
- műhely, olyan helyiség, ahol kézműves feladatok, egyszerű eszközök elkészítése megvalósítható.

Az épített egységek mellett az erdei iskolai helyszín fontos részét képezi a kert. **A kert, amely alkalmas**

- a táj jellegzetes növényeinek, élőhelyeinek bemutatására (pl. tanösvény vagy bemutató jellegű növénytelepítés kialakításával)
- egyszerű időjárás megfigyelések végzésére (pl. a szabadtéri tanterem által)
- tájékozdási gyakorlatra, térképismeretre: (pl. magaslati pont, kilátó elhelyezése)
- közösségi játékokra, sportolásra (pl. játszótér vagy sportpálya által)
- szabad játszásra és rendelkezik játszótérrel, esetleg kalandparkkal, környezetbe illeszkedő fajtáékokkal (pl. játszótér által)
- bensőséges közösségi együttlétekre (pl. a szabadtéri tanterem által)
- szabadtéri főzésre, rendelkezik tűzrakó helyekkel tábortűzhez, szalonnasütéshez, bográcsozáshoz
- a csendes alkotásra és rendelkezik alkotózugokkal, ahol a gyerekek nyugodt körülményeket találnak a szabadtéri egyéni elmélyült munkához (pl. a szabadtéri tanterem által)

Szakmai program

A szakmai program kialakításához javasolt belső (helyi pedagógusok, szakemberek) és külső (pl. nemzeti parki szakemberek) szakértőket bevonni, munkacsoportot kialakítani. Az erdei iskolai helyszín, a település és a környező települések adottságait figyelembe véve kell a témákat és a hozzájuk kapcsolódó modulokat kidolgozni. Figyelembe kell venni az egyes modulok eszköz-, és ennél fogva anyagi igényét is a tervezés folyamán.

Javasolt első körben nyolc modul kidolgozása, amely egy teljes erdei iskolai programot jelent. Egy erdei iskolai hét (öt napos) folyamán kb. nyolc modul feldolgozására van lehetőség, ha az alábbi menetrendet vesszük figyelembe:

1. nap: délelőtt megérkezés, ismerkedés a helyszínnel, délután 1. modul.
2. nap: délelőtt 2. modul, délután 3. modul.
3. nap: délelőtt 4. modul, délután 5. modul.

4. nap: délelőtt 6. modul, délután 7. modul.
5. nap: délelőtt 8. modul, délután pakolás, búcsúzás és hazautazás.

Kommunikációs rendszer

Az elsődleges feladat a kommunikáció terén, hogy minősített erdei iskolává kell válni! A minősítés folyamata, feltételei és dokumentumai a KOKOSZ oldalán (www.kokosz.hu) elérhető. Ezen dokumentumoknak az áttanulmányozása már a tervezés (program, helyszín, szakembergárda) szakaszában javasolt. Így a benne foglalt szempontok mindegyike érvényesül a megvalósításban.

A kialakított erdei iskola helyszín és szolgáltatás osztálykirándulások és nyári táborok számára is kiválóan alkalmas. Ezért megfelelő marketing tevékenységgel egész éves (szorgalmi időszakban erdei iskola és osztálykirándulás, tanítási szünetekben tábor) kihasználtság elérhető. A kidolgozott modulok is alkalmazhatók a táborok programkínálatában és igény esetén az osztálykirándulók számára is biztosíthatók.

Pedagógus és felnőtt továbbképzés

Az erdei iskolai helyszín további hasznosítását jelentheti, ha kidolgozásra és akkreditálásra kerülnek a pedagógusok számára is képzési csomagok. A képzés tanterem, szálláshely és étkezési igényét az erdei iskolai szolgáltatási háttér biztosítani tudja. A programok kialakítása során figyelembe kell venni a Kormány 346/2013. (IX. 30.) Korm. rendeletét a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben résztvevők juttatásairól és kedvezményeiről szóló 277/1997. (XII. 22.) Korm. rendelet, valamint a Klebelsberg Intézményfenntartó Központtól szóló 202/2012. (VII. 27.) Korm. rendelet módosításáról.

Javaslat

Fekete Gólya Erdei Iskola létrehozása (a fenti tervezési elvekkel összhangban)

Helyszín: Zalaerdőd, Vidám Ifjúság Községi Szálláshely, mely 25 fő befogadására alkalmas. A szálláshoz a földszinten két közösségi helyiség is tartozik, melynek egyikében egy konyha is található. Az épület környezetében egy nagy és egy kisebb méretű sportpálya is található, valamint egy pihenőpark játszótérrel és bográcsozóval ellátva.

Az erdei iskola kialakításának további feladatai:

- Szabadtéri tanterem kialakítása.
- Határoló sövény létesítése a telekhatárokon.
- A faluban egy üresen álló épület berendezése, ahol információs pont, interaktív természetismereti, településtörténeti, tájtörténeti kiállítás és esetleg egy tanterem is helyet kaphat.

- Tanösvény kialakítása, kilátópont építése (lásd. „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlap).

Szakmai programok:

„Élménypontok” a tanösvény mentén, valamint a környező településeken, melyek által a gyerekek felfedezhetik a természetet, megismerhetik a helyi táj jellegzetességeit. Élménypontokat a Sümegprágai erdei iskola környékén is kijelöltünk, így ilyen jellegű programokat ott is javasolunk szervezni. Az egyes élménypontokat a térképen jelöltük.

Természetismereti programajánlatunk akár az élménypontokhoz kötődően:

- Növény les: lágyszárúak (gyógynövények, ehetőek, erdei konyha), fás szárúak (rügy, virág, levél, kéreg, termés vizsgálat)
- Élőhelyek: a rét, a láprét élővilága, az erdő életközössége, vizes élőhelyek (forrás, patak, tó)
- Állatok által hagyott jelek vizsgálata: lábnyomok, táplálkozási nyomok, hulladék, lakóhely, búvóhely
- Gombák (a gombáknak kedvező időjárás esetén)
- Odúk és lakóik
- Természetismereti játékok
- Kézműves foglalkozások
- Lovaglás

Az egyes szakmai programokhoz javasolt helyi szakemberek segítségét hívni, akik hitelesen tudják átadni tudásukat a gyerekeknek, emellett például kézműves foglalkozások esetén a hagyományőrző tevékenységet is folytatnak.

(Például kézműves foglalkozások és bemutatók a térség kézműveseinek bevonásával)

3.4.6. Kastély Körút

A vizsgált települések műemlékekben, kastélyokban, kúriákban gazdagok, összesen 17 db kastély és kúria található a területen, amelyek azonban a turizmus szempontjából kihasználatlanok. Ennek okai többek között az épületek leromlott állapota, a műemlékvédelem magas költségei, a tőkeerős befektetők hiánya, valamint a rendezetlen tulajdonviszonyok. A kastélyok turisztikai hasznosításának egyik lehetséges módszere egy tematikus útra való felfűzésük.

Elméleti háttér

A tematikus út fogalma: *„Olyan turisztikai termék, amely különböző közlekedési formák igénybevételével megközelíthető természeti és mesterséges attrakciókat fűz fel egy kiválasztott téma köré. Az útvonalak a fenntarthatóság elveinek figyelembevételével egyszerre kínálnak*

ismeretszerzési és szórakozási, kikapcsolódási lehetőséget. A kulturális utak olyan tematikus utak, amelyek központi témája valamilyen kulturális érték, örökségelem, s amelyekben domináns szerepe van a kulturális attrakcióknak” (Puczkó & Rátz 2000).

Minta kastélyútra:

Die Schlösserstrasse

A Schlösserstrasse egy 1987-re visszanyúló osztrák kezdeményezés, mely minél több kulturális örökség bekapcsolását kezdeményezte a turizmusba. Egy idegenforgalmi régió tervezte meg a „test és lélek” egészségét szolgáló koncepciót, melynek alapelemei a kastélyok és kertjeik. A szervezetnek jelenleg 19 osztrák tagja van, azonban 2002-ben egy határon átnyúló program keretében Szlovénia és Magyarország is csatlakozott, így került be a nagycenki és keszthelyi kastély a turizmus jelentős kastélyainak táborába (<http://www.schloesserstrasse.com/>).

Javaslat

Az általunk tervezett tematikus út által érintett kastélyok és kúriák:

1. Sümeg: **Skolty-kúria** (Szent István tér 1.)
2. Sümeg: **Barcza-kúria** (Szent István tér 2.)
3. Sümeg: **Hertelendy-kúria** (Szent István tér 3.)
4. Sümeg: **Nanicza-kúria** (Szent István tér 4.)
5. Sümeg: **Vajda-kúria** (Vak Bottyán u. 1.)
6. Sümeg: **Magyar-kúria** (Vak Bottyán u.)
7. Csabrendek: **Oszterheuber-kúria** és kertje (Széchenyi tér 8.)
8. Csabrendek: **Fekete-kastély** (Széchenyi tér 9.),
9. Csabrendek: egykori **Barcza-kastély** (Árpád u. 4.)
10. Csabrendek: **Hátzky-kúria** és kertje (Hunyadi u. 4.),
11. Csabrendek: **Bogyay-kúria** és kertje (Kossuth u. 37.),
12. Ukk: **Gyömörey-kastély** (Kossuth u. 2.)
13. Ukk: **„Babás-kastély”** (Kossuth u. 10-12.)
14. Ukk: **Szalay-kúria** (Kossuth u. 29.)
15. Ötvös: **Szegedy-kastély és kúria** (egykori magtár, istálló, templom)
16. Gógánfa: **Gyömörey-Külley-kastély** (Kisfaludy u. 2.)
17. Sümeg: **Tarányi-kastély** (Nyírlakpuszta)

A tematikus út hossza kb. 38 km, mely gyalogosan egy nehezebb túrának tekinthető, de kerékpárral kényelmesen egy nap alatt bejárható.

A tematikus út kezdő- és végpontja Sümeg, az egyes megállók a kastélyok, kúriák lennének, de köztes állomásokként egy-egy pihenőhelyet is javasolunk kialakítani.

Mivel az épületek nem minden esetben látogathatóak, javasoljuk információs táblák kihelyezését is, melyek bemutatják a kastély/kúria történetét, valamint helyet kaphat a táblán a tematikus út térképe, állomásai, esetleg az adott településről néhány információ (helyi termékek, stb.).

Gyalogos túra esetén igénybe lehet venni egy kis kitérővel a megyeri szálláshelyeket vagy a gógánfai ifjúsági szállást, de ha az ember nem Sümegről indul, akkor Sümegen vagy Csabrendeken is megszállhat.

Az útvonal a „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlapon látható, kijelölésénél a meglévő túra utakat vettük figyelembe, illetve három helyen új utat jelölnénk ki: Csabrendek és Ukk között a Katica útról balra letérve egy 2 km-es szakaszon, Ukk és Dabronc között egy 2,5 km-es szakaszon, ezen kívül Ötvös után Gógánfa felé Kék túra nyomvonaláról letérnénk és egy 1,5 km-es útszakasszal rövidítenénk le az utat.

Egyes kastélyok (Ukk, Ötvös, Csabrendek) felújítását erősen szorgalmazzuk. Funkcióval való megtöltésükre a következő javaslatokat fogalmazzuk meg:

Ötvösön a vadászturizmusra, az aktív turizmusra, esetleg a konferenciaturizmusra való berendezkedést javasolnánk – ez a hasznosítási mód összhangban van a helyiek által megfogalmazott igényekkel, elképzelésekkel (*Simon Lajos, polgármester, szóbeli adatközlés, 2016*). A kastélyban szálláshely kialakítását, esetleg konferenciaterem létesítését látjuk esélyesnek. Fontos, hogy a szálláshely ne legyen túl drága, mivel főleg bakancsos turisták vennék azt igénybe. A kúriában esetleg a vadászattal és/vagy a mezőgazdasággal kapcsolatos kiállítás kaphatna helyet. Ezen kívül fontosnak tartanánk az Angolpark helyreállítását is, hogy méltó környezete legyen az épített örökségnek.

Ukkon a Gyömörey-kastély állapota ugyancsak folyamatosan romlik, jelenleg egy része lakófunkcióként szolgál, magántulajdonban van. Javaslatunkban egy szálláshely kialakítása szerepel a további romlás megakadályozása érdekében.

Csabrendeken a Hátzky-kúria felújítására lenne szükség, mely önkormányzati tulajdon révén a település igényeinek megfelelően alakítható ki.

3.4.7. Helyi piac kialakítása

A mellékletben összegyűjtött helyi termékek jelenléte óriási potenciállal rendelkezik egy helyi piac létrehozásához, azonban ezeket főleg saját felhasználásra készítik, vagy helyben, Sümegen, Budapesten vagy a Balatonnál értékesítik.

Elméleti háttér

„A helyi termelői piac, olyan piac ahol a kistermelő a piac fekvése szerinti megyében, vagy a piac 40 km-es körzetében vagy Budapesten fekvő piac esetében az ország területén bárhol működő gazdaságból származó mezőgazdasági- illetve élelmiszeripari terméket értékesíthet” (2005. évi CLXIV. törvény).

A helyi piac kialakításának és működtetésének szabályait Magyarországon az „55/2009. (III.13.) Kr. a vásárokról és a piacokról” című kormányrendelet szabályozza. A kistermelőkre pedig az „52/2010 (IV. 30.) FVM Rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről szóló jogszabály” vonatkozik.

Helyi piac előnyei

- 1.** A helyi termék vásárlása előnyösen hat a helyi, települési gazdaságra. A gazdálkodó családoknak pótlólagos jövedelmet, bevételt jelent, a vásárlóknak pedig nem kell beutazni a városokba a termékekért (vagyis megmarad az utazásra szánt költség).
- 2.** A helyben termesztett zöldség, gyümölcs frissebb, mint a nagyáruházak polcain található élelmiszerek.
- 3.** Ebből is következik, hogy a helyi élelmiszereknek jobb az íze.
- 4.** Mivel a helyi termékek helyben kerülnek értékesítésre, nem kell elviselniük a hosszú szállítási időt és a hosszú hűtőházi tárolást. Ebből kifolyólag kezelőszereket, vegyszereket sem alkalmaznak az eladhatóság érdekében. Tehát egészséges, minőségi élelmiszerekről van szó.
- 5.** Emellett az utaztatás kihagyása a környezetet is óvja.
- 6.** A helyi termékkel kapcsolatos probléma esetén a helyi termelő gyorsabban, hatékonyabban felelősségre vonható, mint a szupermarket. A termelőnek érdeke a minőségi termék, hiszen gyakran a saját arca az a brand, amit értékesít.
- 7.** A helyi termékek értékesítése előtérbe helyezi a házi, manufakturális előállítási módokat. A termelők megmaradhatnak vagy visszatérhetnek ősi, hazai fajták termesztéséhez, amelyek nemzeti örökségeink, kultúránk része.
- 8.** Nem utolsó sorban pedig a helyi termékek vásárlásával a saját környezetünket támogatjuk, hozzájárulunk ahhoz, hogy a településünk gazdaságilag fejlődjön, életképes, élhető és sikeres legyen (www.kiszombor.hu).

Példa helyi piac kialakítására:

Csákberényi Helyi Piac

Csákberény célul tűzte ki, hogy élni kíván a helyi piac által nyújtott lehetőségekkel, amely kialakítására az Önkormányzat részéről született meg a szándék. Lépéseket tettek az ötlet megvalósítására is, találtak egy megfelelő helyszínt, amely kis befektetéssel alkalmassá vált a helyi piac működési terének céljából. A kínálat és a kereslet felmérése pozitív eredményt hozott, tehát a megfelelő minőségű és áru helyi termékek iránt elegendő keresletet prognosztizáltak. A projekt a Vértesszőlő Akciócsoport tanulmánya alapján született meg.

A helyi termelők adottságait és lehetőségeit kérdőíves formában és személyes interjúk által mérték fel, amely során kiderült, hogy 5 helyi termelővel indulhatott meg a Csákberényi Helyi Piac. A termelők közt található szarvasmarha-tartással, borászattal és méhészettel foglalkozó cég is. A termékek között szerepelnek tejtermékek, szőlő, bor, méz, tojás, lekvárok, élőállatok, füstölt

áru, savanyúságok, szörpök és kézműves termékek
(http://vercse.hu/tanulmany_csakbereny_piac_2013.pdf)

3.4.8. Javaslat a Marcal Völgye Piac kialakítására:

A helyi piac helyszínére két lehetőséget is javasolnánk, egyik Sümegprága, másik Csabrendek. E két település viszonylag nagy ahhoz, hogy egy piac rentábilis legyen, de Sümeg közelsége is fontos a vásárlók odavonzása szempontjából.

Nagyon fontos a **marketing** kialakítása, mely akár az 'Én kis falum' boltokban, akár a többi piacon osztott szórólapok által történhet. De nagyszerű adottságot jelent az Éltető Balaton-felvidékért Egyesület honlapja is, vagy a települések honlapjai.

Ahol található helyi termék vagy bemutató gazdaság, ott célszerű információs táblával jelezni azt, mivel **bekapcsolnánk őket** a túraútvonalakba és a Zöldút koncepcióba.

Minden településen a meglévő **táblák** felújítása során a helyi termékeket is érdemes lenne bemutatni.

(Erre példa a Duna-Ipoly Nemzeti Park által kialakított táblahálózat, amely az éppen aktuális település helyi termékeinek felsorolásán és elérhetőségén kívül bemutatja a környező települések termékeit is, valamint szemléletformáló céllal kitér a helyi termék definiálására, előnyeire és felhívja a figyelmet a helyi termék-program folytatására.)

Sümegi Sajt Séta útvonalának kialakítása, amely a helyi sajtüzemeket fűzi fel, külön jelzéssel és minimális költségű táblákkal kialakítva. A sajtot előállító gazdaságokat a „Turisztikai adottságok elemzése és fejlesztése” című tervlapon ábrázoltuk.

3.4.9. Hosztóti fürdő

Az erdélyi fürdőépítő kaláka mozgalom mintájára a helyi meleg vizű források felfedezését és felvirágoztatását javasoljuk. Ilyen forrás található Hosztóton is, amelyek fürdője ugyan már egyszer kiépítésre került, de a jelenlegi kialakítás se nem esztétikus, se nem környezetbarát, és a fürdő eleve nehezen fellelhető.

Javaslataink a fürdő hasznosítására:

- jelzőtáblák kihelyezése a fürdő megtalálása érdekében
- az odavezető út kialakítása, rendbetét (stabilizált földút kialakítása)
- a fürdő kiépítése tájba illő anyagokkal
- a fürdő környezetének rendezése
- padok, asztalok, esetleg szalonnasütő kialakítása a fürdő mellett

Mintaként pedig két erdélyi példát mutatnánk be, mégpedig a lázárfalvi és a zalánpataki fürdőt. A különböző gyógyhatású borvízforrásokat fürdővé alakították, környezetüket tájba illően, fából építették ki. De hasonló módon, az Ars Topia Alapítvány közreműködésével épült még számos forrásfoglalás, fürdő, de a környezetüket rendezése, pihenők kialakítása is a projekt része. A

terveket általában építész, tájépítész egyetemisták készítik a helyi lakosság bevonásával, a kivitelezést pedig kalákában, önkéntesek segítségével végzik.

3.4.10. Rendezvények továbbgondolása

Összegyűjtve a térség rendezvényeit, úgy gondoltuk, hogy érdemes lenne még színesíteni rajtuk, mely a turizmus fejlődése és a helyi közösségszervezés szempontjából is kedvező lenne. A mellékletben található naptárban is látszik, hogy elég hézagosan fordulnak elő rendezvények, sőt a kisebb településeken évente 1-2 rendezvényt szerveznek csak.

Habár a javasolt programokat nem tudtuk a településekkel egyeztetni és igényeikhez igazítani, de megpróbáltunk kitalálni néhány rendezvényt, melyeket tematikus bontásban dolgoztunk fel.

Gazdálkodással kapcsolatos programok:

- Borkóstoló, pincelátogatások
- „A falu lekvárja” verseny
- Gyümölcsésznapi
- Főzőversenyek helyi specialitásokkal
- Regionális Mezőgazdasági Szakkiállítás megpályázása

Identitást fokozó programok

- Víz világnapja (03.22.-éhez legközelebb eső hétvégén) – túra a Marcal mentén
- Faluszépítő nap (egy hétvégén, amikor megcélznak egy objektumot vagy településrészt, amit közösen felújítanak)
- Fotópályázat, verseny
- Milyennek szeretnéd látni településed? – rajzverseny gyerekeknek
- Falukarácsony

Művészeti programok

- Magyar Költészet Napja – verskeresés
- Kézműves foglalkozások, táborok – kosárfonó műhely
- Bazsi – Simon István felolvasóestek

Sporttal, mozgással kapcsolatos programok

- Panorámafutás
- Lovasnap
- Táncház

4. ZÖLD INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE ÉS MEZŐGAZDASÁG

A zöld infrastruktúra fejlesztés célja, hogy a természetes környezetnek köszönhetően élvezhető előnyök (ökoszisztéma szolgáltatások) hosszú távon biztosítottak legyenek. Az egészséges környezet alapfeltétele a tiszta levegő, jó minőségű talaj, tiszta ivóvíz, fenntartható módon működő ökológiai rendszer. Emellett fontos kiemelni, hogy az Európai Unió támogatási rendszere is egyre nagyobb hangsúlyt fektet a „zöld” megoldásokra, így ezen elvek figyelembe vétele a jövő támogatásainak alapfeltétele. A fejezet ennek megőrzése érdekében tesz javaslatokat a vizsgálati területre (4.1. táblázat).

A vizsgált települések zöldfelületi elemeinek vizsgálata során kirajzolódott, egy területileg és ökológiai értékesség Felszínborítás és ökológiai értékesség tervlap tekintetében is heterogén helyzetkép. A feltárt hiányosságok és konfliktusok feloldására tett javaslatokat tematizálva fogalmaztuk meg, melyeket ennek megfelelően mutatjuk be. A kódok megfelelnek a 2. Javaslati tervlapon használt jelölésnek.

Az általános javaslatok mellett területhasználat- és művelési mód váltásra, a zöldfelületek konnetkivitására vonatkozóan és a védelmi, fenntartó jellegű javaslatokat külön csoportosítottuk, mellékelt javaslati térképen jelöltük. Az általános javaslatokat csak az alábbi leírás tartalmazza.

4.1. táblázat: A vizsgált településeken megfogalmazott zöldítési javaslatok összefoglaló táblája

KÓD	ZÖLDINFRASTRUKTÚRA JAVASLATOK	Bazsi	Csabrendek	Dabronc_Ötvös	Gógánfa	Helyefő	Hosztót	Megyer	Rigács	Sümeg	Sümegprága	Ukk	Zalaerdőd	Zalagyömörő	Zalamegyes
TERÜLETHASZNÁLAT & MŰVELÉSI MÓD VÁLTÁSSAL KAPCSOLATOS JAVASLATOK															
J1	Őshonos fajokból álló erdőre való átalakítása														
J2	Területhasználat átalakítása gyeppé														
J3	Felhagyott, cserjésedő gyepfoltok helyreállítása														
J4	Erdőtelepítés														
J5	Hagyományos gyümölcsösök visszaállítása														
J6	Szőlőterületek kihasználása														
KONNEKTIVITÁS ERŐSÍTÉSÉRE VONATKOZÓ JAVASLATOK															
J7	Mezővédő erdősávok, vagy mezsgye telepítése														
J8	Útfásítás, fasor telepítés														
J9	Degradált patakkörnyezet														
J10	Bányaterületek rekultiválása														
J11	Külterületi iparterületek, majorok pufferterületének kialakítása														
J12	Ültetvényerdők pufferterületének kialakítása														
VÉDELMI, FENNTARTÓ JELLEGŰ JAVASLATOK															
J13	Tópartok rendezése, fenntartása														

KÓD	ZÖLDINFRASTRUKTÚA JAVASLATOK	Bazsi	Csabrendek	Dabronc_Ötvös	Gógánfa	Hetyefő	Hosztót	Megyér	Rigács	Sümege	Sümegeprága	Ukk	Zalaerdőd	Zalagyömörő	Zalamegyes	
J14	Nádasok védelme															
J15	Vízvédelmi árkok védelme, fenntartása															
J16	Inváziós növényfajok mechanikai irtása															
J17	Gyepes, vizenyős területek és vizes élőhelyek megőrzése, fenntartása															
J18	Facsoportok, fasorok, magányosan álló fák, mezővédő erdősávok védelme															
J19	Értékes lombos erdőállomány védelme															
BELTERÜLETI ZÖLDFELÜLETI RENDSZERREL KAPCSOLATOS JAVASLATOK																
J20	Értékes belterületi zöldfelületek intenzív fenntartása															
J21	A táj karakteréhez illeszkedő növényalkalmazás a közterületi zöldfelületeken															
J22	Belterületi fasorok pótlása, egységesítése															
J23	Település szélék határára erdősáv telepítése, ökológiailag értékes terület létrehozása															
J24	Kastély parkjának helyreállítása															

4.1.A zöldítés fogalma, jelentősége

„A zöldítés kifejezés az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági tevékenységeket, azaz gyakorlatokat takar. A zöldítés a KAP reform eredményeképpen, 2015-től került bevezetésre. Elsődleges célja, hogy a mezőgazdasági tevékenységet végzők egyre nagyobb mértékben járuljanak hozzá a mezőgazdaság alapját is képező környezet és természeti erőforrások megőrzéséhez.” (Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv, 2015,2)

A zöldítés 3 különböző gyakorlat alapján valósítható meg:

- állandó gyepterületek fenntartása: állandó gyepterületek megőrzésére való törekvés
- terménydiverzifikáció, a növénytermesztés változatosabbá tétele
- ökológiai jelentőségű területek (EFA) kijelölése

Az említett tábla és tájegységi szinten összehangolt megvalósítása jelentős környezeti, természeti, gazdálkodás (mezőgazdaság, vadászat, turisztika), oktatási területen megjelenő, kihasználható hatásokat eredményezhet.

4.2.Általános javaslatok a zöld infrastruktúra fejlesztéssel kapcsolatban

Általános javaslatunk többsége minden vizsgált területre vonatkozik, azonban jellegük miatt térképen nem jelöltük. Ezeket az észrevételeinket területhasználatok szerint csoportosítva

mutatjuk be: szántóterületekkel, erdőgazdálkodással kapcsolatban. Ezen túl az ökológikus gazdálkodással, hulladéklerakással és értékvédelemmel kapcsolatos javaslatokat is teszünk.

4.2.1. Szántókkal kapcsolatos javaslatok (Já1)

A szántóterületekkel kapcsolatos átfogó javaslataink a vegyszerek, vegyi anyagok minimálisra csökkentésére és a fészkelő madarak, állatok védelmére vonatkoznak. Az agrár-környezetvédelmi elvek alkalmazása - például kizorítósos műveléssel a menekülési út biztosítása az állatok számára és EFA (=ökológiai jelentőségű terület) létesítése javasolt a szántóterületek mellett.

4.2.2. Vizenyős területek területhasználata

A vizenyős, rendszeresen belvízjárta szántóföldi területeken a növénytermesztés kevésbé jövedelmező, a 2020 után a támogatások megszűnése után pedig veszteséges. Művelésük problémát jelent a különböző munkagépeknek és a vizes foltok után visszamaradt takarás nélküli földfelszín a talaj degradációjához vezet. Emiatt javasoljuk, hogy ezeken a foltokon más művelést alkalmazzanak a gazdák. Erre a következő lehetőségeket merülnek fel:

- több szintű és fajú fás állomány létrehozása

Javasolt fafajok: kocsányos tölgy (*Quercus robur*), juharfajok (*Acer campestre*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*), kőris fajok (*Fraxinus angustifolia* subsp. 'Pannonica'), szil (*Ulmus laevis*), hárs fajok (*Tilia cordata*, *Tilia platyphyllos*), mézgás éger (*Alnus glutinosa*), fehér fűz (*Salix alba*), nyárfák (*Populus alba*, *Populus nigra*)

- patak menti területek esetén a terület patak környékének puffer zónájába történő bekapcsolása gyepesítéssel

Sümeg belterületének délkeleti szélé mellett közvetlenül szántóterület található, ennek a körülbelül 15 ha-os területnek gyepé alakítása védelmi, illetve településökológiai okokból indokolt lehet. A területhasználat váltás ez esetben jobb összeköttetést biztosít a település körül elhelyezkedő gyepterületek, illetve a Natura 2000 védelem alatt álló erdőterület között. Szántók vizenyős, rendszeresen belvízjárta foltjain több szintű és fajú fás állomány létrehozása kedvező, hiszen a termelésre alkalmatlan területen értékes zöld infrastruktúra elemek jöhetnek létre. A telepítés honos, a helyi természetes vegetáció fajaiból ajánlott.

4.2.3. Országos Ökológiai Hálózat területe (OTrT kategória)

Az országos ökológiai hálózat övezete nagy területen érinti a vizsgált területen. A szabályozás szerint: (2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről, OTrT) 13. §35 (1) Az országos ökológiai hálózat övezetben csak olyan kiemelt térségi és megyei területfelhasználási kategória, illetve olyan övezet jelölhető ki, amely az ökológiai hálózat természetes és természetközeli élőhelyeit és azok kapcsolatait nem veszélyezteti."

Sümegen közel 200 ha nagytáblás szántóterület található a településen mind a magterület, az ökológiai folyosó, mind a pufferterület övezetben. Ez ökológiailag kedvezőtlen, így tehát a szabályozásoknak sem felel meg. A komoly ökológiai, illetve jogi konfliktust a szántóterületek erdővé, illetve gyepterületté való alakításával lehet a legegyszerűbben megszüntetni.

4.2.4. Táblásítás, nagytáblás szántóterületek felosztása

A kiterjedt területeken történő szántóföldi termesztés számos előnnyel bír, művelése egyszerűbb. Azonban az egyazon kultúrát fenntartó területek egysíkú növényállománya nem kedvez az ökológiai sokszínűségnek. A monokultúra emellett jó táptalajt jelent az adott kultúrára veszélyes kártevőknek, betegségeknek, emiatt intenzívebb növényvédelmet igényel, ami hosszú távon a talaj tápanyag összetételének egyensúlyát és a környezetet veszélyezteti. Emiatt javaslatunk összhangban vannak a Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv (2015) javaslataival, mely előtérbe helyezi a terménydiverzifikációt:

- 10 ha feletti szántókon legalább két növény termesztése szükséges, (legfeljebb 75-25% területi arányos megoszlásban)
- 30 ha feletti szántókon legalább három növény termesztése szükséges, (ahol a két legnagyobb területen termesztett növénykultúra együttesen nem haladhatja meg a szántó 95%-át)
- Kétféle növény esetén terménydiverzifikációnak minősül az a vetési mód is, ha a növények váltva kerülnek vetésre.

A települések többségén nagytáblás, tagolatlan monokultúrás szántók találhatóak (a szántóterületek többsége ebbe a kategóriába tartozik) esetében megfogalmazott javaslat célja a növénytermesztés változatosabbá tétele, amely „zöldítésre” igényelhető támogatás elnyerését is jelenti

4.2.5. Terménydiverzifikáció

A gazdasági szántó területén 10 - 15 ha között érdemes két különböző növénykultúrát termesztetni, 30 ha felett három növényfaj alkalmazása javasolt. Évelő szálas pillangós takarmánynövények teljes területének kijelölt legalább 50%-án az első növedék június 30. után, a teljes terület másik legfeljebb 50%-án az első növedék április 25-ig vágandók. A szántóterületek 5%-nak parlagon hagyása a termőföld védelmét szolgálja, melyet minden évben más helyen javasol a Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv.

Javasolható fajok a termény diverzifikációra (a talaj és más természeti adottságok figyelembevételével alkalmazandó): Kukorica, Pattogatni való kukorica, Csemegekukorica, Silókukorica, Hibrid kukorica (vetőmag célra), Cukorcirok, Seprűcirok, Szemescirok, Vöröshagyma, Lilahagyma, Póréhagyma, Metélőhagyma, Szárazborsó, Cukorborsó, Mezei borsó, Vöröshere, Bíborhere, Fehérhere, Korcshere, Perzsahere, Alexandriai here, Alexandriai here

(vetőmag célra), Korcs v. svédhere (vetőmag célra), Bíborhere (vetőmag célra), Vöröshere (vetőmag célra), Fehérhere (vetőmag célra), Lódi lóhere (vetőmag célra), Fonák lóhere (vetőmag célra), Lóbab,, Disznóbab, Takarmánybükköny, Szöszös bükköny (vetőmag célra), Lucerna, Komlós lucerna, Sárkerep lucerna, Tarkavirágú lucerna, Komlós lucerna (vetőmag célra), Takarmánylucerna, (vetőmag célra), Cukorrépa, Takarmányrépa, Cékla Futóbab, Juhcsenkesz (vetőmag célra), Réti csenkesz (vetőmag célra), Vörös csenkesz (vetőmag célra), Olasz perje (vetőmag célra), Angol perje (vetőmag célra), Hibrid perje (vetőmag célra), Somkóró, Fehérvirágú somkóró, Gumós komócsin (vetőmag célra), Réti komócsin (vetőmag célra), Szudáni cirokfű, Silócirok, Csicsóka, Napraforgómag, Hibrid napraforgó (vetőmag célra), Rost célra termesztett kender, Kender (vetőmag célra), Egyéb kender (rost és vetőmag céltól eltérő célból termesztett kender), Cikóriagyökér, Endívia, Rozs, Évelő rozs, Olajlenmag, Rostlen (vetőmag célra), Articsóka, Spanyol articsóka, Sárgarépa, Murokrépa, Takarmánybaltacím, Takarmánybaltacím (vetőmag célra), Nádképű csenkesz (vetőmag célra), Szárazbab, Zöldbab, Ebtippan (vetőmag célra), Óriás tippán (vetőmag célra), Fehér tippán (vetőmag célra), Cérnatippan (vetőmag célra), Ligeti perje (vetőmag célra), Réti perje (vetőmag célra), Mocsári perje (vetőmag célra), Sovány perje (vetőmag célra), Indiánrizs, Pohánka, Mohar, Homoki bab, Köles Fénymag, Rizs, Édes csillagfürt (mag), Lencse, Csicsriborsó, Szegletes lednek, Komló, Szójabab, Szezám, Földimogyoró, Sáfránymag, Ricinusmag, Mák, Négermag, Zeller, Fejessaláta, Sóska, Spenót, Spárga, Petrezselyem, Rebarbara, Édeskömény, Galambbegysaláta, Feketegyökér, Pasztinák, Újzélandi spenót, Mezei csibehúr, Földieper (szamóca), Szarvaskerep, Nyúlzapuka, Szeradella, Tarka koronafürt, Görög széna, Mézontófű, Takarmánymályva, Francia perje (vetőmag célra), Csomós ebír (vetőmag célra), Csenkeszperje (vetőmag Festulolium célra), Koronás baltavirág (vető- Hedysarum mag célra), Őszi vetésű búzafélék (közönséges búza, durumbúza, tönköly búza, novum búza, tönke búza, alakor búza), Tavaszi vetésű búzafélék (közön- séges búza, durumbúza, tönköly búza, novum búza, tönke búza, alakor búza), Őszi árpa, Tavaszi árpa, Tavaszi zab, Őszi zab ,Őszi tritikále, Tavaszi tritikále, Őszi fokhagyma, Tavaszi fokhagyma, Tavaszi zöldborsó, Őszi zöldborsó, Őszi takarmányborsó, Tavaszi takarmányborsó (Zöldítési ,gazdálkodói kézikönyv)

4.2.6. Erdőgazdálkodással kapcsolatos javaslatok (Já2)

Az erdőültetvények vágásérettségi kor elérése után felújítást természetközeli módszerekkel, fafajokkal javasoljuk elvégezni. Vágásos üzemmódról átalakító, majd fokozatosan szálaló üzemmódrá való átállás javasolt. Az üzemmód többek között, hogy a több tíz hektáros vágásterületek felszámolásával, valamint az állandó lombkorona borítottság és a változatos fajösszetétel biztosításával fennmarad a folyamatos ökológiai kapcsolat az élőhelyen belül. A

természetközeli erdőgazdálkodás mellett szól ezen túl, hogy hosszú távon gazdasági és talajvédelmi szempontból is fenntartható.

Zalaerdőd és Hetyefő településeken az elsődlegesen a magterületként védett, 800 ha kiterjedésű értékes lombos erdőállomány esetében javaslunk átállást vágásos üzemmódról átalakító, majd fokozatosan szálaló üzemmódra.

Hosztót keleti részén, az út két oldalán és a déli részen egy kisebb terület tarvágással került kitermelésre. Ökológiai szempontból a tarvágás helyett javasolt lenne a leginkább természetkímélő üzemmódra, a szálalásra való áttérés. A tarvágás többféle szempontból is káros: a tarra vágott területen erodálódik a termőréteg, a megváltozott ökológiai feltételek következtében a vegetáció is módosulhat, kedvezőtlenül hat a biodiverzitásra, valamint az élőhelyek közötti kapcsolatot is gátolja. A tarra vágott területeken az erdőfelújítás során törekedni kell a területre jellemző őshonos fafajokkal történő diverz állomány kialakítására.

4.2.7. Gyümölcsösök megőrzése (Já3)

A vizsgált települések jó adottságokkal bírnak a gyümölcstermesztéshez. A történelmi tájhasználatok elemzésekor láthattunk is számos példát korábbi vagy jobb esetben még meglévő, de régre visszanyúló gyümölcsültetvényekre. A gyümölcsösök nem csak a táj karakterét határozzák meg, hanem értékesebb területhasználatot jelentenek és az értékesebb mezőgazdasági termék előállítását eredményezik, ezért ezek megőrzését javasoljuk.

Zalaerdődön, Hetyefőn, Gógánfán, Dabroncon a lakosok által kihasználatlan hátsókertjei, **Bazsiban** az Öreg-hegy kispercellás gyümölcsös és szőlő területein lenne a gyümölcsösök védelmének jelentősége.

4.2.8. Illegális hulladék depóniák felszámolása (Já4)

A bejárások során tapasztaltuk, hogy a településszegélyek környékén kisebb hulladéklerakók létesültek. Sajnos a hulladék kezelése az egész országban problémát jelent. Nem csak esztétikai, hanem környezetvédelmi szempontból is fontosnak tartjuk ezek felszámolását, mely megvalósítható:

- Önkormányzati akcióként, egyszeri összegyűjtéssel
- Önkormányzati akcióként rendszeres gyűjtéssel és megfelelő gyűjtőkonténerek kihelyezésével
- Önkormányzati és közösségi kezdeményezésként egyszeri összegyűjtéssel, majd azt követően a település lakosságának összefogásával rendszeres akciókkal (akár az iskolák környezeti szemléletformáló programjaiba építve)

Rigácson két illegális hulladéklerakót találtunk a bejárások során. Az egyik a volt TSZ felé vezető út mentén, a másik pedig a temető közvetlen közelében található. Ezek teljes felszámolását javasoljuk.

Zalagyömörőn A rézsűk, árokpartok gyakran az utak mentén húzódnak, ezért főleg a 84-es út mentén sajnos sok esetben tapasztalható az illegális hulladék elhelyezéséből származó negatív hatások. Ezért ezek mielőbbi kitisztítása és rendbetétele javasolt.

4.2.9. Értékek védelme (Já5)

A településeken számos értékes gyakorlatot, kultúrtörténeti értéket azonosítottunk, melyek megőrzése a település érdeke.

A méhészet hagyományának visszaállítását, a kultúrtörténeti - agrártörténeti - értékek (gémeskutak megőrzése, fenntartása, **Bazsin** kunhalom). A gémes kutak körül 25 m² művelés alól kivett területet meghagyását és a megtartását tartjuk célszerűnek.

Zalagyömörő külterületén álló egykori gémeskút a polgármester elmondása szerint még megtalálható, azonban a környezetében elburjánzó növényzet akadályozza a megközelítését. A tájértékek védelme és megőrzése, valamint fenntartása is érdemes.

4.3. Területhasználat- és művelési mód váltással kapcsolatos javaslatok

A művelési mód váltásával kapcsolatos javaslatainkat az energiaerdők, gyeppek, gyepfoltok, erdőterületek, gyümölcsösök és szőlőterületek tekintetében fogalmazódtak meg.

4.3.1. Őshonos fajkból álló erdőre való átalakítás (J1)

Az erdőterületek egy része esetében az idegen, helyi klimatikus viszonyokhoz és adottságokhoz kevésbé alkalmas fajokat találtunk összesen 282 ha területen. Javasoljuk, hogy az erdőgazdálkodás során törekedjenek az őshonos fajok alkalmazására. A fafaj váltáson túl lényeges ezek esetében a többszintűség megteremtése is, melyet őshonos cserjefajok telepítésével javasolunk az állomány összetételének a természetes állapotokhoz való közelítése érdekében. A javasolt fa- és cserjefajok megválasztásánál a potenciális vegetáció, üde lombos erdő egyes karakterfajai közül válogattunk:

Fafajok

kocsányos tölgy (*Quercus robur*)
véniczil (*Ulmus laevis*)
mezei szil (*Ulmus minor*)
magas kőris (*Fraxinus excelsio*)
mezei juhar (*Acer campestre*)
tatár juhar (*Acer tataricum*)
kislevelű hárs (*Tilia cordata*), nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*)
mezei szil (*Ulmus minor*), hegyi szil (*Ulmus glabra*)
nyárfák (*Populus alba*, *Populus nigra*)
madárcseresznye (*Cerasus avium*),
magyar kőris (*Fraxinus angustifolia subsp. pannonica*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*)

Cserjefajok

veresgyűrésom (*Cornus sanguinea*)
egybibés (*Crataegus monogyna*)
cseregalagonya (*Crataegus laevigata*)
mogyoró (*Corylus avellana*)
fagyal (*Ligustrum vulgare*)
csíkos kecskerágó (*Euonymus europaeus*)

Zalaerdődön és Hetyefőn az érintett erdőterületek jellemzően a puffer területként kijelölteket jelentik, melyek ugyan ökológiai értelemben valamelyest támogatják, védik a magterületet, értékességük azonban állományszerkezetük és fajösszetételük (akác, erdei fenyő, luc) miatt elmarad az optimálistól.

Csabrendek erdőültetvényeinek átalakításával honos állományra nagyban elősegítenénk a település területén az ökológiai sokszínűséget, valamint sok értékes élőhelyet hozhatnánk létre. Az említett ültetvények mindegyike sík, vizenyős területeken található, ezt figyelembe vettük a javasolt növényfajok kiválasztásánál.

Sümegen a monokultúra-szerűen ültetett, nem őshonos fafajú erdőkben tapasztalható nagymértékű erdőkárok az elegyes, őshonos erdők kialakítására, fenntartására ösztönöznek. A fenyőültetvények hosszútávon szálaló üzemmódú, honos erdővé alakítandóak (molyhos tölgyesek, bükkösök, gyertyános tölgyesek), különösen a Natura 2000 védelem alatt álló erdőterületbe ékelődő, összesen 120 ha kiterjedésű foltok.

Gógafán kiterjedt ültetvényerdők található, ahol szükséges a gyepek és cserjeszintek fejlesztése annak érdekében, hogy a sávok jobban betölthessék a szélfogó funkciójukat, valamint élőhelyként is jobban megfelel a többszintes kialakítás.

Zalamegyesén és Hosztóton őshonos fajokból álló állomány igen kis arányban található, az ültetvények jellemzően fehér akácból és erdei fenyőből állnak. Zalamegyes területén a szántóföldek közé ékelődő erdőfoltok, Hosztót a keleti határán lévő akácosok, valamint az erdei fenyves fafajait őshonos fajokra javasoljuk cserélni.

4.3.2. Területhasználat átalakítása gyeppé (J2)

A történeti térképek tanúsága szerint a Sümeg járás nyugati részén számos területet (összesen 521 ha) legelőként, kaszálóként hasznosítottak. Elsősorban a vizenyős, alacsony fekvésű, rosszabb minőségű területekre jellemző művelési mód napjainkra eltűnőben van. Meglátásunk szerint érdemes lenne ezeket a területeket a szántóföldi termesztés helyett újra gyepesíteni, mert egyébként sem alkalmasak gabonatermesztésre. A gyepterületek fenntartása klímaváltozási, talajvédelmi és biodiverzitás erősítése szempontjából is kiemelt jelentőségű.

Zalaerdődön és Hetyefőn a II. katonai felmérés korabeli állapotot alapul véve jelöltük ki az érintett 125 ha kiterjedésű területek, mely jellemzően a Vörös-vízre szorosan ráhúzódó szántókat jelenti. Patak menti helyzetéből adódóan jelentős ökológiai potenciál rejlik benne, ezért - valamint vízvédelmi okból - indokolt esetében a területhasználat váltás. A települések csekély állatállományából adódóan az utóbbi javaslat fenntartható módon egyelőre csak kaszálók létrehozásával valósítható meg.

Különösen nagy értéket képviselnek a ritka fás legelők, melyek **Hosztóton** jellemzőek. A felhagyott, cserjésedő gyepterületek helyreállítása, kezelése szükséges. Hosztót területén

található egykori erdőterület, melyet a negyedik katonai felmérés idejére fás legelővé alakítottak. Jelenlegi a területet nem művelik a szomszédos területről átlegelő akácsarjak uralják a területet. A degradált gyep kezelése, az elterjedt inváziós növényzet visszaszorítása javasolt. A területen gémeskút, itató és idős vadkörtefák jelzik a terület mivoltát. A helyreállítást követően a legeltetés visszaállítása javasolt.

Megyer és Rigács három konkrét területén javasolunk területhasználat-váltást. A rossz minőségű szántók és jelenlegi helyük is megkérdőjelezhető, ugyanis közvetlenül gyepterületek mellett helyezkednek el, valószínűleg ezek korábban gyep művelési ág alá tartoztak. Az egyik ilyen szántó Megyer határában található, mely a Marcal menti természetközeli gyepet keskenyíti le egy mindössze pár méter széles gyepsávra. Egy másik szántó, a rigácsi vasútállomást és vasútvonalat kíséri viszonylag hosszan, túloldalát pedig gyepterület övezi, a szántóterület elhelyezkedése nem csak a vasút közelsége, hanem a domborzati viszonyok miatt is előnytelennek mondható.

Zalagyömörőn az egykori gyepterületek visszaállítása a szántóterületek egy részét is érinti. Délnyugaton a Marcal-patak mentén az összefüggő patak menti zöldfelületek biztosítása céljából, északon pedig a történeti gyepterületek és a hagyományos állattartás visszaállítása céljából. A vízfolyások mentén több esetben megfigyelhető a szántóterületek közvetlen jelenléte. A szántók helyett, vagy abból egy érdemleges nagyságnyi terület biztosítása a gyepterületek számára. Az egyéb gyepesítendő területeket már az erdő és mezőgazdasági területekre tett javaslatokban is említett északi és délnyugati részeket javasoljuk. A település közelében visszaállításra javasolt gyep fenntartását a szintén javasolt állattartással lenne megoldható, legeltetés révén.

Gógánfán az eredeti, hagyományos területhasználatra való visszatérés és az árvízzel időszakosan borított, valamint erősen belvízjárta területek jobb kihasználhatóságát biztosítja egy magasabb ökológiai értékkel rendelkező művelési ágba lépést.

Zalameggyes területén a vízfolyások, csatornák menti gyepterületek döntő többsége fennmaradt, azonban ezeken a részekén is megjelentek a szántóterületek, így azok gyepterületté alakítását javasoljuk. Emellett területhasználat váltás szükséges a vízfolyások és csatornák mentén, abban az esetben, ha szomszédságukban szántó művelési ágú terület van. A gyepterület puffer zónaként funkcionál a vízfelületnek.

Hosztót déli részén található szántóterület esetében javasoljuk a területhasználat váltást.

4.3.3. Felhagyott, cserjésedő gyepfoltok helyreállítása (J3)

Külön jelentőséget tulajdonítunk a már meglévő gyepfoltoknak, hiszen ezek fenntartása szintén a helyi táji értékek megőrzését segíti elő. Az elhagyott területek cserjésedése a természetes szukcesszióknak köszönhető, azonban művelésben tartásukkal a táj karakterének megőrzését

segítjük elő. Hagyományos gyepgazdálkodási módok a kaszálás és/vagy a legeltetés, mely során további szempontok megfontolása javasolt összesen 482 ha-on:

- Felületés elkerülése
- Vegyszeres gyomirtás mellőzése
- Mútrágyázás, tápanyag utánpótlás, öntözés mellőzése
- Legalább 2 évente tisztító kaszálás elvégzése szeptember 1. És október 1. Közt
- Inváziós és termőhely idegen fajok megtelepedését és terjedésének megelőzése
- Cserjeirtás szeptember 1. És február 28. Közötti időszakban javasolt
- Madárvédelem: a kaszátlan területet a földön fészkelő fokozottan védett madarak fészke körül kell kialakítani.

Sümegen csekély kiterjedésű, kb. 10 ha kiterjedésű állandó gyepterületei a Marcal mentén húzódnak. Ezek megőrzése alapvető fontosságú mind a patak ökológiai viszonyainak védelme, mind a hagyományos tájhasználat, a tájkarakter megőrzése érdekében. Megfelelő védősáv esetén a folyó fontos ökológiai folyosó szerepét töltheti be. A gyepterületek védelme érdekében az erdészeti tájidegen fafajok alkotta állományok terjeszkedésének megakadályozása fontos feladat, ugyanígy a cserjésedés megállítása is.

4.3.4. Erdőtelepítés (J4)

Elsősorban azokon a területeken tettük javaslatot fás állomány telepítésére, ahol a történeti térképek is erdőket jelöltek, illetve ahol a természeti adottságok az erdőknek kedveznek összesen 161 ha-on. A térképen is jelölt területek optimálisabb tájhasználatot tesznek lehetővé, fenntarthatóbb környezet megteremtését szolgálják.

Bazsi területén az erdősítésre javasolt területeken minimum 0,25 hektárnyi erdő foltot javaslunk létrehozni.

Megyer területét az első katonai felmérésen a két település több mint felét erdőterület borította, melyek az évszázadok folyamán el- eltűntek és szántóterületek lettek belőlük. Csupán két kisebb foltban maradt meg az erdőművelési ág, a megyeri erdőt jelenleg vadászatra és fakitermelésre használják. Az erdők védelme például hagyományos gazdálkodással érhető el. Hagyományos gazdálkodás vagy vegetatív természetes erdőfelújítás módszerei: sarjztatás vagy csonkolás.

Hosztót déli részén található, ahol egykor összefüggő erdőterület volt jellemző. Mára az erdőterületek aránya nagyon nagy mértékbe lecsökkent és szántóföldek által feldarabolódott, így a javaslatunkkal arra törekedtünk, hogy a jelenlegitől nagyobb arányú és összefüggő erdőterület alakulhasson ki.

4.3.5. Hagyományos gyümölcsösök visszaállítása (J5)

Számos település esetében megfigyeltük a korábbi gyümölcsösök eltűnését, összesen 7,2 ha-on. Ezek visszaállítását azért tartjuk fontosnak, mert a vizsgált terület adottságaihoz jól illik a

magasabb hozzáadott értéket nyújtó területhasználat. Az interjúk és megfigyeléseink alapján a következő gyümölcsök termesztése lehet jövedelmező: alma, körte, szilva, magasabban fekvő területek napos domboldalain a szőlő.

Gógánfa belterületétől északra jelenleg monokultúras szántóterületeket találunk, azonban korábban gyümölcsültetvények jellemezték a területet. Pozitív kezdeményezésnek tartjuk, hogy a települési önkormányzatok szorgalmazzák a gyümölcsösök telepítését, melyre kiváló példa **Bazsi** almaprogramja, a „Bazsalma”, **Ukk** szociális szövetkezetének gyümölcs- és zöldségfeldolgozó üzeme vagy Gógánfán a körtetermesztés ösztönzése. Hasonló jó gyakorlatokat javasolunk a terület önkormányzatainak.

4.3.6. Szőlőterületek kihasználása (J6)

A jelenleg a szőlőtermesztés **Sümeg** délkeleti részén és **Bazsi** nyugati területein jellemző, zártkertes területeken. Javasoljuk, hogy ezen területek (összesen 245 ha-on) használják ki adottságaikat és a korábbi filoxéra járvány előtti fajtákra való visszatéréssel erősítsék ezen szőlészeti, borászati hagyományait. Az ökológikus szőlőművelés szintén támogatandó, mely minőségi termék létrehozására, a diverzitás megőrzésére és növelésére, a természetes szabályozó mechanizmusok elősegítésére, a talaj termékenységének megőrzésére, a víz, a talaj és a levegő szennyezésének megakadályozására törekszik. Fontos emellett a rezisztens, toleráns fajták előnyben részesítése a kevesebb vegyszerhasználat és a biztosabb hozam érdekében.

4.4. Konnektivitás erősítésére vonatkozó javaslatok

Ebbe a fejezetben olyan javaslatokat foglaltunk össze, melyek a különböző zöld rendszerek kapcsolatának megteremtését, az élőhelyek összekötését, ezáltal az természetes ökoszisztéma stabilitását segíthetjük.

4.4.1. Mezővédő erdősáv, mezsgye telepítése (J7)

Az erózióvédelem, illetve a fajok élőhelyei közötti kapcsolat létesítése érdekében a parcellák felosztása, mezővédő erdősávok telepítése javasolt. A mezővédő erdősávok, mezsgyék pótlásával csökken a fragmentáltság, javulnak a kapcsolatok, új ökológiai folyosók jönnek létre. Talajvédelmi előnye, hogy mérsékli az eróziós károsat, továbbá jelentős szerepe van az ökológiai kapcsolatok megteremtésében. A szántóföldek között található gyepes, illetve fás állományú foltok közelében minimum 20 m-es puffer terület kijelölése ahol nem engedélyezett a vegyszeres gyomirtás. A mezővédő erdősávok kialakítása során őshonos és a helyi igényeknek megfelelő fa- és cserjefajokat, több szintes erdősávval javasolunk alkalmazni. Az erdősáv kialakításánál többféle fa- és cserjefaj alkalmazása szükséges legalább 10 m széles legyen, két szélé 1-1 m széles gyepes sávval záródjon.

Alkalmazandó fafajok: kocsányos tölgy (*Quercus robur*), madárcseresznye (*Cerasus avium*), magyar kőris (*Fraxinus angustifolia subsp. pannonica*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*), hegyi szil (*Ulmus glabra*), mezei szil (*Ulmus minor*).

Alkalmazandó cserjefajok: veresgyűrűsöm (*Cornus sanguinea*), egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) cseregalagonya (*Crataegus laevigata*), közönséges fagyal (*Ligustrum vulgare*), közönséges mogyoró (*Corylus avellana*), csíkos kecskerágó (*Euonymus europaeus*).

Megyer, Rigács igen jó zöldfelületi adottságokkal rendelkeznek, ám a külterületi részeken, mint minden vidéki település esetében nagy számban találhatóak mezőgazdasági területek, melyek nagy szerepet játszhatnak a zöldhálózat szétszabdalásában, kivételt képeznek a szántók menti fásítások, erdőfoltok, fasorok, cserjesorok, stb.

Csabrendeken a már meglévő mezővédő erdősávok jellemzően nem többszintesek, és a fő fafajuk általában akác. Ezek átalakításával emelnénk az ökológiai szerepüket.

4.4.2. Útfásítás, fasor telepítés (J8)

Az országutak fái árnyékvetésükkel egészségügyi szempontból előnyösek, behavazott tájban az út vonalát mutatják, a hófúvást akadályozhatják, a műszaki létesítmények kemény vonalai által megbontott tájkép zavartalanságát, harmóniáját visszaállítják. Az útfásítás során alkalmazott fajok őshonos, de kevés ápolást igénylő és egyben változatos (habitus, szín, forma, magasság stb.) fafajok telepítését kell előnyben részesíteni. A fák törzse az útburkolattól legalább 3 m távolságra legyen. Az ideális esetben kétoldali, de legalább széliránynak megfelelően egyoldali fasor telepítéséhez, egy-egy őshonos, karakteres faj választását javasoljuk.

Javasolt fafajok: A korábban említett fajokon túl: mezei juhar (*Acer campestre*), Korai juhar (*Acer platanoides*), hegyi juhar, fehér nyár (*Populus alba*), szürke nyár (*Populus x canescens*), mezei szil (*Ulmus minor*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), dió (*Juglans regia*)

Zalaerdődön és Hetyefőn jelenleg többnyire fásítatlan közutak elválasztó hatásukon túl potenciálisan ökológiai folyosóként tekinthetők, melynek eléréséhez út menti fásítást javasolunk. A szántók magas területi arányát alapul véve az említett funkció betöltése különös jelentőséget nyer.

Csabrendeken az utak mentén elegendő fasor telepítése, azonban az út és a szántó területek között szükség van egy minimum 5 m-es beszántatlan sávra, a fák életképességéhez.

Sümeg belterületén a hiányosan fásított utak esetében a fasorok, szegélyek pótlása, az összefüggő ökológiai folyosó biztosítása. Különösen fontos a települési zöldfelületek közötti kapcsolat biztosítása. Országos Kéktúra útvonal mellett fasor kialakítása a két erdőterület között.

Gógánfán az utak mentén, a használatból adódóan felszálló por csökkentésére valamint a tájékozódásra és a nagyméretű szántóterületek tagolására fasorokat kell telepíteni. A fasorok árnyékolják az utakat, így azok kevésbé porosodnak. A telepítés itt is honos és tájra jellemző fajokkal szükséges.

Az **Országos Kéktúra** útvonal jelentős része szántó illetve kivett területen fut a település területén. Kezdeté és vége erdőterületen halad, így a köztes, ökológiailag kevésbé értékes területen fásor, védőfásítás segítségével pótolhatóak a hiányzó kapcsolatok. Zöldfolyosó vagy zöldút fejlesztése is javasolt **túraútvonalak** mentén. Fontos él a túraútvonalak mentén a zöldfolyosók fejlesztése, zöldutak kialakítása a megfelelő kapcsolatok, összefüggő ökológiai folyosók biztosítása érdekében. A fejlesztésnek használati, gazdasági előnyei is számba vehetőek.

4.4.3. Degradált patakkörnyezet helyreállítása (J9)

A javaslat vízminőség-védelmi szempontok mellett, a természetes vízfolyások ökológiai folyosó szerepének erősítését célozza. A mezőgazdasági területek közelsége veszélyezteti a víz minőségét, ugyanis a keskeny puffer zóna nem szűri meg a műtrágyákból és növényvédő szerekből származó szennyeződések. A patak 6-6 méteres védőtávolságának betartatását javasoljuk, mely gyepes puffer terület kialakításával valósítható meg. Fontos továbbá a védelem átvezetése a településrendezési tervbe és a helyi építési szabályzatba. A vízhez kötődő állományok fennmaradása érdekében lényeges a szennyező források felszámolása.

A degradált patak menti növényzet helyreállítását a fűz-nyár ligeterdő társulás alkotó fajainak alkalmazásával javasoljuk:

Fafajok:

fehér fűz (*Salix alba*)
törékeny fűz (*Salix fragilis*)
fehér nyár (*Populus alba*)
fekete nyár (*Populus nigra*)
fehér fűz (*Salix alba*), hamvas fűz (*Salix cinerea*)

Koronába kúszó liánok:

erdei szőlő (*Vitis sylvestris*)
iszalag (*Clematis vitalba*)

Zalaerdőd és Hetyefő esetében a Vörös-víz partjára és az azt környező területek kezelése javasolt. Megyer és Rigács területen a túl keskeny sávok okozhatnak problémát.

Sümegen a Marcal és a kisebb vízfolyások melletti hiányzó védőterületek pótlása fontos feladat, hiszen jelenleg nem biztosított a vízfolyás mentén a kötelező 6-6 méteres védősáv sem. A kialakítás folyamán a Marcal menti hajdani értékes gyepterületek is részben visszaállíthatóak. A kötelező vétőtávon felül a vízfolyások mellett többszintes fás állomány kialakítása szintén javasolt. 10 méter erdősáv már garantálni tudja a vízfolyások és a szomszédos szántóterületek elválasztását, illetve a vonalas elemként megjelenő zöldfelület összekötő szerepe is jelentős. A cél legegyszerűbben a szomszédos szántóterületekre meghatározott ültetési kötelezettség előírásával oldható meg.

Gógánfán a Marcal vonala ökológiai folyosóként is összeköti a településeket és a sík területek között az élőhelyeket. Ennek védelme a biodiverzitás fenntartása érdekében fontos. A folyosó mellett pufferzónát kell kijelölni, ahol nem végezhető mezőgazdasági termelés, ezzel egyidejűleg növényvédő szerek alkalmazása mellőzendő. A visszamaradó energiaerdők fáinak felváltása patakmenti vegetáció jellemző fajaira hosszú távon szükséges.

4.4.4. Bányaterületek rekultiválása (J10)

Bazsi, Csabrendek és Sümeg területén találtunk működő és felhagyott bányaterületeket. Ezek mentén magas ökológiai értékű pufferterület kialakítása javasolt, hiszen ezzel könnyedén csökkenthetőek a negatív hatások. Többszintes, honos fa- és cserjefajok alkalmazását szorgalmazzuk, a korábban már bemutatott fajok alkalmazásával.

4.4.5. Külterületi iparterületek, majorok pufferterületének kialakítása (J11)

Külterületi iparterületek körbevétele minimum 20m széles, több szintes, több fajú fás állománnyal. Az iparterületek védelme mellett a tájképi szempontok is indokolják a fás növényállomány telepítését.

Csabrendeken az állattartó telep káros hatásai veszélyeztethetik, a lápos terület állapotát, ezt kívánjuk mérsékelni egy, a két terület közé telepített erdősávval.

Sümegen az ipari-gazdasági területek többsége közvetlenül szántóterülethez kapcsolódik, hiányzik mindenféle védősáv. Ez a szennyezések terjedése szempontjából igen kedvezőtlen, illetve az is hátrányos, hogy két alacsony ökológiai értékű terület közvetlenül csatlakozik egymáshoz, nem biztosít ökológiai folyosót. Az iparterületek körül 20-30 m több szintes véderdősáv kialakítása javasolt, mely kizárólag honos, szennyeződésekkel jól tűró fafajokból alakítható ki.

A vizsgált területen található majorságokat a 1 Vizsgálati térképi tervlap tartalmazza.

4.4.6. Ültetvényerdők pufferterületének kialakítása (J12)

Az általában egyetlen fafajból álló állományok környező területein pufferterület és cserjesáv kialakítását javasoljuk a fajok diverzifikációja és ültetvények védelme érdekében.

4.5. Védelmi-, fenntartó jellegű javaslatok

Ebben a fejezetben a meglévő értékes tájelemek megóvása érdekében teszünk gyakorlati javaslatokat.

4.5.1. Tópartok rendezése és fenntartása (J13)

A tópartok rendszeres fenntartásával és nádas telepítésével növelhetjük azok ökológia értékét, és értékes élőhelyeket hozhatunk létre.

Zalagyömörőn keresztül halad a Bertényi-árok, délen pedig a Meleg-víz és a Marcal-folyó határolja. Ezek mentén javasoltuk a ráhúzódó szántóterületek egy részéből a gyepterületre való áttérést. A település területe teljesen sík, nagyon mélyen fekszik, így több helyen időszakos vízfoltok jelennek meg a területen. Van vízfolt, amely körül már nádas is kialakult. Az északra A Gondolat-tó biztonságos, előírás szerinti vízpótlását javasoljuk, ugyanis a tájékoztatásból megtudtuk, hogy az jelenleg csak egyedi módszerekkel biztosított. A tó közvetlen szomszédságában egy nyárfaültetvény terül el, és mint megtudtuk az rengeteg vizet vesz el a tóból. A mesterségesen kialakított Gondolat-tó körül is jellemző a nádas védelmét javasoljuk, a kialakult élőhely megtartása, így az ökológiai és biológiai sokszínűség biztosítása érdekében.

4.5.2. Nádasok védelme (J14)

A területen csak egyetlen helyen maradt meg összefüggő nádfelület, ami **Zalamegyesen** a Marcal-mentén található. A nád kezelési módjáról a működési terület szerint érintett Nemzeti Park Igazgatósággal egyeztetés javasolt.

4.5.3. Vízvédelmi árkok védelme, fenntartása (J15)

Minimum 1 méter széles vízvédelmi sávokat létesítése javasolt a településen áthaladó patakok mentén. A területen, a növényvédelmet kizárólag vizekre és vízben élő szervezetekre nem veszélyes minőségű anyagokkal és kizárólag inváziós növényfajok irtása céljából javasolt végezni. A kaszálás mellőzendő. A gazdálkodási tevékenység során a gyepfelszín megőrzése, patak parti vegetáció védelme fontos szempont.

4.5.4. Inváziós növényfajok mechanikai irtása (J16)

Inváziós és termőhely-idegen növényfajok megtelepedését és terjedése az őshonos fajok kiszorítását eredményezi. A területen több inváziós növény is megfigyelhető, például: bálványfa (*Ailanthus altissima*), kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*), japán keserűfű (*Fallopia japonica*). Állományuk visszaszorításáról mechanikus védekezéssel vagy speciális növényvédő szer kijuttatásával kell gondoskodni, ezen a technológián túl egyéb vegyszerhasználat mellőzendő. Az inváziós nyomok virágzásban történő kaszálása kötelező és a lekaszált inváziós növényeket 30 napon belül el kell távolítani a területről. A javaslat több települést is érint, jellemzően a gyepterületek fertőzöttek (pl.: **Zalamegyes, Rigács, Megyer, Zalaerdőd és Hetyefő**).

4.5.5. Gyeppek, vizenyős területek és vizes élőhelyek megőrzése, fenntartása (J17)

A kaszálást a kaszálendő terület középpontjából indulva vagy a táblaszél mellől az ott élő állatok zárványterületre szorítása nélkül kell elvégezni. E területek a vízfolyások és csatornák mentén húzódnak. A kaszálás során vadriasztó lánc használata kötelező. A szálás takarmányt a kaszálást

követően 30 napig lehet tárolni a gyepterületen. A kaszált gyepterület 5-10 %-át kaszálatlanul érdemes hagyni. 5 hektárnál nagyobb terület esetén mozaikos kaszálás folytatása javasolt. A kaszálás időpontját hozzá kell igazítani a növények terméshozásához, valamint a madarak fészkeléséhez, költségük időpontjához, az állatok szaporulatának fennmaradásához. A gyepek fenntartása legeltetéssel is megoldható, azonban a túllegeltetést kerülni szükséges. Pufferterületet javasolt kialakítani abban az esetben ha egy értékes területet a szomszédos területhasználati mód veszélyeztethet.

Ukk területén új gyepterület kialakítása javasolt például a vízfolyások körül (esetünkben a Bertényi-árok pufferterületeként). Javasolt továbbá a keleti településrészen található vízenyős terület védelme, vízviszapótlással, vízvisszatartással az egykori élőhely visszaállítása, esetleg Csabrendekkel összefogva.

Gógánfa Marcal menti területein a fennmaradt gyepfelületek fenntartása elsődleges feladat, ami állattartással megoldható. A cserjeszint záródását megakadályozzuk, a legeltetés során a túllegeltetés elkerülését javasoljuk.

Hosztót területén a nagy összefüggő gyepterület található, melyet szántóterületek öveznek. A puffer terület egy körülbelül 10-15 m széles gyepes/fás sáv, mely a területre ható terheléseket csökkenti. Emellett Hosztót déli területén található erdőterület köré is javasolt kialakítani, szintén szántóföldek határolják a területet.

4.5.6. Facsoportok, fasorok, magányosan álló fák, mezővédő erdősávok védelme (J18)

A szigetszerűen elhelyezkedő erdőfoltok, facsoportok, szoliter fák, bokorcsoportok védelme elengedhetetlen, hiszen növelik táj diverzitását, ökológiailag kevésbé értékes területhasználatokba beágyazódva fontos élőhelyet, kapcsolatokat biztosítanak. Szántóföldön foltok közelében minimum 20m-es puffer terület kijelölése ahol nem engedélyezett a vegyszeres gyomirtás, gyepterületeken a kaszálás során a faállomány károsítása tilos! Azok a fa-, és bokorcsoportok, amelyek 5000 négyzetméternél kisebbek, jellemzően nem vonalas kiterjedéssel rendelkeznek és legalább 50%-ban fás szárú növényekkel borítottak. Ezek a facsoportok kiemelten védeni kell, kivágásuk megengedett kerülendő. A vizsgált területen megjelennek a tájban magányosan álló fák, facsoportok, melyek azonban kis kiterjedésben, elszórtan, szigetszerűen, az intenzív művelésű szántók közvetlen foglalatában helyezkednek el, ezáltal veszélyeztetettek Lépegető kövekként szolgáló ökológiai kapcsolatteremtő funkciójuk miatt min, 5 m-es puffer terület kijelölését javasoljuk védelmükben.

Bazsin a szántóterületen elhelyezkedő, legalább 4 méter átmérőjű lombkoronával rendelkező a magányosan álló fák védelme javasolt.

Csabrendeken javasolt a Meleg-víz mellékágai mentén, a hiányos részeken a fás állomány pótlása olyan módon, hogy mindenhol minimum 10m széles sáv legyen a patakok mindkét

oldalán. A patakok mentén nagyon fontos szerepe van a védősáv kialakításának. Az említett patakok mentén ez nagyrészt megvan, azonban a hiányokat mindenképpen pótolni kell.

Zalagyömörő területén, főleg a szántókon elszórtan található kisebb facsoportok, északkeleten pedig kisebb erdőterület is elterül. Az erdőfolttól délre egy földúttal határolt szántó található, aminek északabbi részei az erdő és az út közé szorultak. Ezek a területek szűkek és kisebbek, úgy gondoltuk, hogy az útig érdemes lenne az erdő területét bővíteni.

Gógafán a szántóterületek között különösen értékes puhafa állomány és mezsgyék találhatóak melyek védelmére különös figyelmet érdemes fordítani. Az idős fák, már nagyobb, és mélyebb árnyékot biztosítanak, így értékük magasabb, mint a csemetéké. A meglévő mezsgyék védelme az új telepítésű mezsgyék záródásáig is részlegesen ellátják a szegélyhatás mérséklését.

4.5.7. Értékes lombos erdőállomány védelme (J19)

Az erdőterület erre alkalmas erdőrészeiben a folyamatos erdőborítást biztosító átalakító, szálaló vagy faanyagtermelést nem szolgáló üzemmódok használhatók. Közösségi jelentőségű fajpopulációk és élőhelyek, továbbá a természetes és természet szerű erdők 200 m-es körzetében idegenhonos fajok telepítése nem javasolt. Az erdészeti szempontból tájidegen fajok erdőtelepítésben való alkalmazása mellőzendő a teljes területen.

Erdőszélek mentén fekvő támogatható hektársávok, létesítése javasolt. Egy sáv az erdő területek mellett (1-10 m) széles legyen. Csak legeltetés, mechanikai gyomirtás, kaszálás megengedett. Jól megkülönböztethető legyen a termelés alatt nem álló területek a szántó területektől.

Fontos rendelkezések a Natura 2000 védelem alatt álló területekre: idegenhonos fajok 200 méteres körzetben nem telepíthetők; közelítő nyomok csak a fajok és élőhelyek védelmét figyelembe véve jelölhetők ki; Fokozottan védett madárfaj fészkeinek (madárfajtól függően) 100-300 m-es sugarú körzetében fészkelési időszakban az erdőgazdálkodási tevékenység korlátozása vagy teljes tiltása; tarvágás tilalma. A tarra vágott erdőterületek alacsony ökológiai értéket képviselnek. A vágásos üzemmódú erdőfoltokon célszerű áttérni a szálalásra, mely hosszú távon sokkal kedvezőbb eredményeket mutat. Ezzel megszűnnek a tarra vágott foltok, állandó borítás alakul ki, és biztosítható a folyamatos, természetes újulás.

Hetyefő északi határában húzódó lombos erdőterület esetében lényeges az állomány szerkezetének és összetételének védelme, továbbá a tájidegen fajok elegyarányának visszaszorítása.

Sümegen fontos az első katonai felmérés óta változatlanul jelen lévő állandó erdőterületek védelme, a területcsökkenés megelőzése, egyéb célú területhasználat kialakulásának megakadályozása, valamint a tájidegen fajok visszaszorítása. Belterületi zöldfelületi rendszerrel kapcsolatos javaslatok

4.5.8. Értékes belterületi zöldfelületek intenzív fenntartása (J20)

Több településen is találtunk játszótereket, belterületi pihenőket, sportpályákat, temetőket, templomkertekeket és közösségi tereket, melyek fenntartását fontosnak tartjuk.

A jelenleg közmunkaprogram keretében zajló fenntartási munkák minőségét és rendszerességét mindkét település esetében megfelelőnek tartottunk, így ennek tovább élését, a jó gyakorlat megőrzését javasoljuk.

4.5.9. A táj karakteréhez illeszkedő növényalkalmazás a közterületeken (J21)

A jellemzően tujákkal, örökzöldekkel beültetett közterületi zöldfelületek képe, összhatása torzítja a helyi karaktert, identitást. Ezért javasoljuk ezek fokozatos cseréjét, illetve a hiányok pótlását őshonos fajok, vagy azok kertészeti fajtáinak alkalmazásával kivitelezni, melyekhez az alábbi növényfajokat ajánljuk:

Gógánfán több idegenhonos, tájidegen örökzöldet találtunk a bejárás során. A település utcáin túlnyomórészt ezek az örökzöldek a jellemzőek. A tájkarakter megőrzése és visszaállítása érdekében, ezeknek fasoroknak, előkert tujáknak a hosszú távú cseréjét javasoljuk. Az örökzöldek helyett, a hiányok pótlásakor, vagy új utcaszakaszok fásítása során honos, tájra jellemző fajok, például nyárfa, telepítését javasoljuk, mellyel a tájidegen növények fokozatosan területnek megfelelő, honos fajokra cserélhetőek.

4.5.10. Belterületi fasorok pótlása, egységesítése (J22)

A javaslat elsősorban az utcák menti fasorokra értendő, melyek hiányosak, az településkép heterogén hatását keltve ezzel. A karakteres utcakép megteremtése érdekében lényeges, hogy a fasorokat azonos korú és fajú egyedek alkossák, lehetőleg egyenletes távolságra egymástól.

Rigácson a Kossuth Lajos u. déli részén lévő lakóházak előtt, semmiféle fásítás nem található, csupán burkolt felületek, és burkolatlan vízelvezető árkok. A fásítás pótlását javasoljuk erre a területre, ugyanis ez igen nagymértékben megbontja az utcakép egységességét.

4.5.11. Település szélek határán erdősáv telepítése (J23)

Több településen jellemző, hogy mezőgazdasági területek teljesen ráhúzódtak a lakóterületre, így szegély kialakítását javasoljuk, esetlegesen fásítással vagy valamilyen fás, ökológiailag értékes terület létesítésével, mely a lakosoknak jobb életminőséget nyújt, a település klimatikus viszonyait is helyreállítja, illetve a mezőgazdasági termelés általi szennyezőanyagokat is megszűri (pl.: **Rigács, Gógánfa**).

4.5.12. Kastély parkjának helyreállítása (J24)

Sümegen, a Nyírlak-pusztán védett park ölelésében található a barokk Tarányi kastély, mely ma szociális feladatokat lát el, Pszichiátriai Betegek Otthonaként működik. A közel 10 ha-os park egy

része alig járt, kezeletlen, ennek kezelése fontos fejlesztési cél, a gyepterületek fenntartása első sorban legeltetéssel. (Emellett a park településsel való összekapcsolása, zöld útra való felfűzése is távlati zöld infrastruktúra fejlesztési cél.)

4.6.Dabronci-Hetyefő mintaterület

Gyakran tapasztaljuk, hogy a tájat használó személyek, közösségek különböző jellemzőket tartanak értékesnek, fontosnak. A gyakorlati munka során több olyan területegységet azonosítottunk, amelyeken jól bemutathatók, hogy a táji adottságokhoz, értékekhez alkalmazkodó használatok, fejlesztések milyen módon hangolhatók össze.

Dabronc és Hetyefő települések határát emeltük ki, mint mintaterületet, azzal a céllal, hogy különböző igényekhez igazodó feltételek javítási lehetőségeit bemutassuk:

A települések és különböző élőhelyek közötti ökológiai kapcsolatokat, a mezőgazdaság által okozott pozitív (élőhelyek létesítése, biológiai sokféleség megőrzése, tájkép javítása, mikroklíma) és negatív (diffúz vízszennyezés) hatásokat, illetve a turizmus (pl. túraútvonalak, zöldutak, zarándokutak) és a terepi oktatás, környezeti nevelés (természetismereti helyek, tanösvények) feltételeinek javítására mutatunk be példákat a mintaterületen. A javaslatok gyakorlati megvalósításában kulcsszerepe van a mezőgazdasági területek tulajdonosainak, használóinak, ezért a zöldítés táblaszintű alkalmazására fogalmaztunk meg javaslatokat, amelyeket térképen (4.1. ábra) is bemutatunk.

Javasoljuk, hogy több, a térségben található mezőgazdasági, turisztikai és ökológiai szempontból is értékes területeken hasonló részletességgel, szakemberek bevonásával birtokszinten tervezzék meg a területhasználatot a 2014-20 közötti Vidékfejlesztési Program és a zöldítés lehetőségeit is figyelembe véve.

4.6.1. A mintaterület lehatárolása (4.1. ábra)

A terület Dabronc és Hetyefő települések határában található, kiterjedése mintegy 195 hektár. A területet északon Hetyefő belterülete, valamint szántóterületek, keleten a Marcal és átellenes partján elhelyezkedő nyáras ültetvények, délen Dabronc belterülete és gazdasági területek, nyugaton nagy kiterjedésű szántóterületek határolják. A mintaterület kijelölése során a meglévő, markáns tájelemekhez igazodtunk, valamint a vízvédelmi szempontok érvényesíthetőségét vettük alapul. A vizsgált területen szántóterületek, gyepterületek és erdőterületek is jelen vannak.

mintaterület térkép!

4.6.2. A mintaterület jelenlegi állapota, értékelése

A területhasználatok közül dominál az összefüggő, nagytáblás szántóterület, amely helyenként néhány méterre közelíti meg a Marcal medrét. Ez ökológiai konfliktusokat von maga után és a víz minőségét erősen veszélyezteti. Gyepterületek jellemzően a vízfolyások mentén találhatóak, fragmentáltak, összeköttetésük nem megoldott, így a gyepterületek közötti kapcsolatok hiánya tapasztalható, amely legeltetési és élőhelyi szempontból is kedvezőtlen. A vizsgált terület nyugati részén két kisebb méretű, telepített erdőfolt található, a vízfolyás mentén. Ezek összeköttetése vízvédelmi fás sávokkal megoldott. A dabronci településszegély fasorral, zöldfelülettel ellátott, így megfelelő védelmet nyújt a lakóterületek számára és a területhasználatok elkülönítésére. Jelentős továbbá a mintaterület déli határán húzódó meglévő, ám hiányos fasor, illetve az észak-déli irányú - Dabroncot és Hetyefőt összekötő - út mentén a fasor hiánya.

4.6.3. Javaslatok

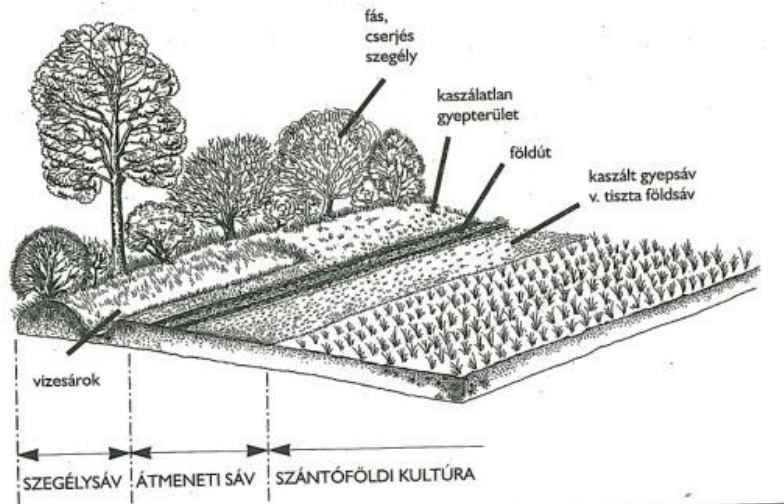
A terepi vizsgálataink és a zöldítési gazdálkodói kézikönyv alapján a zöldfelületi elemek hálózatos kialakítására, ökológiai értékességének növelésére törekedtünk. A kézikönyv vonatkozó fejezetében leírtak alapján, a mintaterületen véleményünk szerint min. 3 zöldítési gyakorlat alkalmazható az ökológiai jelentőségű területek kijelölését érintő gyakorlaton belül. Ezek a táblaszegélyek kialakítására, a fasorok telepítésére és az erdőszélek menti védőterületek kialakítására irányulnak.

Táblaszegély (F2)

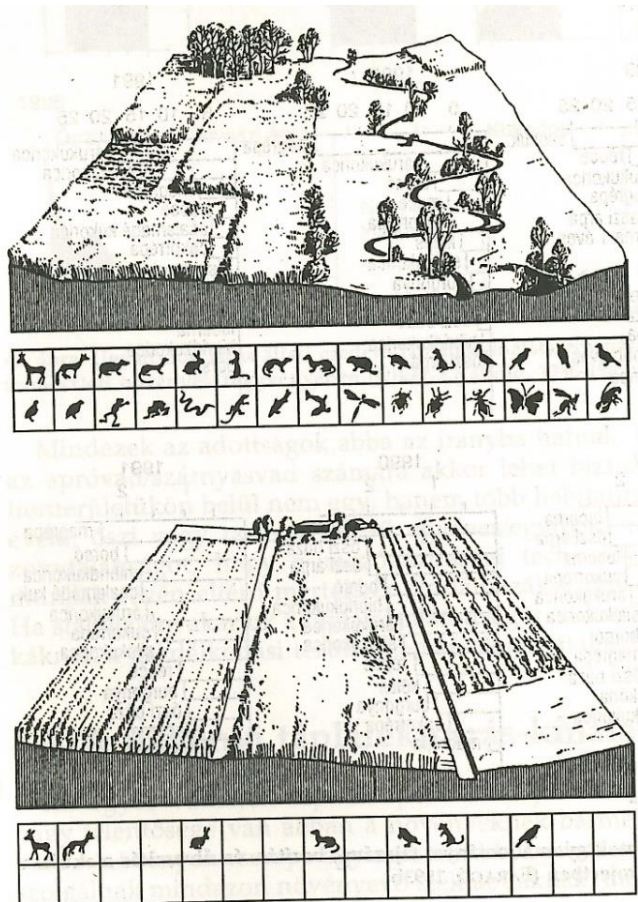
„EFA-ként olyan táblaszegély fogadható el, amely a szántóterülettel határos, legalább 1 méter és legfeljebb 20 méter széles, jellemzően vonalas kiterjedésű és minimum 50%-ban lágyszárú növényzettel borított.” (Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv, 2015,34)

Ennek fényében a vízgazdálkodási és szántóterületek közvetlen találkozásában javasoljuk 20 méter széles táblaszegély kialakítását 3 területen 312, 469 illetve 551 méter hosszon (2,66 ha). A táblaszegélyeken mezőgazdasági termelés nem végezhető, a legeltetés, kaszálás illetve mechanikai gyomirtás azonban megengedett. A táblaszegélynek és a szántóterületnek közvetlenül érintkeznie kell, más elem közöttük nem állhat.

A táblaszegélyek kialakításának pozitív hatásaként a megvalósítást követően javul a környezeti állapot, miszerint a szántóterületekre kijuttatott műtrágya és növényvédőszer, vegyi anyagok nem kerülnek közvetlen kapcsolatba a vizekkel. A szegély állatok élőhelyeül, és vándorlási útvonalként is szolgálhat. 4.2. ábrán bemutatunk egy szerkezeti felépítést a szegélyek kialakítására, amely egyben tartalmaz minden lényeges elemet. Természetesen a szegélyek különböző változatban alakíthatók ki a helyi adottságokra és feltételekre tekintettel.

4.2. ábra: Szegélysávok kialakítása szántók peremén
 (forrás: Fülöp és Szilvácsku (szerk.), 2000)

4.3. ábra: A határstruktúra megváltozásának hatása az életközösségre
 (forrás: Faragó, 1997)

Fasor (V1,V2,V3)

„Ökológiai jelentőségű területként olyan fasor fogadható el, amely

- egy sor fából áll,
- a szántóterülettel közvetlenül határos
- legalább 25 méter hosszú
- a fák lombkoronája legalább 4 méter átmérőjű és
- a lombkoronák közötti távolság nem több mint 5 méter” (Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv, 2015,32)

Fasorok tekintetében bizonyos helyeken csak pótlásra (V2), más helyeken új fasorok telepítésére van szükség (V1). Pótlás a mintaterület déli határát képező út (830 m) mentén, új fasor létesítése az észak-déli irányú - Dabroncot és Hetyefőt összekötő – út (283 m), valamint az erre merőleges Marcal felé vezető út (280 m) mentén javasolt. A Dabroncot és Hetyefőt összekötő út mentén kétoldali fasor telepítése javasolt. Dabronc főutcájának fásítása (700 m) is javasolt (V3), kisebb méretű lombhullató fákkal.

A zöldítési kézikönyv alapján a fasor az átváltási tényezőtől adódóan mindig 5 méter szélességgel kerül elszámolásra. Csak akkor fogadható el a fasor EFA területként, ha a fák törzsei legfeljebb 2,5 méterre helyezkednek el a tábla szélétől. Különösen fontos, hogy a fasor csak egyetlen sor fából áll, a lombkoronák alatt és az egyes fák között legfeljebb kis mértékben található más fás szárú növény.

A fasorok (közúti terület) és a táblaszegélyek (vízügyi terület) esetében alkalmazni lehet a rendelkezésre állás szabályát, amelyek „olyan tájelemek, elemek, amelyek megfelelnek az EFA elemeknél leírt egyes paramétereknek, de nem a gazdálkodó tulajdonában, vagy kezelésében állnak, csak abban az esetben jelölhetőek ki ökológiai jelentőségű területként, ha az adott tájelem tulajdonosa/vagy kezelője ezt nem ellenzi. Ebben az esetben azt a tájjelemt, amely a gazdálkodók szántóterületével szomszédos, úgy kell tekinteni, hogy ezen gazdálkodók rendelkezésére áll, így azt elszámolhatják EFA területként. A rendelkezésre bocsátás ellentételezéseként a vagy kezelő/tulajdonos kérésére a tájjelem területét bejelentő gazdálkodó köteles a rendelkezésre álló területen elvégezni a parlagfű és más veszélyes gyomok elleni védekezést, továbbá elszállítani a szilárd hulladékot.”

Erdőszélek mentén fekvő támogatható hektársávok (F3)

„Erdőterület mellett elhelyezkedő, legfeljebb 10 méter széles támogatható szántóterületen elhelyezkedő sáv. A gazdálkodó szabadon dönthet arról, hogy termeléssel vagy termelés nélkül kívánja a területet EFA területként elszámolni.” (Zöldítés – gazdálkodói kézikönyv, 2015,40)

A gazdálkodó számára javasoljuk, hogy az erdőszélek mentén fekvő támogatható hektársávot ne művelje, így magasabb súlyozási tényezővel, 1,5-es szorzóval számolhatja el azt. A mezőgazdasági kultúrallapot megtartása érdekében a legeltetés, kaszálás illetve mechanikai

gyomirtás megengedett. A termelés alatt nem álló területnek jól megkülönböztethetőnek kell lennie a szántóterülettől, amennyiben a szántó ideiglenes gyep hasznosítású, akkor a termelés alatt nem álló erdőszél mentén fekvő támogatható hektársávot karóval kell elkülöníteni a szántótól. Ennél az EFA típusnál a termelés alatt álló és a termelés alatt nem álló területek kombinációja nem lehetséges egy EFA területen belül.

Jelölőfák alkalmazása a közigazgatási határ mentén (P1)

A határ jelölésére - mely szántóterületen húzódik - javasoljuk jelölőfák ültetését. A jelölőfák messziről is jól látszanak, természetes elemként illeszkednek a tájba, jelző funkciójukat megfelelően betöltik, szabályos kiültetésük egységességet sugall. Mindenképpen őshonos fajok alkalmazása javasolt, ezek lehetnek például hárs vagy juhar fajok.

A birtokhatárokat jelölő sarokpontok jelölését is javasoljuk kulturált formában fák (pl. körtefa), faragott kövek, illetve egyéb a tájban újabb értéként megjelenő módon megoldani.

Új gyepterület kialakítása (F1)

Az új gyepterületek létesítését a Marcal mentén és a Hetyefőtől délre eső területeken javasoljuk. A Marcal mentén a vizsgált mintaterület keleti szélén a szántókhoz kapcsolódóan javasoljuk a már meglévő gyepterületek összekötését új gyepterület létesítésével (7,5 ha), továbbá a belvizes területen, Hetyefőtől délre a meglévő gyepterülethez kapcsolódóan szintén újabb gyepterületek létesítését (0,85 ha).

Belterületi zöldfelületen közösségi tér létrehozása (F4)

A térképen jelölt, Dabronc nyugati részén található zöldfelület rendezését javasoljuk, így közösségi térként hasznosítható, mely a település közösségét erősítheti, és szabadtéri időtöltésre ad lehetőséget. A fákkal beültett, rendezett, padok kihelyezésével kialakított tér javítja a településképet és lehetőséget ad a találkozásra, pihenésre, rendezvények lebonyolítására.

Tájértékek a területen (P2)

A mintaterületen több egyedi tájérték található. A községtől északra, a Hetyefő felé vezető országút nyugati oldalán álló útszéli keresztet 1932-ben állították, anyaga Keszthely környéki homokkő. A Dabronc település északi végén található útszéli keresztet 1915 körül állították, vaskerítés övezi, anyaga szintén Keszthely környéki homokkő. A településen található templomkereszt a templom déli oldalán áll, feltehetőleg 1888-ban állították. A Szentháromság oszlop a község nyugati szélén túl, az Ötvösre vezető út északi oldalán található, 1936-ban állították. Az értékek jelenleg megfelelő állapotúnak tekinthetők, védelmük, fenntartásuk továbbra is kiemelt fontosságú.

Természetismereti helyek és túraútvonalak a területen

A vizsgált mintaterületen a meglévő katicás túraútvonal és a tervezett zöldút nyomvonala halad át. Az egyik - a mintaterületet érintő - katicás útvonal az Ötvös felőli úton ér Dabronc területére

és a településtől ÉK-i irányba halad megközelítve a Marcalt. A tervezett zöldút is a Marcal mentén halad, ezen a szakaszon a katicás úttal együtt. A meglévő gyepterületeken a turisztikai fejezet alapján két természetismereti megfigyelő pont kialakítását javasoljuk a zöldút egy-egy állomásaként. A másik katicás útvonal Hetyefő belterülete felé halad a vízfolyás mentén ÉNY-i irányból, gyepterületeket érintve.

4.7.Összegzés

A zöldítés jelentőségének több kedvező hatása érvényesülhet a javaslatok megvalósulásának következtében. A cél, hogy a természeti erőforrások megőrzésével és észszerű felhasználásával a biológiai sokféleség a lehető legnagyobb mértékben fennmaradhasson, mindenki számára élhető vidéki térség alakuljon ki. A választott mintaterületen kijelölni kívánt ökológiai jelentőségű területek hozzájárulnak ezekhez a célokhoz és hatékonyan képesek védeni a térség jelentős vízfolyásának, a Marcalnak állapotát és vízi ökoszisztémájának stabilitását, illetve a táj biológiai sokféleségét, természeti tőkéjét is gyarapítja. A védelmi szerepe mellett javaslataink javítják a tájképet és a turizmus, illetve az oktatás feltételeit is.

5. HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS

A gazdasági elemzés célja a fejlesztések megalapozása a térségben már meglévő gazdasági potenciálok feltárásával.

5.1. Sümegi kistérség gazdaságáról általában

A kistérségen belül egyedül Sümeg rendelkezik városi ranggal, a többi húsz település községi rangú. A térségben főként aprófalvas, kis népsűrűségű területek találhatóak, melyek belső perifériásak és stagnáló tendenciát mutatnak. A rendszerváltás során a gazdasági struktúra gyökeres átalakítására került sor, előtte jelentős ipari, bányászati tevékenység folyt a térségben. Sajnos mára ezek az ipari és termelőszövetkezeti kapcsolatok megszűntek, a vállalatokat, termelőszövetkezeteket felszámolták, jelenleg, elhelyezkedése és adottságai alapján főként mezőgazdasági jellegű terület. A járásra vonatkozó statisztikai adatokat az 5.1. számú táblázat tartalmazza.

Sümegi járási statisztika	
Járáshoz tartozó települések száma:	21
Terület, km ² :	306
Népsűrűség, fő/km ² :	49.4
Lakónépesség 2010 év végén, fő:	15130
14 év alattiak aránya, %:	14.7
15-64 évesek aránya, %:	68.4
65 év feletti aránya, %:	16.9
Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességből, %:	11.8
Egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem, ezer Ft:	1296
Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma ezer lakosra:	309.7
Rendszeres szociális segélyben részesítettek átlagos száma ezer lakosra:	4.7
Óvodával rendelkező települések aránya, %:	47.6
Általános iskolával rendelkező települések aránya, %:	28.6
Középiskolával rendelkező települések aránya, %:	4.8
Regisztrált vállalkozások száma ezer lakosra:	109

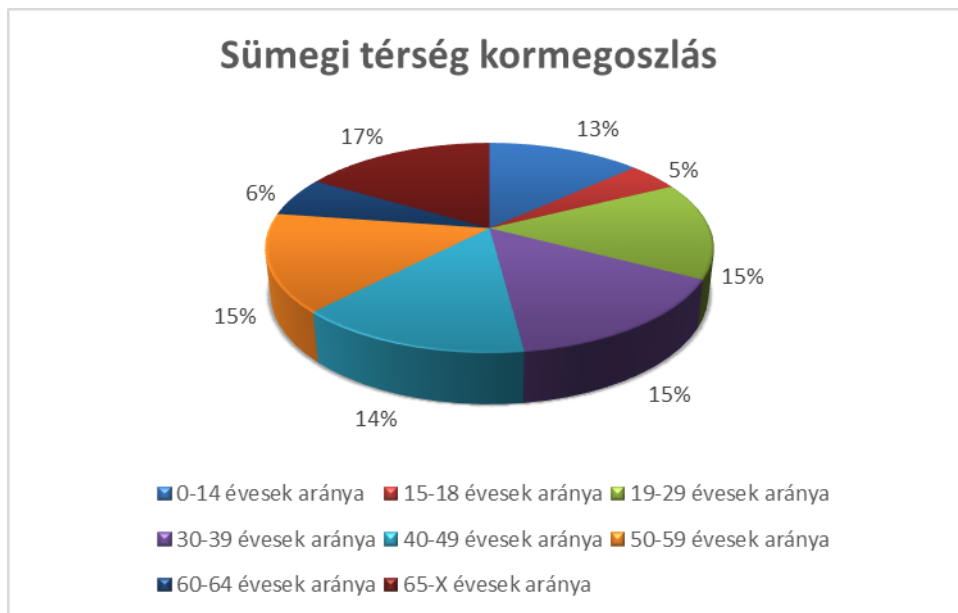
5.1. táblázat Sümegi járási statisztika

(forrás: <http://www.jaras.info.hu/lap/sumegi-jaras>)

A közintézményekkel való ellátottság települési szinten csekély, ám térségi szinten megfelelő. Az óvodával rendelkező települések aránya 47,6%, míg általános iskolába csak a települések közel 30 %-án nem kell ingáznia a gyerekeknek. Az arány a gimnáziumok tekintetében még rosszabb, csupán a települések 4,8%-án található középiskola. A térségben a gyerekek főként Sümegre, Zalaegerszegre vagy bentlakásos iskola esetén még távolabbi településekre kénytelenek eljárni. Az infrastrukturális kapcsolatok és a régi megyehatárok hatása még érződik abban, hogy az emberek nagyobb arányban a Zala megyei települések felé indulnak, nem pedig a megyeszékhely Veszprém irányában.

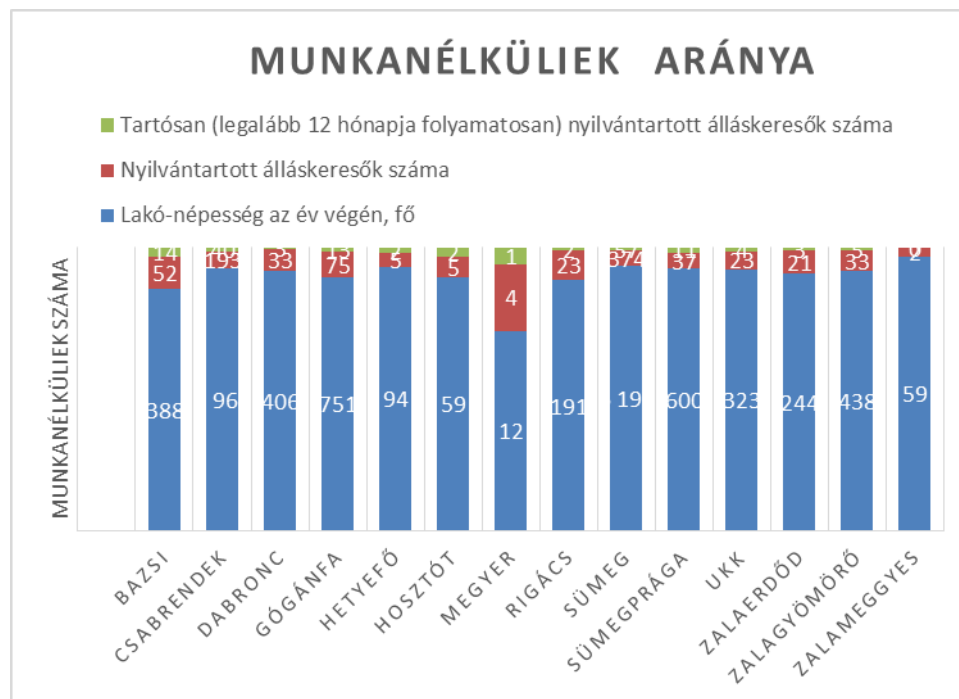
5.1.1. Demográfia

A Sümegi térség demográfiai adatai mutatják, hogy a két legmagasabb lakossággal rendelkező település Sümeg (6190 fő) és Csabrendek (2696 fő). A többi vizsgált településen a lakók száma 800 fő alatt volt 2011-ben.

5.1. diagram Kormegoszlás (Forrás: <http://www.jaras.info.lap.hu/lap/sumegi-jaras>)

A térségben a kormegoszlás szerint a kiskorúak aránya 13%, a fiatalkorúak aránya pedig 5%. A 65-év felettek aránya 16,9% (5.1. diagram) ami alapján megállapítható, hogy a sümegi járás vizsgált településein a társadalom térségi szinten vizsgálva nem mutat előregedő képet, ám egyes települések esetében – például Megyer – lakos szám csökkenése és a nyugdíjas réteg magas aránya jellemző.

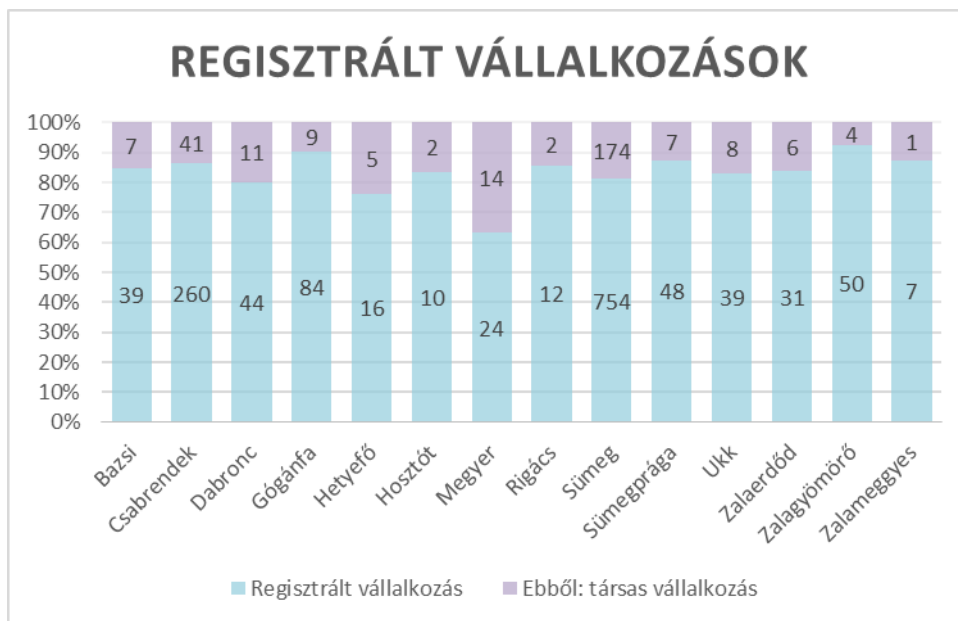

5.2. diagram Munkanélküliek aránya a Sümegi járás vizsgált településein (Forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

A lakosság 65%-a aktív keresőkorú. Ennek a rétegnek átlagosan 11,8%-a munkanélküli (5.2. diagram), továbbá átlagosan 5%-a a munkakereső lakosságnak tartósan nem talál munkát a térségben.

5.1.2. Vállalkozások

A térségben 80,1%-ban képviseltetik magukat az egyéni vállalkozások, melyek beindításához kevesebb már meglévő tőkére van szükség, mint egyéb vállalkozási forma esetében. A vállalkozások 63%-a nem alkalmaz munkaerőt, 32,2%-uk 1-9 dolgozót míg a 4,3%-uk 10-49 fő alkalmazottat foglalkoztat, ezzel szemben az 50-249 főt foglalkoztató kategóriába csupán 0,6%-uk esik. A KSH adatai alapján, amennyiben csak a foglalkoztatottak számát vesszük figyelembe, nem számolva a jövedelemmel, megállapíthatjuk, hogy a kis és középvállalatok vannak túlsúlyban. A vállalkozások arányait a következő diagram mutatja (5.3. diagram).

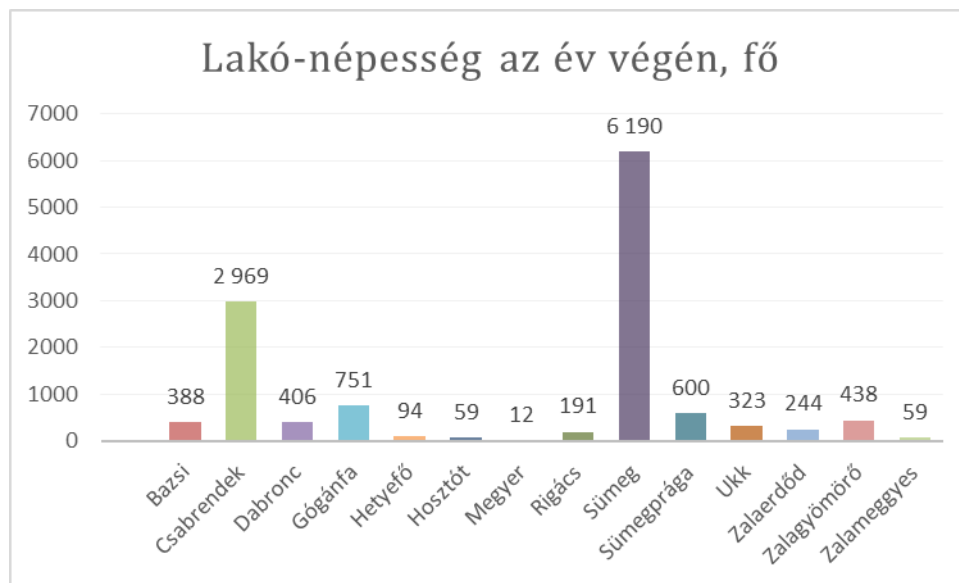
5.3. diagram Vállalkozások a Sümegi járás vizsgált településein (Forrás: saját ábra KSH adatok alapján)

5.2. Sümegi kistérség vizsgált településeinek gazdaságáról

A Sümegi térségben 14 települést vizsgáltunk, melyek Bazsi, Csabrendek, Dabronc, Gógánfa, Hettyefő, Hosztót, Megyer, Rigács, Sümeg, Sümegprága, Ukk, Zalaerdőd, Zalagyömörő és Zalameggyes települések. Ezek gazdasági, demográfiai helyzetét összefoglalóan elemzem, majd településenként sorra veszem a potenciális vállalkozókat az egyes településeken.

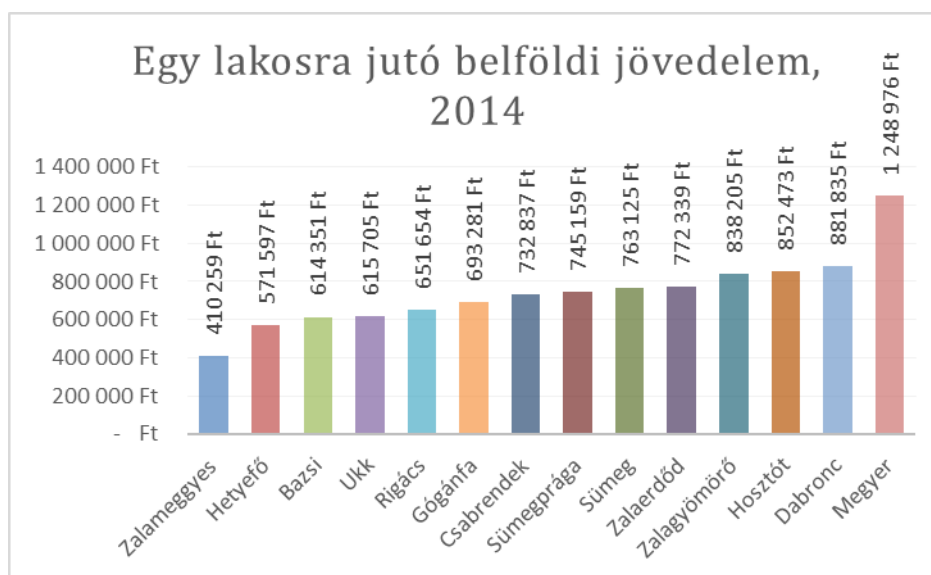
5.2.1. Demográfia és jövedelem

Lakosság tekintetében kiugróan magas értékkel rendelkezik Sümeg és Csabrendek település. Mindkettő lakos száma meghaladja a 2900 főt. A többi település aprófalvas szerkezetű, lélekszámuk nem éri el a 800 főt. A legnagyobb a térségben Gógánfa, ami a 2000-es évek közepén bezárt Rockwool Kft jóvoltából vonzotta a településre a környező térségből a lakókat és a dolgozókat egyaránt, a 2014-es adatok alapján 751 főt számlál, míg a legkisebb lakosságú település Megyer, ahol csupán 12 fő él és dolgozik.

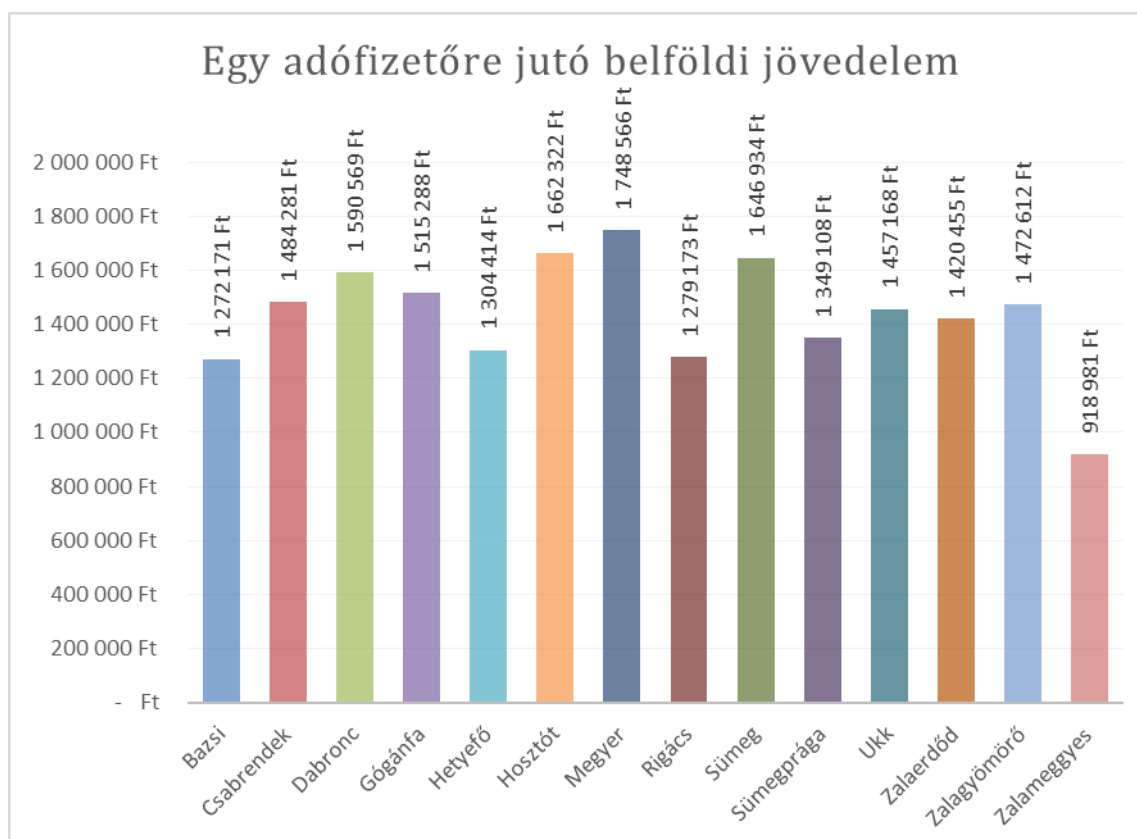
5.4. diagram Lakónépeség a vizsgált településeken (Forrás: saját készítésű ábra KSH adatok alapján)

Az egy főre jutó jövedelmek tekintetében Megyer a legkisebb bevételű, mivel nagyon kevesen lakják, viszont a falu kiváló turisztikai marketinggel rendelkezik, és üdülőfaluként üzemel. A legalacsonyabb egy főre jutó jövedelemmel Zalameggyes rendelkezik, ott évente az átlagos jövedelem alig haladja meg a 400 ezer forintot. (5.5. diagram)

5.5. diagram Egy főre jutó éves jövedelem (forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

Az 5.5 diagramról is leolvasható, hogy az egy főre jutó jövedelmek, kifejezetten alacsonyak, ami a térségben a nagyobb munkaerőt foglalkoztatni képes vállalatok hiányában is keresendő.

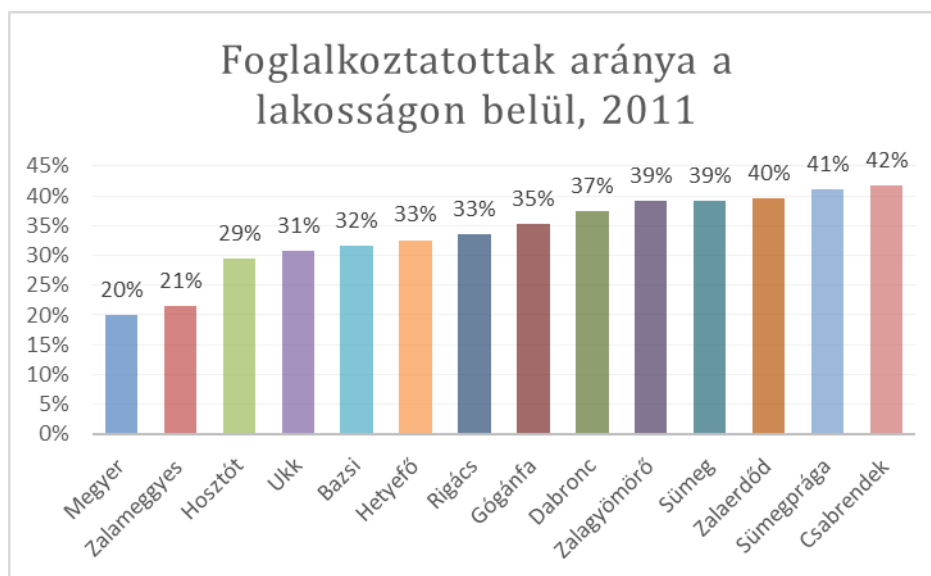

5.6. diagram Egy adófizetőre jutó belföldi jövedelem (Forrás: saját ábra KSH adatok alapján)

Az előző, egy lakosra jutó jövedelem diagrammal való összehasonlítás során kitűnik, hogy az egy adófizetőre jutó belföldi jövedelmek aránya magasabb, mintegy 400 ezer forinttal haladja meg az egy főre jutó jövedelmeket. A két diagram tanulságai alapján megállapítható, hogy kevesebb az adófizetők száma, mint a lakosok száma a vizsgált településeken. (5.6. diagram)

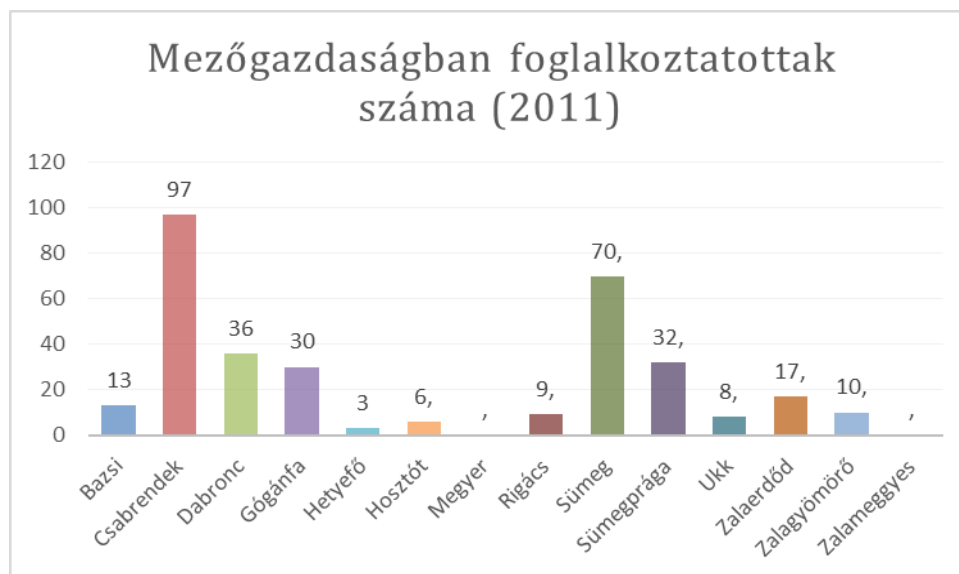
5.2.2. Foglalkoztatottság

A 2011-es adatok alapján megállapítható, hogy a települések lakosságának jóval kevesebb, mint a fele, rendelkezik állandó munkahellyel (5.7. diagram). Ez az arány Megyer és Zalamegyes tekintetében még ennél is jóval kevesebb, alig negyede dolgozik a lakosoknak. A leginkább foglalkoztatott lakosságú település Csabrendek.

5.7. diagram Közfoglalkoztatottak aránya (forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

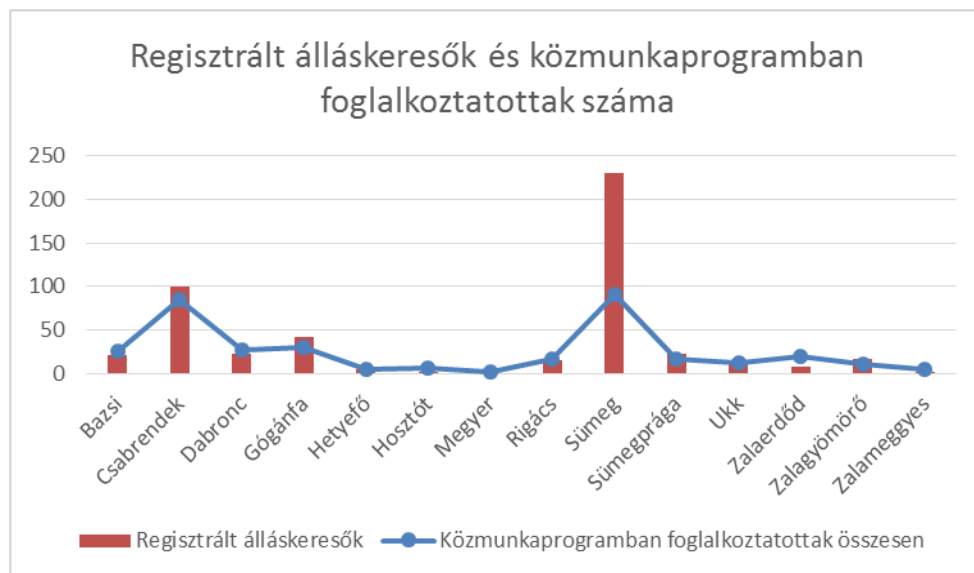
A térség adottságai alapján a szántók, valamint az erdőgazdasági területek túlsúlya jellemző. A mezőgazdaság esetébe viszont a modern technológiáknak köszönhetően kevés emberrel is nagyméretű területek művelhetőek meg (5.8. diagram). A mezőgazdasági dolgozók arányát mutatja az 5.8. diagram. A művelt földterületek 49,3 %-a van egyéni gazdaság tulajdonában. Művelési ág tekintetében a szántók, valamint az erdőgazdasági területek túlsúlya jellemző.

5.8. diagram Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya (forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

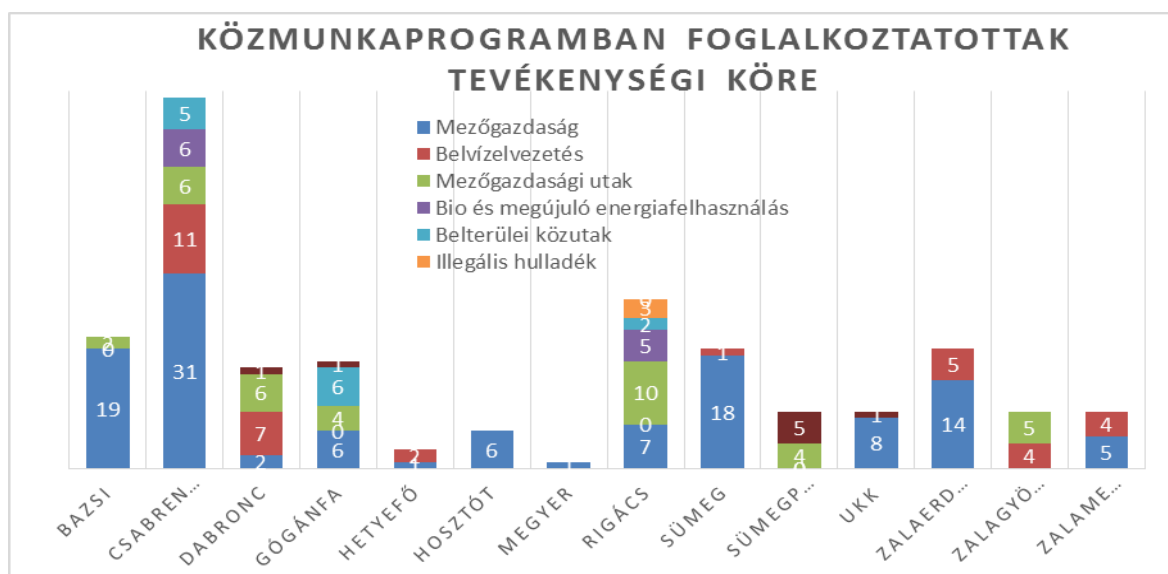
A magas fokú munkanélküliség ellen a települések közmunkaprogrammal igyekeznek tenni. A közfoglalkoztatásba vétel során kívánják segíteni azoknak az újra munkába vételét, akik

tartósan, hosszú ideje eredménytelenül keresnek munkát. A közfoglalkoztatás „a halmozottan hátrányban lévő, foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesülő, illetve álláskeresői vagy szociális ellátásra nem jogosult álláskereső átmeneti jellegű, határozott időtartamú foglalkoztatására” (Tájékoztató a közfoglalkoztatás rendszeréről) kialakított rendszer. Az 5.9. diagram mutatja a településeken a regisztrált álláskeresőket, valamint a közmunkaprogramban foglalkoztatottak számát.

5.9. diagram Regisztrált álláskereső és közmunkaprogramban foglalkoztatottak száma (forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

Közmunkaprogram keretén belül főleg mezőgazdasági tevékenységet, közutak karbantartását, hó illetve árvíz kármentesítést, valamint kulturális és örökség megőrzési tevékenységet végeznek (5.10. diagram). A vizsgált településeken a különböző ágazatokban dolgozók aránya látható.

5.10. diagram Közmunkaprogramban foglalkoztatottak tevékenységi köre (forrás: saját készítés KSH adatok alapján)

5.3. Gazdasági potenciálok

Gazdasági potenciálok azok a termelők, állattartók, akik nemcsak a saját felhasználásukra, hanem a közösségnek, a piacra is termelnek. A térségben megkülönböztettem ezeket a termelőket a termékek alapján (például: kézműves, gyümölcsstermesztő, állattartó). Az 5.2. számú táblázatban jelöltem a településeket, amelyeken megtalálhatóak a különböző gazdasági potenciálok.

5.2. táblázat Gazdasági potenciálok a Sümegi térségben, településekre bontva

(forrás: <http://eltetovedjegy.hu/>, terepei bejárás, interjúk)

	Kézműves	Szőlő-termesztés	Gyümölcs- termesztő	Gyümölcs- feldolgozó	Védjegyes termék	Állattartó telep	Sajtkészítés	Bor-termelés	Zöldség- termesztés	Turizmus	Védjegyes bolt
Bazsi		x	x	x	x			x			
Csabrendek		x									
Dabronc						x					
Gógánfa						x	x		x		
Hetyefő											
Hosztót						x	x				
Megyer	x		x	x	x	x			x	x	
Rigács						x					
Sümeg	x	x	x		x	x	x	x		x	x
Sümegprága	x	x	x		x	x	x	x			
Ukk			x	x	x	x			x		x
Zalaerdőd						x			x		
Zalagyömörő					x					x	
Zalamegyes											

5.3.1. Gazdasági potenciálok - állattartás

Az állattartó telepeken többségében legeltető állattartás a jellemző. Az egyik legnagyobb állattartó telep a dabronci pulykatelep, ahol 70000 pulykát nevelnek évente. A vágásértett állatokat Szarvasra és Kecskemétre viszik. A térségben nincs olyan feldolgozóüzem, ami rövid időhatáron belül képes feldolgozni a termelt állat mennyiséget. Gógánfán működött egy nagy kapacitású, térségen kívüli kapcsolatokkal és értékesítéssel is foglalkozó, a teljes térség igényeit kielégítő vágóhíd, ami a tulajdonos nyugdíjazása után külföldi tulajdonba került. Az új tulajdonos nem foglalkozott a vágóhíd fenntartásával, a dolgozókat elbocsátotta és eladta a területeket. A vágóhíd kapacitása el tudná látni a jelenlegi és a jövőben megnövekedő állatállománnyal járó többletterhelést. A vágóhíd újbóli beindítása jelentős költségektől kímélné meg a helybeli

gazdákat, hiszen rövidebb távra kellene szállítaniuk az állatokat. A vágóhíd a munkaerőpiacon is jelentős javulást hozna, valamint a térségben termelt árunak a korábbi kapcsolatok feltámasztásával piacot találna az ország más térségeiben is, például Budapesten.

Az 5.3. számú táblázat mutatja, hogy az egyes településeken milyen állatokat számottevőek, és az adatok alapján megállapítható, hogy az állattartók túlnyomó része szarvasmarhát tart.

5.3. táblázat Állattartó teleppel rendelkező települések és a tenyésztett állatok

(forrás: interjúk, terepi bejárás)

	Juh	Szarvasmarha	Sertés	Pulyka	Tyúk	Ló
Dabronc			x	x		
Gógánfa	x	x				
Hosztót		x				
Megyer		x			x	x
Rigács						
Sümeg		x				
Sümegprága	x					x
Ukk		x	x			

A történeti tájhasználatok vizsgálata során megállapítottuk, hogy a térség mélyebben fekvő, főként vízparti területein jelentős gyepterületek voltak, melyek többsége ma szántó vagy energianyár ültetvény. A zöldinfrastruktúra fejlesztés egyik lépéseként javasolunk visszagyepesítést, illetve a jelenleg meglévő gyepfelületek megtartását és védelmét, ami szervesen kapcsolódik az állattartáshoz.

A gyepfelületek fenntartása legeltetéssel valósulhat meg, amivel egy időben az állatok trágyázzák is területet. A megnövelt állatállománynak mind a húsa, teje felhasználható további feldolgozás során, sajtkészítés és egyéb tejtermékek gyártására, valamint házi tej előállítására és értékesítésére is van lehetőség. A több település gyepterületein legeltetett állatok tejéből készült termékeket a térségen kívül is értékesítik, például a gógánfai Sebestyén József, aki helyben, valamint a hévizi piacon minden héten kedden, csütörtökön és szombaton árul, valamint Tóth Tamás, aki Sümeg mellett, Jánosházán termel és a térségben adja el a tejtermékeit.

5.3.2. Gazdasági potenciálok – védjegyes termékek

„A Vidék Minősége – Éltes Balaton-felvidék” védjegyes termékek a helyre jellemző kézműves termékek kaphatják meg. A védjegyet használók vállalják, hogy a térségben előállított termékekkel és szolgáltatásokkal a térség társadalmi és gazdasági fejlődését segítik elő. A védjegy és minőségjegy elnyerésének feltételeit az Éltes Balaton-felvidékért Egyesület

honlapján olvashatjuk. A honlap tájékoztatást ad a már védjegyet, minőségjegyet elnyert termékekről és szolgáltatásokról is, melyeket a könnyebb elérhetőség érdekében három csoportra osztottak:

- Több, mint egy étel
- Több, mint egy termék
- Több, mint vendéglátás

A honlap továbbá tájékoztatást ad a termékek elérhetőségéről és leírásukról. A védjegyes terméket három üzletben lehet megvásárolni.

Nagy Csemegebolt – Ukk - A Vidék Minősége – Éltető Balaton-felvidék kiskereskedelmi üzlet – napi élelmiszer, szárazáru, ajándéktárgy árukörrel.

Kamilla Kézműves Ajándékbolt - Sümeg - A Vidék Minősége – Éltető Balaton-felvidék kiskereskedelmi üzlet – szárazáru, ajándéktárgy árukörrel.

Sümeg és Térsége TDM – Sümeg - A Vidék Minősége – Éltető Balaton-felvidék védjeggyel ellátott helyi termékek és ajándéktárgyak.

5.3.3. Gazdasági potenciálok – biogáz üzem

Zalaerdődön létesítendő biogáz üzem a helyi adottságokra épül. A beruházás csak akkor lehet nyereséges, ha nem csak a termelt áramot, hanem a keletkező hőt is felhasználják. A hő alkalmas a települések téli fűtésére, valamint üvegházi termesztéshez az üvegházak fűtésére is. A környéken, viszonylag kis távolságra van olyan állattartó telep, ahonnan a szerves trágyát szállíthatják az üzembe, viszont a növényi elem megtermeléséhez nagy területű és hozamú ültetvények szükségesek.

5.3.4. Gazdasági potenciálok – vállalkozások

A Sümegi térség vizsgált településein található olyan vállalkozás, ami nem elsősorban profitorientált, hanem igyekszik a térség gazdaságát és társadalmát, valamint a fejlődését fenntartani. Az egyik ilyen vállalkozóval volt alkalmunk beszélgetni, Simon Lajos, agrármérnök, Dabronc polgármestere, aki egy 8 cégből álló cégcsoport vezetője is. Igyekszik olyan alkalmazottakat találni, akik a térségből származnak és itt is laknak. A cégcsoportnál 19 fő dolgozik mezőgazdaságban, köztük van gépészmérnök képesítésű is. A terménymanipuláció ágazatban, szállítással foglalkozik 3 fő, a keverőüzemben 4 fő, ők technikai végzettségűek. A pulykatelepen a napos pipe nevelésre időszakosan felvesz, vagy átirányít 5 főt, ezt meg lehetne oldani gépesítéssel, nagyobb hatékonysággal, de a térség gazdasági egyensúlyának fenntartása érdekében inkább a költségesebb foglalkoztatást választják. A pulykatelepen állattartó mérnök képesítésű dolgozókat alkalmaz.

Sajnos vannak a területen rossz példák is. A külföldi földtulajdonosoknak nem érdeke és emiatt nem is foglalkoznak a helyi adottságoknak megfelelő mezőgazdasági termény termesztésével.

Ezáltal nem állítanak elő magas hozzáadott értékű és minőségű terméket, amit előállítanak, azt is külföldön értékesítik, így a keletkező jövedelem nem a térségben hasznosul. Dabronc és Gógánfa határában, a Marcal partján a táj jellegétől elütő energiaültetvények találhatóak. Az ültetvény vonz kívülről munkaerőt, viszont csak 1, maximálisan 2 főt. A bejárás során tájékoztattak minket, hogy az ültetvények melletti területekről az energiaerdők elszívják a vizet, ezáltal szárítják és rontják a környező szántók termőtalajának minőségét.

5.3.5. Gazdasági potenciálok – önkormányzati törekvések

Bazsi a legjobb példa, ahol az önkormányzat vezetője a település fejlődésének motorja. A településen működik a Bazsalma Egyesület, ami a tájfajták génállományának megőrzését tűzte ki célul. Többször volt csemeteosztás, amit a környező településekre is fokozatosan kiterjesztenek. Az osztást két évente ismétlik meg, amikor is a tájra jellemző fajtájú gyümölcsfa csemetét osztanak ki a lakók között, akik saját kertjükben elültetve azokat segítik a fajták génállományának megőrzésében. Az így termesztett gyümölcsöt, közösségi feldolgozóüzembe, préházba vihetik a gazdák, ahol szakszerű segítség mellett maguk préselhetik és palackozhatják a gyümölcsleveket.

A településen működik közösségi vágóhíd is, ahol az önkormányzati földeken nevelt sertéseket vágják, közös disznótor tartása mellett. A gazdák saját felhasználásra is és az önkormányzat számára is a magyar génállományból származó, azt örökítő sertést és szarvasmarhát tenyésztnek.

5.4.Összefoglalás

A Sümegi térség egy jelenleg aprófalvas, beszűkülő perifériával rendelkező, stagnáló térség. A kivonuló nagyvállalatok és termelőszövetkezetek hiánya érződik a munkanélküliség magas arányában, valamint az egy főre jutó jövedelem tekintetében. A külföldi gazdák, földtulajdonosok térség iránti érdeklődésének felkeltése, valamint a történeti tájhasználatok, termelési módszerek visszaállítása előremozdíthatja a gazdaság fejlődését a területen.

Megfelelő társadalmi összefogás mellett és a térség táji adottságait kihasználó gazdálkodási módszerek és minták alkalmazása mellett jelentősen javítható a jelenlegi helyzet. A térségben már jelen vannak olyan vállalkozók, akik követendő példát mutatnak.

6. KÖZÖSSÉGI FEJLESZTÉSEK

A tanulmányban a térség közösségi életével is foglalkoztunk annak érdekében, hogy a települések fejlesztését az erős közösségek megteremtését célzó javaslatokkal segítsük.

6.1. Vizsgálatok

Vizsgálataink keretében az általános demográfiai helyzetképen túl az terepbejárások során feltárt együttműködések és az intézményi ellátottságot tekintettük át.

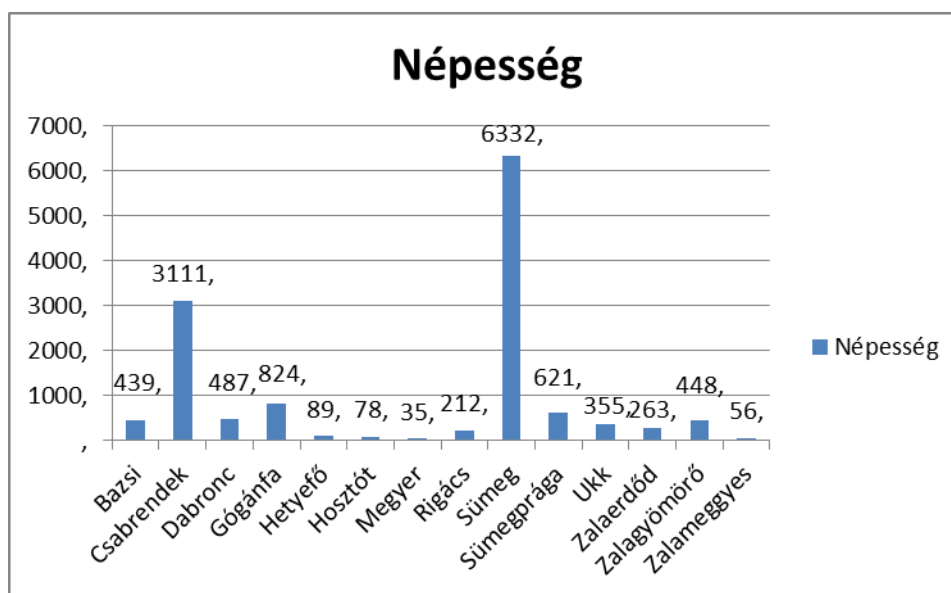
6.1.1. A sümegi kistérség általános bemutatása

A kistérség Veszprém megyében, a Közép-dunántúli régió nyugati csücskében fekszik, amely határos Zala és Vas megyével. A kistérség területfejlesztési szempontból⁴ kedvezményezett, mivel hátrányos helyzetűnek tekinthető. Típusa szerint a vidékfejlesztési és a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek csoportjába tartozik. A sümegi Veszprém megye legkisebb népességű kistérsége, amely 21 települést foglal magába. Ezek között csak egy városi rangú van, Sümeg, a térség központja. A Veszprém megyei általános képhez hasonlóan jellemzően aprófalvas térség: a községek közül csak 4 település (Csabrendek, Káptalanfa, Gógánfa, Sümegprága) lélekszáma magasabb 500 főnél. A kistérség sajátossága, hogy itt található az ország egyik legkisebb települése (Megyer), amelynek 2008-ban csak 35 lakosa volt. Mindezek ellenére a városi lakosság (a Sümegen élők) aránya viszonylag magas (41%). Azonban a sorban második helyen álló Csabrendek is jelentős népesség-arányt képvisel, hiszen a kistérség lakosságának 19%-át tömöríti.

(forrás: A leader program bemutatása a sümegi kistérség példáján / Hogyor Veronika / 2009-2010.)

6.1.2. Demográfia

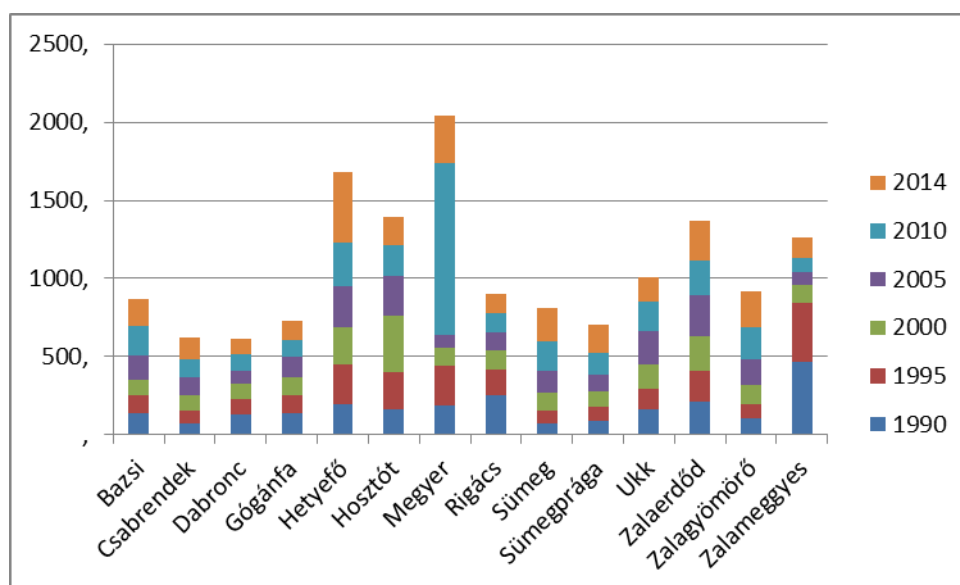
A térségről készült diagramról (1.1.1. ábra) leolvasható, hogy a vizsgált településeken a népességszám nagyon változó. Négy csoportot különböztetünk meg lélekszám alapján: 100 fő alatti (Hetyefő, Hosztót, Megyer, Zalameggyes), 200-500 fő közötti (Bazsi, Dabronc, Rigács, Ukk, Zalaerdőd, Zalagyömörő), 600-900 fő (Gógánfa, Sümegprága), valamint 3000-6500 fő (Csabrendek, Sümeg). A különbségek évről-évre nőnek, mivel a magasabb lélekszámú települések lakosság száma tovább nő, míg az alacsonyabb lélekszámúaké csökken.

6.1. ábra: Néességi adatok (2011)

(forrás: TeIR)

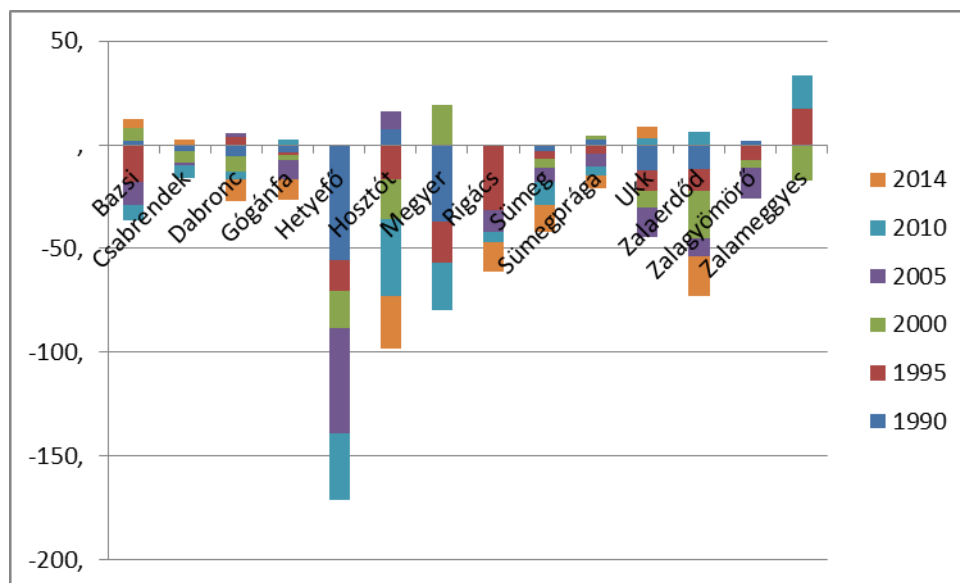
Korszerkezet

6.2. ábra: Előregedési mutató 1990-2014 között

(forrás: TeIR)

A korszerkezeti diagram (1.1.2. ábra) alapján elmondható, hogy a térségben Megyeren a legmagasabb az előregedési mutató, amit alátámaszt az is, hogy a lakosság száma itt a legkevesebb. Több település esetében is – Hettyefő, Hosztót, Ukk, Zalaerdőd, Zalagyömörő – jellemző, hogy a nyugdíjasok száma magasabb, mint a fiatal, illetve a munkaképes rétegé, így az előregedés veszélyezteti őket. A többi település esetében az idősebb réteg és a fiatal réteg aránya nagyjából megegyezik, így ezeken a településeken még nem kell előregedéstől tartani, bár a népességfogyás egyes településeket veszélyeztet.

6.3. ábra: Természetes fogyás és szaporodás kimutatása 1990-2014 között
 (forrás: TeIR)

A térségben általános jelenség, hogy bizonyos években a természetes fogyás magasabb, mint a természetes szaporodás. A vizsgált települések nagy része esetében 2005-2014 között az egyenleg pozitív értékeket is mutat. (1.1.3. ábra) A többi község esetében az egyenleg minden esetben negatív, ez pedig a népességszám csökkenéséhez, elöregedő, lassan elnéptelenedő területekhez vezet. A kialakuló közösségi kapcsolatok szempontjából fontos, hogy a társadalmi összetétel változatos legyen, ám a prognózis szerint, ha nem változik a lakos számok tendenciája, akkor a térség ebből a szempontból hátrányos helyzetűvé válik. Jelenleg egyértelműen Hettyefő áll a leghátrányosabb helyzetben a diagram kimutatása szerint. Második helyen Hosztót, majd Megyer követi.

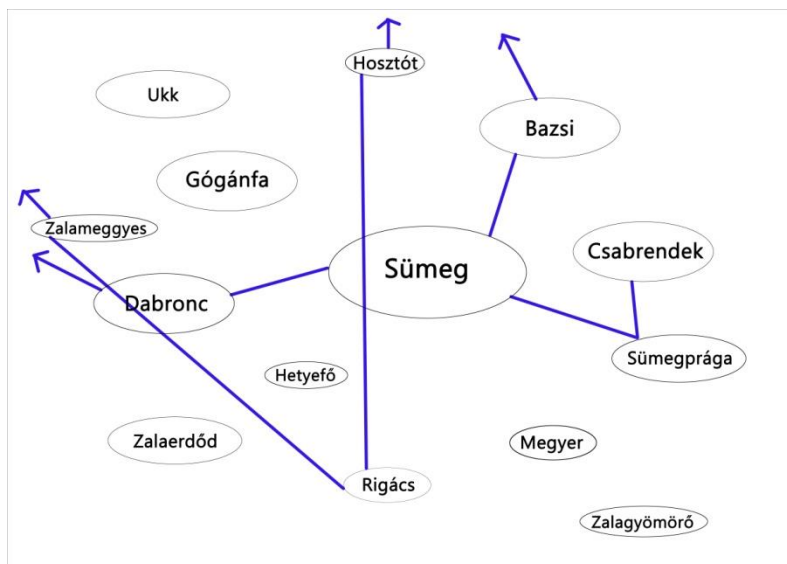
6.1.3. Együttműködések

Az összesített ábrán láthatóak az általunk megismert együttműködések, kapcsolatok, összefogások. A településeket nem földrajzi elhelyezkedésük szerint helyeztük el, hanem a kistérségben betöltött szerepük szerint koncentrálódna –értelemszerűen- Sümeg köré. Ezt a hierarchiát szeretnénk volna érzékeltetni a különböző méretű ellipszisekkel is.

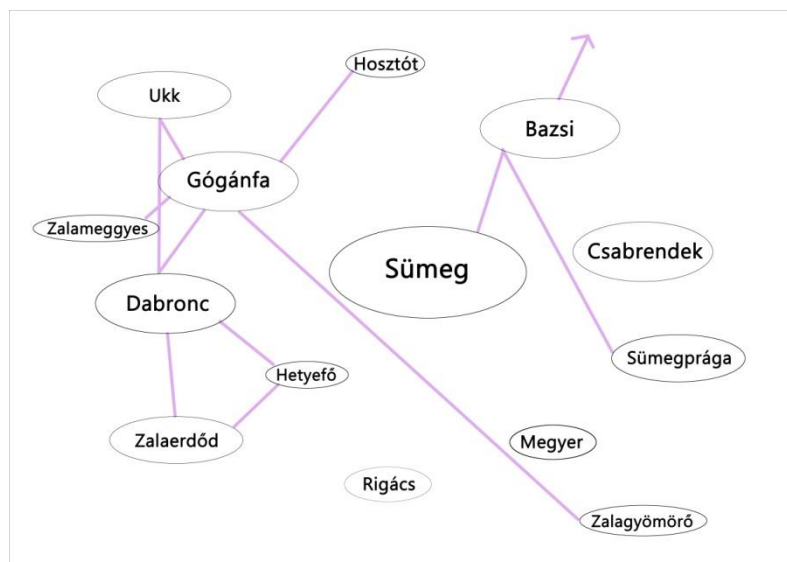
Összesen 4 kategóriában vizsgáltuk a kapcsolatokat, ezek alapján gazdasági, oktatási, munkahelyi és kulturális-rekreációs-sport szempontokat különítettünk el.

-ábra-

Első benyomás szerint, Sümeg mellett a kapcsolatok sűrűségét látva Dabronc, Gógánfa és Bazsi tölt be fontos szerepet a kistérség életében. Mélyebben szemügyre véve láthatjuk, hogy a kapcsolatok jellege azonban 2 kategóriában szükségszerű. Vagyis oktatási és munkahelyi ingázásokkal rendelkeznek az említett települések, melyet nem tudnak a közvetlen lakóköznyezetükben megoldani. Ugyanazon kapcsolat „másik végén” pedig éppen a szükséges intézménnyel rendelkező, környező településekről a lakosságot vonzó falu áll.

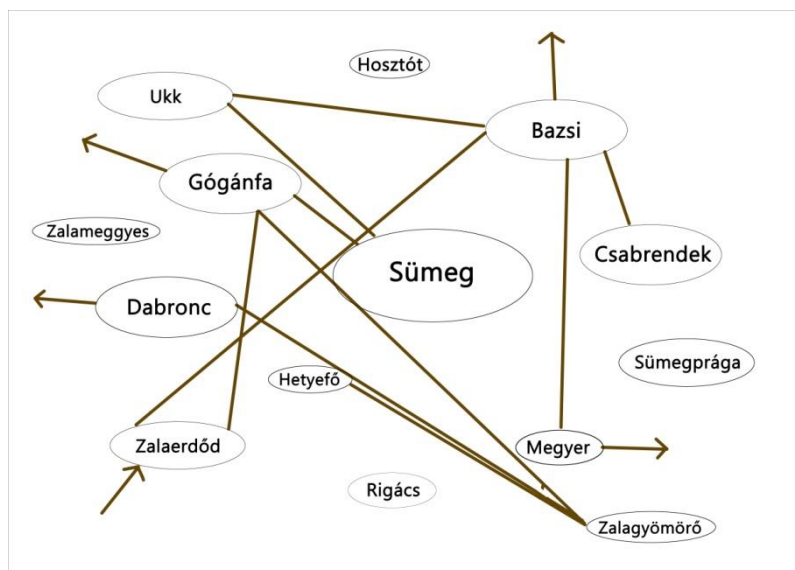
6.4. ábra: Munkahelyi ingázás sematikus szemléltetése
(forrás: interjúalanyok alapján saját szerkesztés)

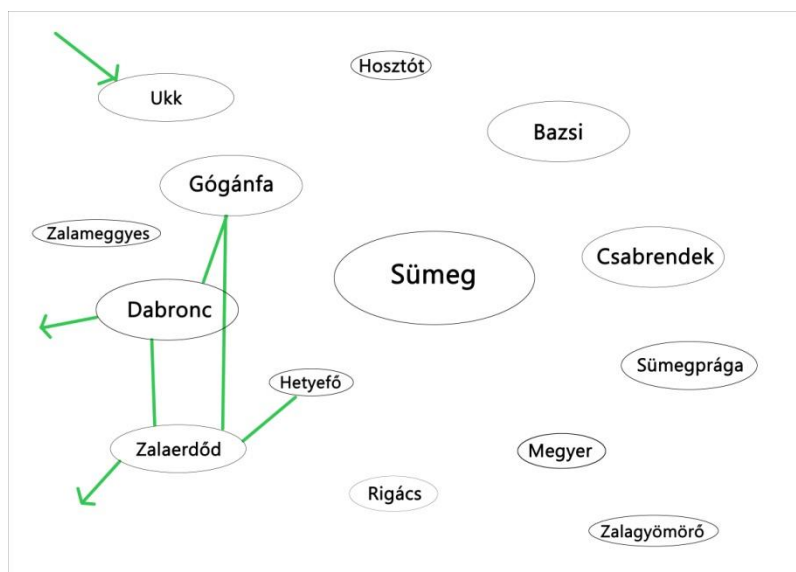
6.5. ábra: Oktatási kapcsolatok sematikus szemléltetése
(forrás: interjúalanyok alapján saját szerkesztés)

Amely települések esetében ezen két kategória, az oktatási és a munkahelyi nincs jelen, vagy csak kevés észlelhető, az azt is jelentheti, hogy a település adott esetben rendelkezik elegendő munkahellyel, illetve óvodával, iskolával, így a lila és sötétkék vonalak hiánya éppen a település fejlettségét mutatja. Így tehát az ábráról elmondható, hogy nem feltétlenül azon falvak részesülnek előnyben, amelyeknek nagyobb a kapcsolatrendszerük.

A zöld vonalak a kulturális, rekreációs és sport kapcsolatokat jelzik, míg a sötétbarna a gazdasági együttműködések. Ezt a két kategóriát megfigyelve viszont mindenképp elmondható, hogy minél több van belőle, annál kedvezőbb az adott falu helyzete.

6.6. ábra: Gazdasági kapcsolatok szemléltetése
(forrás: interjúalanyok alapján saját szerkesztés)

6.7. ábra: Rekreációs/kulturális/sport kapcsolatok szemléltetése
(forrás: interjúalanyok alapján saját szerkesztés)

Fontos szempont mindig egy település életében, hogy milyen mértékben van jelen távolabbi helyszíneken, így vizsgálatot végeztünk azon falvak körében is, melyek az elemzett 14 településen kívül, illetve a kistérségen kívül más régiókba is szállítanak, ingáznak, kereskednek vagy épp oktatási célból utaznak. Bazsi oktatási, munkahelyi és gazdasági kapcsolatokkal egyaránt nyit kifelé, míg Dabronc ezeken felül a sportegyesületével is kapcsolatot ápol az ország több pontjával versenyeken. Zalaerdöd nem csak a saját futball csapatával van kapcsolatban több külső helyszínnel, más egyesületekkel, hanem a kedvező vadászati lehetőségek éppen ide

vonzák a más régiókban élőket. Ukk pedig a zenei rendezvényével szerzett magának hírnevet távolabbi körökben, így ezzel a fesztivállal vonzza a közönséget a sümegi kistérségbe.

6.1.4. Intézményi ellátottság

Vizsgálatunk során számba vettük az intézményi ellátottságot, hiszen igen jelentős tényező a közösségi életben a találkozási pontok megléte. Felállítottunk egy saját rendszert, mely szerint első sorban a legszükségesebb intézményeket, mint „alapellátást” vettük sorra. A táblázatban a vastagított vonal alá pedig a falusi környezetbe illő egyéb közösségi terek lehetőségét gyűjtöttük össze.

-táblázat-

6.2. Településcsoportok alakulása az együttműködési vizsgálat alapján

A vizsgált települések az együttműködések sűrűsége, intenzitása szerint csoportokra oszthatók. Igen lényeges szempont a közösség tekintetében a jelenlegi aktivitás, összefogás a falvak (és Sümeg) közt.

Ezek alapján 4 csoportba sorolhatóak a települések. Fontos megjegyezni, hogy csapatunk benyomásai és a rendelkezésünkre állt idő alatt megismert információk alapján alakítottuk ki a csoportokat, illetve Sümeget külön kategóriaként kezeljük (=1. csoport), érthető eltérések, városi mivolta miatt. Második csoportként az igen aktív falvakat különítettük el: Bazsi, Gógánfa, Csabrendek. A harmadikba pedig az alapvető együttműködésekkel rendelkező, nem kiemelkedően aktív településeket soroltuk: Hetyefő, Megyer, Ukk, Dabronc, Sümegprága. Az utolsó, negyedik kategória tagjai azon falvak, ahol felméréseink során nem találtunk jelentős mértékű és mennyiségű együttműködést, ide tartoznak: Zalamegyes, Zalagyömörő, Zalaerdőd, Hosztót, Rigács.

6.3. A fejlesztések társadalmi alapja, lehetőségek

A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a kistérség települései különböző fejlettségi szintű együttműködési hálózattal rendelkeznek. Bazsi esetében igen aktív kapcsolatokról beszélhetünk, míg Zalagyömörőben vagy Hosztóton nem található rendszeres együttműködés. Ezen kapcsolatok fajtája is igen széleskörű, legsűrűbbek az oktatási átjárások, munkahelyi ingázás, illetve jellemző a gazdasági együttműködés, kereskedelem is. Több település nem csak kistérségen belüli kapcsolatokkal rendelkezik, de távolabbi városokban is jelen van valamilyen formában. Gyakori, hogy a települések saját termékeiket szállítják és értékesítik más térségekben. Ilyenek a sajt, a húsfeldolgozás, ami pedig kistérségen belül terjed nagy mennyiségben, az a Bazsiról származó alma.

Számos településen megtalálhatók civil szervezetek; többségében önkéntes polgárőr és/vagy tűzoltó egyesület (pl. Zalagyömörő, Gógánfa), sportegyesület (pl. Dabronc), valamint egyházi közösségek is (pl. Sümegprága). Néhány faluban ezen felül is működnek összefogások, melyek remek alapjául szolgálnak egy összetartó lakosságnak. Ezen felbuzdulva motiválható a többi település, amely még nem, vagy csak csekély számú együttműködéssel rendelkezik. Az általuk szervezett programok közösségkovácsoló hatással bírnak és a rendszeres találkozást biztosítják. Vadász- és horgász egyesületek, nyugdíjas klub, kórus, családsegítő, Charitas, zenekar és gyermek táncegyesület egyaránt színesíti a térség palettáját.

A gazdasági vonzatán túl a közmunka program is szintén hatással van a közösségre, hiszen a helyi lakosok a foglalkoztatottak. A közvetlen lakókörnyezetük szépítésén dolgoznak, és sok időt töltenek együtt, így a befektetett munka meghozza a gyümölcsét. Az alábbi diagramon feltüntetett 2011-es adatokból látható, hogy minden vizsgált településen működik

közmunkaprogram, továbbá, hogy az összlakosságból milyen arányban dolgoznak ezen munka keretében.

6.8. ábra: Közfoglalkoztatottak aránya az egyes településeken 2011-ben

(forrás: TEIR)

Az 1. fejezetben bemutatott táblázat alapján pedig az intézményi ellátottság vizsgálható, amely fontos befolyásoló tényező a közösség életében. Az alapfeltételek egyike, hogy a társadalmi élet fejlesztéséhez, események szervezéséhez a település rendelkezésére álljanak közösségi terek, találkozóponatok. Természetesen ez nem elég az eredményességhez, hiszen a terek, termek megléte nem feltételezi a kihasználtságot. Az aktív használat, programszervezés, közösségi hajtóerők, motiváló személyek, események mind hozzájárulnak a sikerességhez. Intézményi ellátottság szempontjából Hosztót és Zalameggyes a legelmaradottabb település, a legkedvezőbb helyzetben pedig Sümeg és Gógánfa áll. Őket követi Csabrendek, Sümegprága és Zalagyömörő, melyek az alapvető intézményekkel szinte hiánytalanul rendelkeznek.

Körbejárva a településeket érezhető, hogy fontos a közösség számára a vallás. Szinte mindegyik falu rendelkezik templommal, Rigács kettővel is. A helyi plébánosok szintén együttműködés során végzik szolgálatukat, egy pap rendszerint több települést is ellát.

A mai modern világ szinte megköveteli, hogy a társadalom jelen legyen a világhálón, és a legtöbb információ napjainkban ott is áramlik. A települések weboldalait végignézve felfedezhető egység, hasonló szerkesztés, tematika, elrendezés, mely tükrözheti a kistérségi összetartozást is. Az igényes felületek ellenére felfedeztünk hiányosságokat, több évvel ezelőtti frissítéseket is az oldalakon. Egyszerű, gyors és ingyenes fórum a világháló, így ezen a csatornán kis energiáfordítással nagy eredményeket is el lehetne érni a közösségi élet terén. Nem csak a saját weboldalukon, de a legnépszerűbb közösségi lapokon is felélénkíthető az internethasználó réteg, mely nagy százalékban főként a fiatalság. Ez pedig éppen a kistérségből jelenleg elvándorló korcsoport.

A települések körjegyzőségek által is kapcsolatban vannak egymással, ennek kedvező hatásai rövid látogatásunk alatt is érzékelhető volt a térségben. Másik nagyszerűen működő együttműködés a falugondnokok közti megállapodás, mely a mikrobuszok beosztására vonatkozik. Jó példa ez arra is, hogy a térség hiányosságait (ez esetben a megfelelő sűrűségű és hálózatú tömegközlekedés hiányát) egyéb alternatívák szerint is képesek leküzdeni. Ebből is látszik, hogy összefogással a legtöbb probléma megoldható, ráadásul a települések javarészt azonos akadályokkal, problémákkal küzdenek. Ilyen esetben a hátrányukat előnnyé fordíthatják, mivel maga a problémamegoldás folyamata is közösségépítő jellegűvé válhat.

6.4. Hiányosságok és javaslatok

Látható a vizsgálatok alapján, hogy igen nagy különbségek vannak az egyes települések között az együttműködések és a közösségi élet szempontjából. A kistérség falvai szélsőséges mennyiségű és minőségű kapcsolattal rendelkeznek. Míg Bazsi és Gógánfa számos együttműködés aktív tagja (nem csak a falvak közt, de településen belül is), addig Zalagyömörő, Sümegprága esetében nem beszélhetünk ilyen jellegű összefogásról. Legfőbb kapcsolatok az oktatási, gazdasági, illetve a mindennapos ingázás a munkahelyek miatt. Ezek az alapvető együttműködésekön kívül javasolt a bővítés más jellegű összefogások létrehozására is, melyek közösségi irányultságúak. Úgy, mint rekreációs, sport jellegű, kulturális vagy szociális.

Alapvető hiányosságként felsorolhatók a helyi mozgatórugók, közösségi szellemmel rendelkező „motorok”, illetve a tömegközlekedés és az anyagi vonzat.

Azon települések, melyeknek a polgármestere aktív, és motiválja a közösségét, programokat szervez, és közösségi szemléletformálással rendelkezik, láthatóan kiemelkedik a többi közül. Ennek mintájára inspiráló személyiségek kiemelése és segítségül hívása javasolt a jelenleg „csendesebb” falvakban.

A közösségi terek hiánya vagy megléte ellenére kihasználatlansága is negatív hatással lehet a közösség összetartó erejére. Azon településeken, ahol jelenleg üresek a faluházak, a játszóterek, sportpályák, programok szervezése javasolt. Olyan jellegű eseményekre van szükség, amely több korosztály érdeklődését is felkelti, főleg azon fiatalokét, akik néhány éven belül tervezik az elvándorlást. Több jó példát is láttunk a kistérségben: futball- és röplabda csapatok rendszeres edzése, aktív sportélete, kisgyermekek táncszakköre, hagyományőrző alapítvány, közösségi alma- és húsfeldolgozás, egyházi közösségek, nyugdíjasklub és idősgondozás, kórus és kisállattenyésztő egyesület.

A települések akár egymástól is vehetnek példát és hasonló szakkört indíthatnak helyben, vagy becsatlakozhatnak a lakók a szomszéd falu programjaiba. Amennyiben a távolság okozna gondot, a falubuszokkal ez a probléma is leküzdhető, illetve másik megoldás, ha az adott foglalkozást másik körzetben is elindítják, ha van rá elég jelentkező.

A programok tárháza is tovább bővíthető, pl. az idősek számára kézműves szakkörök, dalárdák, felolvasóestek, idős torna, a fiatalabbaknak pedig informatikai foglalkozások, további sportágak megnyitása ajánlott, melyek viszonylag kis költségvetéssel megalapíthatók.

A hagyományőrzés is felfedezhető néhány településen, erre buzdítatnánk a falvakat szélesebb körben is. Rengeteg saját termékkel, különlegességgel büszkélkedhet a kistérség, melyekben jelentős potenciál rejlik. További terjesztésük sikerességére - akár az ország különböző távoli pontjaira - az eddigi pozitív visszajelzések a garancia. Nagyobb mennyiségben előállítva munkahelyteremtéssel is együtt jár a folyamat, amely vonzóvá tenné a legkisebb településeket is a fiatalok számára, akik felélénkíthetik a térség közösségi életét. Ezekre a helyi termékekre, jellegzetességekre események is épülhetnek. Pl. a sajtkülönlegességek népszerűsítésére sajtfesztivál, vetéskor-aratáskor (a mezőgazdaság dominanciájából kifolyólag hangsúlyozva) falunapok jöhetnek létre.

Szintén elsősorban a fiatalokat célzó internetes portálok aktivizálása egy újabb motiváló tényező lehet. A programok meghirdetésére, a település népszerűsítésére és párbeszédre egyaránt alkalmas és könnyen használható eszköz.

Egyházi közösségek terén azt a tényt szűrtük le, hogy egyre kevesebb a templomba járó, és az egyházi közösségbe járó ember. Ennek oka lehet a falvak elöregedési mutatójának mértéke, valamint az, hogy a plébánosok több település közt ingáznak és az akár 4-5 ellátott falu esetében nincs jelen a pap a mindennapokban, csak a vasárnapi szentmisék alkalmakor. Pedig fontos szerepet tölt és töltene be minden településen. „Motorként”, közösség összetartó szolgálatával nagyban hozzájárulhatna a lakosok aktivizálásához. Másik missziója egy plébánosnak a fiatalok bevonása a templomokba, amelyre a fent említettek alapján szintén nagy szükség lenne.

6.5.Összefoglalás

Összevetve a vizsgálatainkat, tapasztalatainkat, melyeket a Zalaerdődön eltöltött egy hetünk alatt nyertünk, megállapítható, hogy a téves kezdeti benyomások ellenére a sümegi kistérség falvai számos értékkel, különlegességgel, dicséretes eredménnyel rendelkeznek.

Felfedezhetők a hiányosságok, és azok a problémák is, amelyek nem csak itt jellemzőek, hanem a társadalom általános gondjai bárhol az országban.

Láttunk számos példát kiváló kezdeményezésekre, hallhattunk interjú alanyoktól igen kecsegtető terveket, amelyekkel a hosszú- és rövidtávú jövőképet kedvezően alakíthatják a közösség érdekei szerint. Úgy gondoljuk, a fejlesztésekhez a kistérség nagyszerű alappal, hűzóerőkkel rendelkezik jelenleg. A probléma inkább a szélsőségek, a túlzott különbségek a települések között. Található itt magasan kiemelkedő és jól működő közösségi élettel rendelkező település, illetve leszakadó, elnéptelenedő falu is. A különbségek csökkentése nélkülözhetetlen,

hiszen a szomszédos községek egymás húzóerői és kiegészítői is lehetnek, ehhez pedig szükséges, hogy hasonló életfeltételeket tudjon biztosítani minden település a lakosai számára.

Az 1. fejezetben kategorizált csoportok közül az általunk negyedik egységbe sorolt települések esetében az életkörülmények javítása javasolt. Több közösségi színtér szükséges, valamint a fiatalok odavonzása, programok szervezése.

Javaslatainkkal szeretnénk hozzájárulni ennek az értékes kistérségnek a felvirágoztatásához, amelyhez talán legnagyobb erő és segítség a közösség. Az eddig megvalósult kezdeményezések is a közösség, polgármester, aktív lakosok által, vagy éppen azok javára jöttek létre. Ugyanebben az irányban még rengeteg lehetőség tárulkozik a települések elé, amennyiben jól használják fel őket, a sümegi kistérség akár az ország egyik gyöngyszemévé is válhat a jövőben.

IRODALOMJEGYZÉK

Az internetes források elérésének időpontja 2016. május:

1. 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) 6. § (3) (4) és (5) bekezdése
2. A Sümegi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja HELYZETFELTÁRÁS 2003-2004
3. Az Éltesítő Balaton-felvidékért Egyesület értéktára és háttéranyagai (2003)
4. Balatoni Turisztikai Szolgálat
5. Biodiverzitás Egyezmény: elérhető: <http://www.biodiv.hu/convention/F1117799202>
6. Csabrendek Község Önkormányzata Képviselő-Testületének Gazdasági Programja, 2015-2019
7. Csabrendek Településrendezési eszközeinek készítése – Településfejlesztési Koncepció, 2015. Telep% C3% BCl% C3% A9sfejleszt% C3% A9si-Koncepci% C3% B3.pdf
8. Csapó János, Matesz Krisztina: A kulturális turizmus jelentősége és szerepe napjaink idegenforgalmában, Földrajzi Értesítő, 2007. LVI. évf. 3-4. füzet, pp. 291-301.
9. Dabronc-Ötvöspuszta. In: Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat, 1991. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal gyűjteménye, másolat a Sümeg Városi Múzeum levéltárában.
10. Dövényi Zoltán (szerk.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
11. Erdei Iskola Program Érdekegyeztető Tanács (2013): Erdei iskola minősítés dokumentumai (<http://www.kokosz.hu/>)
12. Faragó Sándor (1997): Élőhelyfejlesztés az apróvadgazdálkodásban, Mezőgazda Kiadó, Budapest
13. Fekete István Általános Iskola honlapja, <http://web.t-online.hu/simka/default.htm>
14. Fülöp Gyula és Szilvácsku Zsolt (2000): Természetkímélő módszerek a mezőgazdaságban, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Eger
15. GHENTON István: Magyarország művészeti emlékei. Budapest, 1951.; KOPPÁNY Tibor: Középkori templomok és egyházak helyek Veszprém megyében. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11. 1972. 213-241. (219).;
16. Gógánfa település honlapja, www.goganfa.hu
17. Helyi gazdálkodókkal folytatott beszélgetések
18. Éltesítővédjegy: <http://eltetovedjegy.hu/vedjegyseink/>
19. Csabrendek: <http://e-telepulesek.hu/csabrendek/>
20. Helyi piacok: <http://helyipiacok.hu/>
21. Közfoglalkoztatás: <http://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/tajekoztato-a-kozfoglalkoztatatas-rendszererol>
22. <http://mariaut.hu/tart/farticle/1/30192/1>
23. Marcalvölgye általános információk: http://pananet.eu/htmls/a_marcalvolgye.html
24. Túramozgalmak: http://termeszettjaro.hu/turamozgalmak/orszagos_kektura
25. Ukk: <http://ukk.hu/ukkfalukkk-tortenete>
26. Csákberényi piac tanulmány: http://vercse.hu/tanulmany_csakbereny_piac_2013.pdf

27. Gyepgazdálkodás:
<http://www.gyepgazdalkodas.hu/index.php?inc=oldal&csoportID2a=00000088&csoportID2b=00000112&csoportID2c=00000116>
28. Sümeg járás: <http://www.jaras.info.hu/lap/sumegi-jaras>
29. Veszprém megye kastélyai: <http://www.kastelyok-Veszprém>
30. Veszprém megye turisztikai kínálata: utazas.hu/Webalbum/Magyar/Megyek/Veszpremmegye/Csabrendek/Leiras.pdf
31. Kék Túra: <http://www.kektura.hu/60-tanacsok/belyegzok/16/60-volt-otvos-va-dergecsi-erdo-dergecs-pusztas-beretvas-dulo-fenyosi-patak-kisvasarhely>
32. Nemzeti jelképek: <http://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzat-dabronc.shtml>
33. Schloesserstrasse: <http://www.schloesserstrasse.com/>
34. Gógánfa: <http://www.sumegterseg.hu/goganfa>
35. Várak bemutatása: <http://www.varbarat.hu/varak/banyavartxt.html>
36. Szegedy Róza szülőhelyéről: <https://guideathand.com/hu/preview/dabronc-in-the-wake-of-szegedy-roza>
37. Dabronc: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Dabronc>
38. Hungaricana történeti képeslap gyűjteménye
39. Koppány Tibor (1993): A Balaton környékének műemlékei. Budapest, 1993. 163.;
40. Koppány Tibor (1996): Bazsi római katolikus templomának története. Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat, 1996-ból, a KÖH adattárában; CSENGEL Péter: A bazsi-i r.k. templom leírása.
41. Lóvei Pál: Faragott kőemlékek Veszprém megyében.
42. Miklósi-Sikes Csaba (2000): A sümegi ferences kegytemplom főoltárának kormeghatározása. In: Szent László király emlékei a Dunántúlon. Múzeumi Füzetek 11. Sümeg, 2000. 119-130.
43. Műemlékekről szóló információk, test.muemlekem.hu
44. NAKP törvény: elérhető: <http://www.foek.hu/nakp/torv/nakp.htm>
45. Sümeg és térsége TDM Desztinációfejlesztési Stratégiája, 2013.
46. Sümeg és Térsége Turisztikai Nonprofit Kft.: Vonzerőleltár, 2013.
47. Sümegi kistérség Elemzés és fejlesztési javaslatok 2016. Hallgatók: Balogh Hanna, Kecsed Zsófia
Fincza Georgina, Rózsa Rebeka Vitális Lilla Gyakorlat vezető oktatók: Dr. Tóth Gergel Nagy Zita
Barbara
48. TÉKA
49. Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat, 1996-ból, a KÖH adattárában.
50. Famulus Egyesület kiadványa
51. Zöldítési Kézikönyv (2015), Nemzeti Agrárkamara

MELLÉKLETEK

3.1. melléklet: A vizsgált települések tájértékei és műemlékei

(forrás: TÉKA és saját felmérés)

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
GÓGÁNFA			
	Gémeskút 1.		N
	Gémeskút 2.		N
	Sebestyén-kereszt	1911.	N
	Buruczki-kereszt	1936.	N
	Gógánfai temetőkereszt	1998.	N
	Gógánfai templomkereszt	1892.	N
	Gyömrey-Külley-kastély	1780.	N
	Nepomuki Szt. János szobor	1782.	I
	Plébánia hivatal		I
	Római katolikus templom	1775-1780	I
	Római katolikus kápolna	1780.	I
DABRONC			
	Csombor		N
	Simon-Ughi kereszt		N
	Kereszt		N
	Templomkerti kereszt		N
	Dabronci temetőkereszt		N
	Gémeskút		N
	Gyukli kereszt		N
	Zalaerdődi elágazás keresztje		N
	Arany-Kiss kereszt		N
	Dénes-Bódis kereszt		N
	Templom		N
	Istálló és magtár		I
	Magtár		I
	Római katolikus templom		I
	Szegedy-kastély		I
	Szegedy-kúria		I
UKK			
	Serleges-kereszt		N
	Gémeskút 1.		N
	Gémeskút 2.		N
	Gémeskút 3.		N
	Buszforduló keresztje		N
	Ukki temetőkereszt		N
	Takács-Czilj kereszt		N
	Mindszent-dűlő		N
	Templomkereszt		N
	Gyömöre-kastély		I
	Gyömöre-kúria; lakóház		I
	Nepomuki Szt. János szobor		I
	Szalay-kúria		I
	Római katolikus templom		I
ZALAERDŐD			
	Bors-M.-Varga kereszt	1924	N
	Edőcs-Gerencsér kereszt	1883	N
	Szabó-Kis kereszt	1900	N
	Kereszt (templomkertben)	1910	N
	Bakos-Horváth kereszt	1920	N

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
	Zalaerdői fakereszt (templom homlokzatán)		N
	Temetői kereszt		N
	Kopjafa	2008	N
	Római katolikus templom	1786	I
HETYEFO			
	Temetői kereszt	1901	N
	Mária szobor		N
	Központi kereszt		N
	Harangláb		N
	I.-II. Világháborús emlékmű		N
ZALAGYÖMÖRŐ			
	Zalagyömörői kereszt		N
	Gémeskút		N
	Kereszt 1.		N
	Kereszt 2.		N
	Római katolikus templom		I
ZALAMEGGYES			
	Zalamegyesi kereszt		N
	Szent István római katolikus templom	1938	N
	Evangélikus templom, kertjében idős vadgesztenye fákkal	1936	N
	Temetőkereszt	1906	N
HOSZTÓT			
	Platina-kereszt		N
	Temetői kereszt		N
	Temetői öreg tölgyek		N
	Kőkereszt (egykori TSZ-nél)		N
	Fakereszt (egykori majorhoz vezető úton)		N
	Gémeskút (egykori fás legelőn)		N
	Idős vadkörtefa (egykor fás legelőn)		N
	Gémeskút 2.		N
	Melegvízű forrás		N
	Római katolikus templom		I
MEGYER			
	Partos-kereszt	1927.	N
	Megyeri temetőkereszt	1853.	N
	Harangláb		N
	Emlékfás sírok a temető mellett	2011.	N
	A falu legrégebbi háza/ tájház		N
	Emlékház/ emlékmúzeum		N
RIGÁCS			
	Szeplőtlen Fogantatás templom	1887.	N
	Rigácsi Evangélikus Leányegyházközség temploma	1904.	N
	Templomkert keresztje	1858.	N
	Geszténye-kereszt	1912.	N
	Római kori épület (MRT. kötet 49/5. lh.)		N
	Temetőkereszt	1902.	N
	Első- és második világháborús emlékmű		N
SÜMEG			
	Kisfaludy Sándor szobra		N
	II. világháborús emlékmű		N
	Vetési Albert dombormű		N

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
	Szent László szobra		N
	Millecentenáriumi ivókút		N
	Szabó Dezső emléktábla		N
	Szent István tér		N
	Sümegi kereszt		N
	Kereszt		N
	Nagykálvária kereszt		N
	Ábrahám kereszt		N
	Sümegi új kereszt		N
	Kiskálvária kereszt		N
	Kereszt		N
	Kereszt		N
	Sümegi kereszt		N
	Sarvalyi kereszt		N
	Sümeg temető kőkereszt		N
	Marton kereszt		N
	Kereszt		N
	Gémeskút		N
	Gémeskút		N
	Gémeskút		N
	Lesence-patak hídja		N
	Bíró Márton istállója		N
	Kápolna		N
	Temető		N
	A Radeckzy Huszáregyesület emlékszobája		N
	Patonai Fazekasház		N
	Vármúzeum		N
	Parasztház		N
	Külterületi pince		N
	Külterületi pince		N
	Régészeti lelőhely		N
	Berki- malom		N
	Ilonamajor – Forró- kút		N
	Vince szobra		N
	Vízimalom		N
	Forrás		N
	Forrás		N
	Forrás		N
	Forrás		N
	Városi múzeum		N

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
	Lakóház és magtár	1870.	I
	Magyar-kúria	18. sz.	I
	Nanicza-kúria	18. sz.	I
	Nepomuki Szent János-szobor	1800.	I
	Püspöki istálló	18. sz.	I
	Ramasetter-ház	17-18.sz.	I
	Római katolikus plébániatemplom	1756-57.	I
	Római katolikus temetőkápolna	1816.	I
	Római katolikus ferences templom	1652-57.	I
	Sarvaly falu- és templomrom	13. sz.	I
	Sarvalyi forrásház	1824.	I
	Sírkövek (Entz Ferenc, Szegedy Róza, Kisfaludy Sándor)		I
	Skolty-kúria	17-18.sz.	I
	Szent Flórián szobor	1761.	I
	Szentháromság-oszlop	18. sz.	I
	Tarányi-kastély	17-18 sz.	I
	Udvarbíró-ház	17. sz.	I
	Vajda-kúria	17-18.sz.	I
	Városfal maradványok		I
	Várrom	13. sz.	I
	Bajomi-pince	1840.	I
	Barcza-kúria	18. sz.	I
	Börtön	18. sz.	I
	Eitner-ház	18.sz.	I
	Hertelendy-kúria, római katolikus plébánia	18.sz.	I
	Kecskeméty-ház	18.sz.	I
	Kisfaludy Sándor szülőháza	18. sz.	I
	Kisfaludy-pince	18. sz.	I
	Kvartélyház	18. sz.	I
BAZSI			
	Berek-kút		N
	Delelő-kút		N
	Útszéli kereszt	1812.	N
	Útszéli kereszt	1820.	N
	Temetőkereszt	1865.	N
	Lenner-Muszner templomkereszt	1880.	N
	Cseh útszéli kereszt	1882.	N
	Merics kereszt	1885.	N
	Halász kereszt	1909.	N
	Baranyai kereszt	1912.	N

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
	Lenner-Hajdú útszéli kereszt	1926.	N
	Szőlőhegyi Hálaadó Kápolna		N
	1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékműve		N
	Berzsenyi Dániel emlékműve		N
	Világháborús emlékmű		N
	Emléktáblák Simon István szülőházán, ma emlékház		N
	Simon István költő mellszobra a Művelődési Házban		N
	Szent-berek-dűlő - Kunhalmok		N
	Szelídgesztenye - Szőlőhegy		N
	Szelídgesztenye - Szőlőhegy		N
	Szelídgesztenye - Szőlőhegy		N
	Gémes kút		N
	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop		N
	Térségi Kézművesház		N
	Helyben honos gyümölcsfák Gyűjteménye		N
	Mekler-tó		N
	Római katolikus templom		I
CSABRENDEK			
	Gémeskút		N
	Kereszt		N
	Kereszt		N
	Kereszt		N
	Csabrendeki kereszt		N
	Tömegsír, egyedülálló sír, kriptá		N
	Koczák kereszt		N
	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop		N
	Külterületi pince		N
	Gémeskút		N
	Nincs üdvösség kereszt		N
	Gémeskút		N
	Kereszt		N
	Templomrom		N
	Kereszt		N
	Gémeskút		N
	Bobély-Molnár kereszt		N
	Gémeskút		N
	Gémeskút		N
	Gémeskút		N
	Gémeskút		N
	Csúcsos-hegy - Banyavár		N

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TÁJÉRTÉK/ MŰEMLÉK	ÉV	MŰEMLÉK (I/N)
	Római katolikus templom	18.sz.	I
	Csabpusztai templomrom	13. sz.	I
	Háitzky kúria	18. sz.	I
	Fekete kastély gazdasági épület	18. sz.	I
	Fekete-kastély (Bogyay-kúria és kertje, Háitzky-kúria és kertje, Oszterheuber-kúria és kertje)	18. sz.	I
	Rendeki templom	13. sz.	I
	Osztenhueber kúria	18. sz.	I
SÜMEGPRÁGA			
	Híd		N
	Híd	1850.	N
	Kereszt	1873.	N
	Szt. István szobor (faszobor)	2000.	N
	Kereszt	1871.	N
	Faragott szobor	1990.	N
	Gémeskút	~ 1720.	N
	Híd		N
	Kút	1910.	N
	A világháborúban elesettek emlékműve	1990.	N
	Útszéli kereszt	1880.	N
	Milleniumi emlékkő	2000.	N
	Kőkereszt	1935.	N
	Bazalt bányaudvar		N
	Jézus szíve szobor	1940.	N
	Szőlőhegyi pincék	1900.	N
	Kereszt	1780.	N
	Temetőkereszt	1959.	N
	Hársfa		N
	Fakereszt		N
	A világháború áldozatainak síremléke	1996.	N
	Szőlőhegy gyümölcsös	1720.	N
	Mélyfekvésű nádas	1800.	N
	Gémeskút		N
	Római Katolikus templom	18. sz.	I
	Nepomuki Szt. János szobor	18. sz. vége	I

3.2. melléklet: Helyi védelemre javasolt természeti értékek a településeken

(forrás: Sümegi járás értékkataszter),,

*1=jó (egészséges, természetes egyensúlyban van), 2=stabil, de felújításra, pótlásra, tisztításra szorul,

3=leromlott, beteg, megmentése sürgős feladat

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	TERMÉSZETI ÉRTÉK	ÁLLAPOT (1-3)	
GÓGÁNFA			
	Orvosi rendelő udvarában kb. 50 éves vadgesztenye, a hátsókerthben idős szelídgesztenye	1	
	Templom melletti idős hársfák	1	
	70 év körüli szoliter tölgyfa az országút mellett	1	
DABRONC			
	Ötvösön vadgesztenye fasor	1	
	Ötvösön a templom környezete - öreg fák (feketefenyő, vadgesztenye)	1	
	"Széchenyi kastély" parkja - idős, gondozatlan fák (hárs, platán stb.)	3	
	"Csonkás-hegy" - szőlőskertek és gyümölcsösök	2	
	Gógánfa-Dabronc út mentén hársfasor maradványa - idős, szép példányok; útkeresztezésben kőkereszt 2 vadgesztenyével	2	
UKK			
	Vasútállomás környezete: 1) kettős jegenyvár-sor, 2) vegyes díszfaültetés (díszpark): csörgőfa, szomorúfű, többféle hamisciprus és tuja, erdeifenyő, simafenyő, platán, tamariska	2	
ZALAERDŐD			
	-	-	
HETYEFO			
	-	-	
ZALAGYÖMÖRŐ			
	"Pinkóci út" - földút kettős nemesnyárfa-sorral. Száradó ágak. Tájképi érték.	2	
	Marcál-patak menti erdősáv. Mederben nád.	1	
ZALAMEGGYES			
	Ősgyep fehérfűz hagyásfákkal	1	
	Templomkertben idős, egészséges vadgesztenyefák	1	
HOSZTÓT			
	Temető, templomkert - idős tölgyfák	1	
MEGYER			
	Marcál-patak medre, nádas, fűzfák	1	
RIGÁCS			
	Temetőben "Erzsébet-hársfák" - idős, egészséges kislevelű hársak	1	
	Marcál-patakot kísérő vizes élőhely - savanyú füvek, nád, fehérfűz	1	
	Nedves rét idős fűzfákkal - egyes részeken leégett de a természetes megújulás megkezdődött. Néhány részét beszántották, pedig nem jó szántónak. Benne természetes forrás. Komplex tájképi érték.	2	
	Marcál-patak a Rigács-Megyér határon, nád, gyékény, vízitök, fehérfűz, égeres.	2	
SÜMEG			
	Katolikus temető kertjében öreg fák - hegyi juhar, hársak (egy elszáradt)	2	
	"Sarvaly-puszta" - idős fák, facsoportok, forrás, forrástó, táborhely	2	
	Várhegyi sziklakibúvások, nyílt sziklagyep	1	
	Püspöki palota előtti park öreg fái - vadgesztenyék,	1	

	Sümegi szőlőhegy - alulról beépülőben	3	
	"Fehér-kövek" - mészkősziklák, numuliteszes kőzet, védett, körülötte tölgyes, kőrises erdő	1	
	"Nyírlaki kápolna" környezete - idős faegyedek (hárs)	2	
	Sümegen a Bazsi felé kivezető út mellett vadgesztenye fasor	1	
	A szőlőhegy keleti része	2	
	Borókás, nyílt mészkő sziklagyep	1	
	Csarabos TT, Aldunai kavicsos szigetszerű, savanyú	2	
BAZSI			
	Település közepén kilátó-pihenő, alatta idős gyümölcsös, akácos facsoport (önkormányzati tulajdon)	1	
	Zártkert - szőlőhegy, idős szelídgesztenyefák, almáskertek, diófák. Alma tájfajták "génbankja"	2	
CSABRENDEK			
	70-es években felhagyott kőfejtő U alakú bányaudvara, stabil falak, kőrisek.	1	
	Borókás rét	2	
	Kistárkány melletti völgyben ligetes erdősáv. Tájképi érték.	1	
	Másik csabi templomrom, szántóban, körülötte juharok, hársak.	2	
	Templomkert - öreg hársak (kislevelű-, ezüst-) és kőrisek	1	
	A település központjában 2 idős vadgesztenye és egy lucfenyő	1	
	Templom-dombon lévő idős kőrisek, hársak	1	
SÜMEGPRÁGA			
	Falu mellett kiserdő, kb 4 hektár, gyertyános, benne idős bükkök, rendezvényhelyszínre való fejlesztését tervezik	1	
	Zártkertek, szőlőhegy - jelenleg is művelt terület, szőlőskertek, présházak, gyümölcsösök, idős pusztuló vadgesztenyefák.	2	
	Hagyományosan a kert végébe ültetett jegenyenyárok - tájképi érték	1	

3.3. melléklet: Programok és rendezvények a településeken

(forrás: Különböző honlapok és kiadványok)

	RENDEZVÉNY	IDŐPONT	MEGJEGYZÉS
GÓGÁNFA			
	Búcsú	Június - Iván-nap utáni vasárnap	
	Falunap	Augusztus 20. előtti vasárnap	
DABRONC			

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	Búcsú	Húsvét utáni vasárnap	
ZALAERDŐD			
	Búcsú	Május 3. vagy az azt követő vasárnap	
	Falunap	Június első szombatján	
	Sportnap	Július első vasárnapján	
	Vadászlovaglás	<u>Tavas:</u> Március 15. előtti szombaton <u>Ősz:</u> November utolsó előtti szombatján	
HETYEFO			
	Búcsú	Pünkösdvasárnap	
RIGÁCS			
	Búcsú	Szeptember közepén	
	Falunap	Július	
MEGYER „ÜDÜLŐ ÉS VADÁSZ FALU”			
	„Megyeri Disznóságok”	minden év novemberétől februárig	Más néven „Anatómiai Gasztro Vikend”, az ide érkező vendégek bekapcsolódhatnak a falusi életbe, szabad kezet kapnak mindenben.
	Papriissimo Fesztivál / Falunap	Május utolsó szombatja	2007 óta minden évben megrendezik a Papriissimo gasztro- és rockfesztivált, mely a falunap szerepét vette át.
	Vadászat	Igény szerint	Két vadászterület határán fekszik a település. Nagyvad: szarvas, vaddisznó, őz. Apróvad: fácán, vadkacsa
	Búcsú	Szeptember 8-át követő vasárnap	
ZALAGYÖMÖRŐ			
	Búcsú	Május 3.	
	Falunap	Július második szombatja	
	Szüreti felvonulás	-	
	Gyökeres találkozó	-	
	Sportnap	Február első szombatja	
UKK			
	Falunap	Július utolsó hetében	
	Méhecske Fesztivál	Minden év márciusában	Ingyenes szórakoztató és kulturális programok, koncertek, vásár
	Ukk & Roll	Június utolsó hétvégéje	A Megyerről átköltözött Megyer Camp fesztivál, más néven „Zorall tábor”. Rock & Roll fesztivál, neves magyar fellépőkkel.

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

ZALAMEGGYES			
	Szent István napi búcsú	Augusztus 20.	
	Falunap	Szeptember második fele	
HOSZTÓT			
	Szüreti mulatság	Szeptember utolsó hétvégéje	Kézműves foglalkozás, koncertek, közös főzés, kerékpártúra várja az ide érkezőket.
	Falunap	Július második fele	
	Búcsú	Augusztus 15.	
SÜMEG			
	Évadnyitó tájékoztató lovasverseny	Március	
	Radetzky huszárfelvonulás	Március	
	Tavaszi vadászlovaglás	Március	
	Vadászlovaglás	Április	
	Sümegi Borverseny	Április	A Pannon Császári és Királyi Borlovagrend szervezésében
	Vártámadás	Május	
	Jézus Szíve Búcsú	Június	
	Díjugrató megyei bajnokság	Június	Sümegi Várkupa
	Nemzetközi Amatőr Hagyományőrző Fesztivál	Július	
	Országos Díjlovagló Bajnokság	Július	Sümegi Várkupa
	Szent Jakab Napok Borfesztivál	Július	
	Kinizsi – Toldi napok	Augusztus	
	Végvári napok	Augusztus	
	Mária Búcsú	Szeptember	
	Szüreti vígasságok szőlő és bor ünnepe	Szeptember	
	Tájékoztató lovasverseny	Szeptember	
	Vadászlovaglás	November	
	Évadzáró vadászlovaglás	November	
	Adventi rendezvénysorozat	December	
BAZSI			
	Bazsi Palánta Börze	Május második vasárnapja	
	Falunap	Július utolsó előtti vasárnapja	
	Simon István Emléknap	Szeptember 16.	
	Szent Mihály napi szüreti mulatság	Szeptember utolsó vasárnapja	
CSABRENDEK			
	Tűzoltóverseny	Május	

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

„Fordulj kispej lovam...”	Június	Hagyományörző lovastúra és férfitáncos előadásorozat. A magyar néptánc és népzenei élet kiemelkedő személyiségei lépnek színpadra.
Szent Lőrinc napi búcsú	Augusztus	
Falunap	Szeptember első hétvégéje	Főzőverseny, koncertek, ügyességi játékok, szüreti felvonulás.
Szüreti multság	Szeptember első hétvégéje	
Adventi rendezvények	November végétől Karácsonyig	
Márton-napi Bor	November első szombatja	
SÜMEGPRÁGA		
Fazekas-találkozó	Június második vasárnapja	Népművészeti Kiállítás és Kirakodóvásár. Egész napos program folklórműsorokkal.
Falunap	Július	
Szüreti multság	Ősz	
Idősek napja	Október 1.	

3.4. melléklet: Éves programtábla

(forrás: saját gyűjtés)

SÜMEG											
január	február	március	április	május	június	július	augusztus	szeptemb er	október	november	december
		Tájékozódási lovaglás	Vadászlovaglás	Vártámadás	Jézus Szíve Búcsú	Nemzeti Amatőr Hagyományörző Fesztivál	Kinizsi-Toldi napok	Mária Búcsú		Vadászlovaglás	Adventi rendezvényesorozat
		Radetzky huszárfelvonulás	Sümegi Borverseny		Díjugrató megyei bajnokság	Országos Díjlovagló Bajnokság	Végvári napok	Szüreti vígasságok		Évadzáró vadászlovaglás	
		Tavaszi vadászlovaglás	Vártámadás			Szent Jakab Napok Borfesztivál		Tájékozódási lovasverseny		Adventi rendezvényesorozat	
								Sümegi gyalogos zárándoklat			

3.5. melléklet: Sümegi programok/ rendezvények

	búcsú
	falunap
	sportnap
	szüret
	fesztivál

 egyéb

3.6. melléklet – Helyi termelők

(forrás: saját gyűjtés)

VÁLLALKOZÁS /VÁLLALKOZÓ NEVE	ELÉRHETŐSÉG	SZOLGÁLTATÁS LEÍRÁSA
GÓGÁNFA		
Sebestyén József – Sebestyén Családi Gazdaság	8346 Gógánfa, Tihany u. 4. 30/489-5709 reiczszilvia@freemail.hu	Teljes tejből készített tejtermékek: sajt (parenyica, füstölt), túró, joghurt, vaj, tejföl.
DABRONC		
Varga József	8345 Dabronc, Kossuth u. 98. 70/377-7832 varga.jozsefdabr@citromail.hu	Őstermelő, szántóföldi növénytermesztés, 240 hektáros területen. Termesztett kultúrák: őszi búza, szója, kukorica, őszi káposztarepce.
Simon Lajos	8345 Dabronc, Kossuth u. 73. 70/377-7830 simonlala@gmail.com	Őstermelő, 250 hektáros területen. Termesztett kultúrák: őszi búza, szója, kukorica, őszi káposztarepce.
Simon Lajosné	8345 Dabronc, Kossuth u. 73. 70/377-7833 simonlala@gmail.com	Őstermelő, 185 hektáros területen. Termesztett kultúrák: őszi búza, szója, kukorica, őszi káposztarepce.
Ötök Társasága '99 Bt.	8345 Dabronc, Kossuth u. 82. 70/377-7836 otokbt@gmail.com	Növénytermesztés, szaktanácsadás, öt fő alapítótaggal működik 1999 óta. Termesztett kultúrák: őszi búza, tritikálé, szója, kukorica, őszi káposztarepce.
Dabronc-Marcál Kft.	8345 Dabronc, Kossuth u. 64. 70/377-7830 simonlala@gmail.com	Szántóföldi növénytermesztés, hozzá kapcsolódó szolgáltatások, mezőgazdasági árunövényekkel történő kereskedelem, integrátori tevékenység. Termesztett kultúrák: őszi búza, tritikálé, szója, kukorica, őszi káposztarepce.
Dab-Pig Kft. – Fejes Lászlóné	8345 Dabronc, Gazdasági telep 30/400-6533	1993 óta működő telep fő tevékenységei: pulykahízlás, takarmány- és terménytárolás.
ZALAERDŐD		
Erdódi Farmer Bt.	8344 Zalaerdőd, Major 033/A 30/474-2650 erdodi.farmer.kft@gmail.com	Mezőgazdaság, mezőgazdasági termékek előállítása, állattenyésztés.
HETYEFŐ		
-	-	-
RIGÁCS		
-	-	-
MEGYER		
Sammelsurium – Bútorpajta	8348 Megyer, Fő u. 16. 30/943-8892 megyerpajta@gmail.com http://www.stil-es-antikbutor.hu/	Antik, restaurált bútorok forgalmazása.
Megyeri Vendégvárók	8348 Megyer, Fő u. 5. 30/459-8191	A megyeri termelés és falusi vendéglátás szervezése és népszerűsítése feladatuk.

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

VÁLLALKOZÁS /VÁLLALKOZÓ NEVE	ELÉRHETŐSÉG	SZOLGÁLTATÁS LEÍRÁSA
Szövetkezete	megyer-falu@gmail.com	Termékek: szörpök, lekvárok, füstölt húsáru.
ZALAGYÖMÖRŐ		
Tőtös Apor méhészete	8349 Zalagyömörő, Petőfi u. 20. 70/770-7220 totos.apor@gmail.com	140 méhcsalád. Termékek: tavaszi vegyes virágméz, repce, akác, bíborhere, mustár, mézontófű, napraforgó és szolidágó méz. Kiszerezési engedéllyel és zárjeggyel rendelkezik.
Sőjtöri Andor méhészete	http://www.andormeheszete.hu/ 30/905-2773 info@andormeheszete.hu	„Összhangban a természettel”. 2011 óta működő méhészeti. Termékek: akác, repce, hárs, napraforgó, virágméz.
Nagy János kőfaragó mester	Zalagyömörő, Rákóczi utca 32. http://www.kocentrum.hu/ 30/908-8099 kocentrum@indamail.hu	Gránit és márvány anyagokból készült termékek gyártása, forgalmazása. Termékek: Sírelmékek, lépcsők, ablakpárkányok, konyhapultok, stb.
Ari tej, túró, tejföl, sajt	Zalagyömörő, Fő u. 19. 30/355-3674 Aranka.19700205@freemail.hu	Hamulecz Jánosné őstermelő. Termékek: házi tehéntej, túró, tejföl, joghurt, natúr-, füstölt- és ízesített sajtok (borsikafüves, kakukkfüves, petrezselymes, stb.).
UKK		
Nagy László	8347 Ukk, Széchenyi u. 27. 87/459-001 70/330-7532 nagyarmin@citromail.hu	Őstermelő, méhészettel, gyümölcstermesztéssel (eper, kajszi), állattenyésztéssel (sertés, szarvasmarha, tojótyúk) foglalkozik.
Ferrir Farm	8347 Ukk, Széchenyi u. 27. 70/455-6572 ferrirbt@gmail.com	Családi gazdaság, alapanyagai saját termelésből, gyűjtésből származnak. Termékek: gyümölcs, házi lekvár, méz, füstölt áru, szörp. Szolgáltatások: falusi vendégszta, disznóvágás, eperszüret, nyitott porta, állatsimogató, stb.
Komendánt Ilona és Dobos Péter	8347 Ukk, Jókai 19. 20/208-4795 mamica@citromail.hu	Helyi alapanyagokból, saját vagy gyűjtött termékből készítenek lekvárt, szörpöt, pestot, lecsót, paradicsomlevet, házi készítésű vegetát, házi süteményeket és ízesített karamellkrémet. Nem tartalmaznak tartósítószer, cukrot.
Bébic Szociális Szövetkezet	8347 Ukk, Kossuth u. 49 70/455-6572 bebic.ukk@gmail.com www.bebic.hu	2013-ban alakult szociális szövetkezet, tagja a helyi önkormányzat. Termékek: Cékla, cékla-almalé, paradicsomlé, málnaszörp, napraforgóolaj, lecsó, céklalekvár, zöldparadicsom lekvár.
ZALAMEGGYES		
-	-	-
HOSZTÓT-		
-	-	-
SÜMEG		
Kézműves portéka	8330 Sümeg, Kossuth u. 1. Posta mellett 30/300-8847	A Sümeg térségi Marcal Forrásvidék kézműveseinek összefogásából alakult. Helyi termékek, térségi művészek alkotásai, jellegzetes kézműves termékek (üveg, tiffany tárgyak, kovácsoltvas, gyöngy, csuhé, fazekas termékek, kerámia, fafaragás, bőrdíszmű).
Oszaki Réka keramikus	8330 Sümeg, dr. Lukonich Gábor u. 31.	Iparművészeti kerámiák. Szecessziós stílusú szobrok, dísztárgyak, vázák, gyertyatartó,

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

VÁLLALKOZÁS /VÁLLALKOZÓ NEVE	ELÉRHETŐSÉG	SZOLGÁLTATÁS LEÍRÁSA
	30/351-6122	tükrök.
Oszkai Péter – Kamilla Kézműves Ajándékbolt	8330 Sümeg, Kossuth u. 6. 20/439-3365 oszkai peter@freemail.hu	Helyi termékek forgalmazása: mézek, lekvárok, gyümölcslevek, borok, csokoládék, gyógyteák, illóolajok, ásványok, gyertyák, stb.
Nagy és Társa Kft.	8330 Sümeg, Szabó Dezső u. 14. 30/348-2541	Vadászattal, horgászattal kapcsolatos iparcikkek, ruhaneműk, vadászfegyverek, tartozékok, ajándéktárgyak. Szolgáltatások: vadászat, lőtéri gyakorlatok, egyéb vadászati és horgászprogramok. Együttműködő partnerek: kézművesek, vadásztársaságok, vállalkozók és civil szervezetek.
Remete József	8330 Sümeg, Kossuth L. u. 13. 87/352-128	Bio pékáru- és tejbolt, zöldségek a térségi őstermelőktől. Termékek: tej, méz, szárított zöldség, gyümölcs. Partnerek: Tóth Tamás, Dr. Molnár Pál, Czoter Károly, Papírpac Kft., Edilmat Kft, Bazsi és Sümegprága települési önkormányzat.
Farkas Béla	8330 Sümeg, Kossuth L. u. 4. 30/937-3726	Helyi termékek forgalmazása.
Manótanya - Kovács Szilveszterné	8330 Sümeg, Kossuth L. u. 23. 30/911-1108	Játékbolt, melyben minőségi tanúsítvánnyal rendelkező bébi-, kreatív-, fejlesztő-, társas-, udvari játékok forgalmazása.
Kovács Izabella - Bella Manufaktúra	8330 Sümeg, Vázsonyi Vilmos 16. 30/683-3728 kovacsipartman@gmail.com	„Palackba zárt természet” Prémium minőségű termékek, helyben termelt és gyűjtött gyógynövényekből. Termékek: levendula, citromfű-menta, rózsa-bodza és szőlő szörp.
Kovács Zoltán – Őstermelő - méhész	8330 Sümeg, Korona u. 13. 70/372-2678 koko1972@t-online.hu	Mézfajták: akácméz, repceméz, hárszméz, gesztenyeméz, napraforgóméz
Palota Pince Kézműves Borászat	8330 Sümeg, Ifjúság u. 25. 70/363-4367 palotapince@palotapince.hu	" Olyan hely ez, ahol a bor, a borkultúra és a történelem elhivatottsággal párosulva valami egészen egyedi életre kel és útjára indul..." Szolgáltatások: vezetett borkóstolás, borvacsorák, muzeális borok.
Hunyady Szabolcs - Hunyady Borház	8330 Sümeg, Újhegy Hrsz.: 7102/1 20/942-7990 87/317-081 hunydysz@tolna.net	„A barátságok bora” Saját termelésű szőlőből készített borok, melyet saját maguk palackoznak.
Ramsetter pince	8330 Sümeg, Bátorházi u. 11. 30/477-6123 87/550-320 panziokrigler@gmail.com	A Krigler panzió belüli családi pincészet, Balaton-felvidéki szőlőből készült borok kaphatók. Fehér bor, vörös bor, rozé borok.
Németh Csaba kistermelő	8330 Sümeg, Újhegy 30/293-6925 csaba0114@freemail.hu	Mangalicából és fehér disznóból készült, füstölt hústermékek: füstölt malacfarok, füstölt sonka, szalonna, szalámi és kolbász.
Azur Kft. – Terazza Bistro & Bar	8330 Sümeg, Csalogány u. 7. 30/813-8447 www.terazza.hu	A Fehér kövek alatti területen helyezkedik el a várterronnal azonos magasságban az étterem. Helyben termesztett fűszernövényeket (rozsmaring, levendula, citromfű, stb.) használnak.

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

VÁLLALKOZÁS /VÁLLALKOZÓ NEVE	ELÉRHETŐSÉG	SZOLGÁLTATÁS LEÍRÁSA
Bódis Péter	8330 Sümeg, Sarvaly u. 17. 70/363-0811 bodisp@t-online.hu	Borturisztikai szolgáltatás.
BAZSI		
Erdő Gazda '93 Kft. - Máté Zoltán	8352 Bazsi – Máriamajor 70/453-5295	Magánerdő gazdálkodás, 3000 hektáron. Fő tevékenységek: fakitermelés, -kereskedelem, erdőgazdálkodás, integrátori szolgáltatás, lovasszállás – tereplovaglási lehetőség, lovastúrák, lovak bértartása.
Bazsongó Tradicionális Méhészeti Szövetkezés	8352 Bazsi, Jókai u. 29. 70/335-7470 bazsongo@freemail.hu	Termékek: akácméz, vegyes virágméz, repceméz, hársmez, szelídgesztenye méz, medvehagyma méz
Mekler Zoltán	8352 Bazsi, Hrsz.: 010911 30/275-4218 mprmoto@freemail.hu	Rekultivált bánya területén található major. Termékek: kecsketej, kecskesajt, lekvár. Szolgáltatás: kirándulási, táborozási lehetőség, horgászat, major körüli munkákban való részvétel, disznótoros, gesztenyézés szezonálisan, stb.
Lontay Márton	8352 Bazsi, Hegyi u. 4. 20/520-9221 marton_lontay@yahoo.co.uk	Vegyszermentes gazdaságban termelt gyümölcsök, melyekből gyümölcsle, gyümölcscect, aszalt gyümölcs- és zöldség készül. Ezenkívül természetnek fűszernövényeket, tenyésztettek kappant, cigája juhot is.
CSABRENDEK		
Csikné Bardon Réka	8474 Csabrendek, Rákóczi u. 31. 70/431-5956 bardonreka@gmail.com	Csuhéfonó, tárgyak, szatyrok, székek tartoznak fő profiljába, ezen kívül üvegbekötéseket és kosarakat is készít. A Rendeki Fonó létrehozója.
Csik Tamás	20/280-6565 csiktamas1100@gmail.com	Tüzikovács, kovácsoltvas tárgyakat, eszközöket készít.
SÜMEGPRÁGA		
Fekete Tibor	8351 Sümegprága, Sarvaly u. 5. 20/911-1785	1985-ben alapított családi vállalkozás. Termékek: Kültéri nyílászárók, tömör, mart fa betétes belső ajtók, beépített szekrények, konyhaszekrények, háló- és fürdőszobabútorok.
Apáti Zoltán fazekas	8351 Sümegprága, Szent István tér 4. 70/337- 5354	Termékek: tálak, kancsók, vázák, egyedi tervezésű kályhacsempék, cserépkályhák.
Kalla Kft. – Kalla Natur Élelmiszerek	8351 Sümegprága, Rákóczi u. 41. 70/228-6944 kalla.kft@t-online.hu	60 hektáros gazdaságukon tenyésztettek magyar tarkát, melynek tejéből készül: camambert, pálpusztai, feta, mozzarella, parenyica sajt. Kisebb mennyiségben marhahúst is feldolgoznak, saját gyümölcsleiből gyümölcslevet, lekvárt és egyéb ínycsiklandókat készítenek.

3.6. melléklet: Séta, kerékpáros és lovas útvonalak a településeken

(forrás: Guide@hand)

	IDŐ/ TÁV	ÚTVONAL	NEHÉZSÉGI FOK	TÉRKÉP
GÓGÁNFA				
1. Faluséta Gógánfán	3,5 km	Művelődési Ház – Kripta –	könnyű	

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	IDŐ/ TÁV	ÚTVONAL	NEHÉZSÉGI FOK	TÉRKÉP
		Iskola – Templom – Kápolna – Gyömöre kúria – Temető – Művelődési Ház		
2. Marcal mentén két keréken	9 km	Gyömöre kúria – Csapás – Máhó tető – Máhó híd – Gyömöre kúria	könnyű	
3. Túra a Marcal völgyében	8 km	Gyömöre kúria – Csapás – Máhó tető – Máhó híd – Csobogó – Marcal menti növények – Gyömöre kúria	nehéz	
DABRONC				
1. Az utolsó farkas nyomában	90 p	Faluház-Temető –Szegedi Róza kúria –Széchenyi kastély – ötvösi templom, Nagyerdő, Utolsó farkas emlékmű-ötvösi temető – Faluház	közepes	
2. Szegedy Róza nyomában	90 p	Faluház-Öregerdő: Dabronc-ötvösi templom – Szegedi Róza kúria – Széchenyi kastély – Vadászaház – Angol park – Mezőgazdasági bemutatóhely – Faluház	könnyű	
3. Tűzön, vízen át	60 p	Temető – Kovácsműhely – Marcal-part – Marcal híd – Faluház – Világháborús emlékmű – Templom – Iskola – Községháza – Temető	könnyű	
ZALAE RDŐD				
1. Erdei barangolás	14 km (~4 ó)	Farkas emlékmű – Vadászles – Erdő – Vadászaház – Kereszt – Római katolikus templom – Park – Temető	nehéz	
2. Erdődi körséta	40 p	Római katolikus templom – Temető – Park – Kereszt – Kereszt	könnyű	
HETYE FŐ				
1. A bátrak útja Sárkánypusztára	12,3 km	Harangláb – Faluház – Sárkánypuszta – Hetyei erdő – Csapás – Faluház	növényzet méretétől függ	
2. Madárcsicsergős Csonkás kerülő	8 km (4 ó)	Faluház – Harangláb – Emlékmű – Hagyományörző ökoház – Major – Nyárfás – Csonkás-hegy – Ötvösi temető – Széchenyi kastély – Szegedy Róza kúria	könnyű	
RIGÁCS				
1. Kiserdei út	3,4 km (~2 ó)	Kultúrház – Temető – Hosztót: Temető – Fürdő – Rigács: Kultúrház	könnyű	
2. Óteleki körút	8 km (4 ó)	Kultúrház – Iskola és Hősi kereszt – Evangélikus templom – Gesztenyekereszt – Régi szőlőhegy – Panoráma pont –	közepes	

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	IDŐ/ TÁV	ÚTVONAL	NEHÉZSÉGI FOK	TÉRKÉP
		Templom - Ótelek - Kultúrház		
MEGYER				
1. Oxigén túra	0,9 km (30 p)	Temető - Falusi házak, Fő u. - Faluközpont - Harang	könnyű	
2. Szamárvezető (lovas túra)	11,35 km (~5,5 ó)	Faluközpont - Hetyefő: Csapás - Hetyei erdő - Megyer: Harang - Faluközpont	gyalog - nehéz lóval - könnyű	
ZALAGYÖMÖRŐ				
1. Gondi-Berek túra - faluséta	9,6 km (5 ó)	Gondolat-tó - Kökényes - Temető - Kőkép - Nyárfás fasor - Sanyarú - Artézi-kút - Kisfaludy-ház - Rokokó kereszt - Sümegi panoráma - Artézi-kút - Iskola, plébánia, templom	közepes	
UKK				
1. Vadas-Bertényi túraút	12,5 km	Autós pihenő Marton Lsajos - Piac - Vadászház - Melegvíz - Vadfigyelés (erdő) - Major - Autós pihenő Marton Lajos	közepes	
2. KakUkk túra	6,8 km	Autós pihenő Marton Lajos - Templom és könyvtár - Szalay- kúria- Sportcentrum-Ferrir Farm - Panoráma Pont - Szoborgyártó - Autós pihenő Marton Lajos	könnyű	
ZALAMEGGYES				
1. Bogarasi túra	10 km (~5 ó)	Népház - Evangélikus templom - Hosztót: Kultúrház - Jászóter - Hőltör kereszt - Bogarasi fürdő	kerékpárral - könnyű	
2. Két keréken a kövecses úton	6,5 km (3 ó)	Népház - Evangélikus templom - Zalaszegvár: Kultúrház - Szabadidőpark - Útmenti kőkereszt - Hosztót - Zalameggyes: Kultúrház	könnyű	
3. Séta Meggyes gróf birtokán	2,3 km (1 ó)	Népház - Evangélikus templom - Katolikus templom - Temető - Forrás - Népház	könnyű	
HOSZTÓT				
1. Kilátás az égbekiáltó fehér templom árnyékából	500 m (30 p)	Kultúrház - Templom - Temető	könnyű	
2. Hosztóti körút az akácson át	5,3 km (3 ó)	Kultúrház - Piros kereszt - Szent János hegy - Pinkóci pihenő - Kultúrház	közepes	
3. Nemesi családok földbirtokának határában	6,2 km (3 ó)	Kultúrház - Hőltör kereszt - Fürdő - Kultúrház	nehéz	
SÜMEG				
1. A veszprémi püspökök útja	2,2 km (~1,5 ó)	Kisfaludy tér - Kisfaludy múzeum - Püspöki palota - Ferences templom és Rendház - Váristálló - Vár - Tarisznyavár	nagyon könnyű	

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	IDŐ/ TÁV	ÚTVONAL	NEHÉZSÉGI FOK	TÉRKÉP
		Millenium Park – Plébánia templom – Hét vezér Park		
2. Fehér kövek bárójának útja	12,4 km (3 ó)	Kisfaludy tér, Kisfaludy Múzeum – Tarisznyavár – Vár – Várastálló – Vár – Kisfaludy Présház – Fehér kövek – Rendeki szurdok – Judit vendégház – Dominium vendégház – Szőlőhegy – Vár, lovarda – Kisfaludy tér	közepes	
3. Ősök útja biciklis túra	29 km (4 ó)	Temető – Szőlőhegy – Ósborókás – Úrbéri erdészház – Uzsai csarabos – Mogyorós domb, Ősember bánya – Sintérlapi tanséta – Temető	nehéz	
BAZSI				
1. Ahol Simon István ballagott – Faluséta	2,5 km (1 ó)	Nagyboldogasszony templom – Temető, Simon István sírja – Simon István Művelődési Ház – Kézművesház – Fűzfa forrás – Simon István Emlékház – Faluház	könnyű	
2. Búcsú kemesaljától	6 km (3 ó)	Nagyboldogasszony templom – Faluház – Simon István Művelődési Ház – Kézművesház – Fűzfa forrás – Simon István Emlékház – Berzsenyi Dániel Emlékhely – Mekler-tó – Helyben honos gyümölcsfák gyűjteménye – Holport Teréz Hálaadó Kápolna – Panoráma út – Nagyboldogasszony templom		
CSABRENDEK				
1. Ósborókás	20 km (10 ó)	Vásártér – Ósborókás – Bauxitlencse – Darvastó – Csabpuszta – Szentegyházi templomrom – Vásártér	közepes	
2. Őseink útján – Faluséta	5 km (2 ó)	Csabrendeki Önkormányzat – Hátkykúria – Bogyay-kastély – Urak temetője, Cecilia kápolna, Barcza kripta – Vörös János emléktábla – Ótemető – Újtemető – Templom – Árpádkori romtemplom – Oszterhuber-kúria – Bogyay-kúria – Önkormányzat	könnyű	
SÜMEGPRÁGA				

Tájgazdálkodást megalapozó tanulmányterv a Sümegi járás nyugati részében

Készítette: SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar 2016. május

	IDŐ/ TÁV	ÚTVONAL	NEHÉZSÉGI FOK	TÉRKÉP
1. Marcalfő túra	13,7 km (4,5 ó)	Régi kőbánya - Vadászles - Marcal forrás - Gesztenyés Temető (Bazsi) - Szőlőhegy - Temető - Római katolikus templom	közepes	
2. Marcalfői panorámaút	3 km (2 ó)	Temető - Gesztenyés, Szőlőhegy panoráma - Gesztenyés - Marcal forrás - Római katolikus templom	könnyű	
3. Sarvaly túra	5,7 km (2 ó)	Halastavak, gémeskút - Ördögiga (fa) - Sarvaly forrás - Medvehagyma lelőhely - Sportcentrum - Római katolikus templom - Millenniumi emlékkő - Kultúrház	könnyű	

TERVLAPOK

A tanulmány mellékleteként készült tervlapok:

1. Vizsgálati tervlap
2. Javaslati tervlap
3. Turisztikai tervlap